Міністерство освіти і науки України

Тернопільський національний економічний університет

Чортківський інститут підприємництва та бізнесу

Кафедра фінансів та банківської справи

Войтюк Михайло Ярославович

Митна політика України в контексті європейського вибору

Спеціальність 8.03050801 «Фінанси і кредит»

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Студент групи ФМОчвм – 51
Войтюк Михайло Ярославович

_____

(підпис)

Науковий керівник
к.е.н., доц. Ю.В. Бугель

_____

(підпис)

Дипломну роботу допущено
до захисту

«____»___2013р.
Зав. кафедри,
Десятнюк О.М._____
(підпис)

Чортків – 2013

ЗМІСТ

Вступ.. 3

Розділ 1. Теоретичні основи формування і розвитку митної політики в Україні.. 7

1.1. Сутнісна характеристика митної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності.. 7

1.2. Роль митного регулювання у реалізації митної політики країни......... 16

1.3. Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах розвитку інтеграційних процесів,,,,... 27

Висновки до розділу 1.. 37

Розділ 2. Сучасний стан митної політики України та її вплив на зовнішньоекономічні зв`язки...,,,,,,,,,,,,,,,,,,,, 39

2.1. Практичні аспекти торговельного та інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС... 39

2.2. Особливості митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні та ЄС ……………………….. 51

2.3. Трансформація митної політики в умовах розширення і поглиблення європейської інтеграції.. 70

Висновки до розділу 2... 75

Розділ 3. Перспективи реалізації принципу євроінтеграції у митній політиці України.. 77

3.1. Проблеми вітчизняної митної політики щодо європейського вибору та шляхи їх вирішення………… 77

3.2. Трансформація системи митного регулювання з врахуванням інтеграції національної економіки.. 83

3.3. Оптимізація застосування адміністративних інструментів митної політики.. 91

Висновки до розділу 3... 101

Висновки... 103

Додатки... 107

Список використаних джерел.. 110

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі Україна визначила вектор розвитку своєї зовнішньої політики як шлях інтеграції в Європейський Союз. Європейський вибір України зумовлений усвідомленням інтеграції як чинника сприяння державній незалежності, національній безпеці, політичній стабільності, економічному розвитку, інтелектуальному прогресу, відновленню європейської сутності країни.

Вступ до Європейського Союзу дає можливість підвищення політичного авторитету держави на міжнародній арені, можливість опинитися в зоні загальноєвропейської безпеки, запобігаючи при цьому новим напрямам поділу на континенті, можливість перебувати в центрі подій, бути невід`ємною часткою прогресивної політики.

Питання формування митної політики в умовах глобалізації світогосподарських зв`язків та інтеграції країн в світовий економічний простір висвітлені у працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, П.Кругман, М.Дудченко, Д.Лук`яненко, Ю.Макогон, А.Мокій, А.Поручник, В.Рокоча, Ф.Рут, Є.Савельєв, А.Філіпенко, О.Шнирков у своїх працях окреслюють стратегії розвитку глобальної інтеграції, аналізують проблеми економічного розвитку країн з перехідною економікою в умовах інтеграції. Проблеми розвитку зовнішньої торгівлі та удосконалення механізмів тарифного і нетарифного регулювання розкриті у наукових працях В.Андрійчука, В.Будкіна, І.Бураковського, А.Гальчинського, О.Гребельника, І.Дюмулена, О.Кірєєва, А.Кредісова, В.Новицького, М.Портера, В.Пятницького, В.Холопова.

В Україні поступово створюється цілісна система національного законодавства у сфері митних відносин, формується механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом його гармонізації відповідно до норм і стандартів країн Євросоюзу. Інтегрування економіки України до світового економічного простору має здійснитись з урахуванням особливостей

перехідного етапу її розвитку, а також очікуваних в найближчий час геополітичних і економічних змін на європейському континенті, які пов`язані зі вступом нових країн до Європейського Союзу. Це вимагає більш ретельно врахувати вплив євроінтеграційних процесів на реалізацію національних економічних інтересів України, використання об`єктивно існуючих порівняльних і конкурентних переваг в окремих галузях і сферах економіки.

Найважливішою складовою в цьому контексті є визначення митної політики держави, виявлення найбільш ефективного рівня захисту чи відкриття економіки для зовнішнього ринку, що й обумовило вибір теми дипломної роботи, її мету і задачі.

Мета і задачі дослідження. Метою дипломної роботи є теоретичне обгрунтування та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення механізму митного регулювання в контексті участі України у євроінтеграційних процесах.

Для досягнення мети дослідження було поставлено та вирішено наступні задачі теоретичного, методичного та практичного характеру:

- обгрунтувати сутнісну характеристику митної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності;
- визначити роль митного регулювання у реалізації митної політики країни;
- дослідити методи впливу держави на зовнішньоекономічну діяльність за умов глобалізації світового господарства;
- визначити практичні аспекти торговельного та інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС;
- провести аналіз митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні;
- дослідити трансформаційні процеси в митній політиці в умовах розширення і поглиблення європейської інтеграції;
- визначити основні напрями підвищення ефективності митної політики України у процесі євроінтеграції.

Об`єктом дослідження є митна політика в період трансформації економічних відносин між Україною та країнами Європейського Союзу.

Предметом дослідження є організаційні та економічні механізми застосування митних інструментів регулювання зовнішньої торгівлі.

Методи дослідження. Методологічну основу дипломної роботи становлять методи теоретичного узагальнення (для дослідження процесів сучасного розвитку світового господарства), порівняння (при аналізі систем митного регулювання в Україні та ЄС), систематизації (для зведення інформаційного матеріалу у єдину систему), статистичні методи аналізу (для дослідження розвитку зовнішньоекономічної діяльності України з країнами Європейського Союзу та країнами-кандидатами в ЄС).

Для дослідження були використані закони України, постанови Кабінету Міністрів України, укази Президента України стосовно проблем регулювання зовнішньоекономічної діяльності, міжнародні економічні угоди, нормативні документи ГАТТ/СОТ. В процесі роботи вивчено та узагальнено теоретичні положення, що стосуються проблеми дослідження, викладені в монографіях і наукових публікаціях вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів. Інформаційною основою роботи стали статистичні дані Державного комітету статистики та Державної митної служби України, офіційні звіти та аналітичні публікації провідних міжнародних економічних організацій.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що у дипломній роботі здійснено обгрунтування механізмів трансформації митної політики України в умовах розвитку європейських інтеграційних процесів.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення результатів даного дослідження полягає в тому, що розроблені в ньому теоретичні положення і методичні підходи до побудови механізмів трансформації системи митного регулювання можуть бути використані в процесі подальшого вдосконалення митної та зовнішньоекономічної політики країни; при розробці змін та доповнень до законодавства України у сфері

митно-тарифного регулювання; а також у можливості застосування окремих положень для подальшого здійснення науково-дослідних робіт.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження пройшли апробацію та отримали позитивну оцінку на студентській науково – практичній конференції, присвяченій Дням науки ЧІПіБ 9 квітня «Сучасні проблеми та тенденції розвитку фінансово-банківського сектору України» (Випуск 3).

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, додатків та списку використаних джерел. Основний зміст роботи викладено на 106 сторінках, що охоплюють 2 таблиці, 8 рисунків, 2 додатків. Список використаних джерел налічує 107 позиції на 10 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ МИТНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

1.1. Сутнісна характеристика митної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності

Функціонування всієї сукупності міжнародних економічних відносин безпосередньо пов'язано з формуванням та розвитком митної системи. Використання даного інструментарію зовнішньоекономічної політики країни диктується, як правило, внутрішніми потребами кожної держави в забезпеченні національних інтересів, тобто необхідність регулювання зовнішньоекономічних відносин зумовила створення митної системи зі специфічними тарифними та нетарифними заходами, які забезпечують захист економіки. Взаємодія всіх елементів митної системи виявляється в реалізації встановлених завдань митної політики на підгрунті відповідної міжнародної законодавчо-правової бази, на підставі якої починає діяти весь механізм зовнішньоторговельних відносин. Зовнішньоекономічна діяльність впливає на організаційну взаємодію всередині держави, що вимагає адекватної реакції митної політики.

Як відомо, митно-тарифні відносин охоплюють такі сфери як: організацію митної системи країни; переміщення через митний кордон товарів та транспортних засобів; регулювання митних режимів; нарахування та сплату митних платежів; систему митного оформлення; митний контроль за товарами та транспортними засобами, які переміщуються через митний кордон; валютний контроль; систему взаємовідносин, які виникають при порушенні митного законодавства; участь країни в міжнародно-правовому співробітництві та регулюванні митної справи в рамках інтеграційних процесів.

Питанням дослідження митно-тарифних відносин присвячено ряд робіт монографічного характеру, наукових статей, науково - практичних коментарів до законодавства, як вітчизняних, так і закордонних вчених, зокрема: Б.М. Габрічідзе, П. В. Дзюбенко, С.В. Ківалова, Б.А. Кормича, К.К Сандровського, І.В. Тимошенко та ін., в яких з'ясовувались мета та механізм їх формування та

формувалась наукова база для подальших досліджень у цій сфері. Аналіз літератури, присвяченої даній тематиці, засвідчив, що науковці по-різному трактують поняття митно-тарифних відносин. Нерідко визначення цього виду відносин не тільки звужують сферу їх функціонування, але й значно скорочують об'єкти регулювання. Так, С.І. Соколенко [87, 3] предметом регулювання митно-тарифних відносин вважає суспільно-економічні відносини, які виникають у зв'язку із встановленням державою митного та податкового режимів. Дане трактування звужує об'єкт регулювання, й концентрує увагу тільки на одному, хоча й дуже важливому напрямі митного регулювання – митних податках. Не зовсім доцільно зводити всю сукупність митно-тарифних відносин до досить вузького поняття – митного режиму, головна мета якого – встановлення сукупності правил і положень, які визначають статус товарів і транспортних засобів, переміщуваних через митний кордон. Митно-тарифні відносини - це не пасивний об'єкт регулювання. Вони є активним фактором розвитку національної системи господарювання, оскільки, прискорюючи або стримуючи іноземну конкуренцію, стимулюючи або перешкоджаючи процесові іноземного інвестування, захищаючи національного товаровиробника чи національний ринок, митно-тарифні відносини позитивно впливають на стабілізацію та розвиток національної економіки, сприяють підвищенню ефективності вітчизняного виробництва.

В інших публікаціях ототожнюються поняття «митні» й «тарифні» відносини, при цьому вказується, що підгрунтям їх використання є митні тарифи [93, 223]. Якщо можна погодитись з тим, що основою функціонування тарифних відносин є застосування митного тарифу як одного з регуляторів міжнародних економічних зв'язків, то природа функціонування митних відносин зовсім інша.

Слід відмітити, що суб'єктами функціонування митно-тарифних відносин є країни, групи країн, міжнародні організації, транснаціональні компанії, юридичні особи (підприємства й організації, зареєстровані як суб'єкти

господарювання) та фізичні особи (громадяни окремої країни, іноземні громадяни, особи без громадянства).

Система митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності функціонує на п’яти рівнях:

1. Мікрорівень – рівень суб’єктів господарювання як юридичних, так і фізичних осіб – це підприємства, фірми, організації, які експортують чи імпортують товари, предмети, послуги;

2. Мезорівень – рівень різного роду національних галузевих і регіональних об’єднань;

3. Макрорівень – рівень держави;

4. Метарівень – становлення митно-тарифних пріоритетів у процесі міжнародної регіональної інтеграції;

5. Мегарівень – рівень міжнародних об’єднань, організацій [93, 223].

На певних періодах розвитку міжнародних економічних відносин відбувається домінування того чи іншого суб’єкта. При цьому активність однієї сторони залежить від поведінки іншої. Якщо суб’єкти макрорівня не стають рушійними силами в системі митно-тарифного регулювання, то активну позицію посідають суб’єкти мікро- або мезорівня. На мікрорівні це виявляється у пошуку шляхів мінімізації митних платежів безпосередньо суб’єктами господарювання, а на мезорівні йде пряме лобіювання економічних інтересів окремих відомств. Як правило, даний процес відбувається врозріз із загальноекономічними інтересами держави.

Вищенаведене дає можливість зробити висновок, що митно-тарифні відносини є однією із основних складових міжнародних економічних відносин і як похідні від національних відносин головний імпульс для свого розвитку вони отримують від світогосподарських зв’язків. Кожна держава формує власну зовнішньоекономічну політику з метою регулювання економічних процесів у сфері зовнішньоекономічних зв’язків , яка являє собою комплекс заходів, які спрямовуються на досягнення економікою країни певних переваг на світовому ринку.

Варто зауважити, що при визначенні зовнішньоекономічної політики як економічної категорії слід акцентувати увагу на двох суттєвих моментах: наступальному і захисному, з урахуванням того, що ефективність функціонування зовнішньоекономічної політики залежить від реалізації обох функціональних завдань. Реалізація наступальної функції неможлива без чіткого відпрацювання захисної, оскільки ці процеси глибоко взаємопов'язані. Наступальна функція спрямована, насамперед, на отримання країною порівняльних та абсолютних переваг, тобто на реалізацію економічного потенціалу країни на світовому ринку. Захисна функція реалізується з метою формування господарської структури відповідно до національних інтересів і цілей зовнішньоекономічної політики держави.

Митна політика є найбільш дієздатною системою реалізації і захисної, і наступальної функцій держави, яка завжди була тісно пов'язана з державною політикою. Ми поділяємо точку зору тих дослідників, які вважають, що "митна політика історично була першою формою державного регулювання зовнішньої торгівлі" [15, 65].

В Україні вперше поняття "митна політика" було впроваджено відповідно до ст.13 Закону України "Про зовнішньоекономічну діяльність" та Митного кодексу України 1991 р., де наголошено, що Україна самостійно визначає митну політику [26]. Однак визначення даної економічної категорії в нормативно-правових документах було відсутнє, що зумовлює різне його тлумачення.

Одні автори поняття "митна політика" трактують як систему заходів що регулюють ввезення, вивезення і транзит переміщуваних через кордон даної країни товарів та інших предметів, їх митне оподаткування, оформлення і контроль" [22, 32]. Аналогічної доктрини у визначенні поняття митної політики дотримується провідний російський дослідник митно-тарифних відносин А.М.Козирін. Він вважає, що митна політика це цілеспрямована діяльність держави щодо регулювання зовнішньоторговельного обміну (обсягу, структури і умов експорту та імпорту) через встановлення відповідного митного режиму

переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон [41, 34]. На наш погляд, зазначені визначення мають суттєвий недолік – фокусування митної політики на дуже важливому об'єкті регулювання – товарі при його переміщенні через митний кордон. Тому акцентується увага на трьох основних митних режимах: експорті, імпорті, транзиті. Але це значно звужує коло взаємовідносин, які регулюються за допомогою митно-тарифної системи, оскільки фактично випадають інші митні режими, наприклад, тимчасового ввезення (вивезення), переробка на митній території, магазин безмитної торгівлі та інше.

Існують ситуації, коли при визначенні митної політики явно звужується функціональна спрямованість досліджуваного комплексу державних заходів у сфері регулювання міжнародних економічних відносин. Так, Каптуренко М.Г. [37, 50] визначає митну-тарифну політику держави як "централізований комплекс заходів, спрямованих на формування митного тарифу, застосування інших видів мита та податків у зовнішньоекономічній діяльності". Це визначення не тільки обмежує сферу діяльності митних органів до системи митного оподаткування, але й неправомірно виокремлює митний тариф, як захід. Як відомо, митний тариф є податком, а інші види мита є його складовими.

На нашу думку, неможливо погодитись із тим, що "митна політика фактично може розглядатись як свого роду механізм реалізації її торговельної політики" [22, 33]. Вважаємо, що хоча митно-тарифні регулятори й відігріють значну роль в системі управління зовнішньоторговельними операціями діапазон їх дії значно більший. Вони регулюють не тільки торговельні операції, але й неторговельні, переміщення через митний кордон не тільки товарів, але й предметів, фізичних осіб тощо.

Наведене вище дає можливість висновувати, що на сьогоднішній день немає єдиного підходу до тлумачення поняття митної-тарифної політики, оскільки більшість авторів, трактують її як "систему заходів, правил, процедур", до того ж часто у вузькому значенні слова, враховуючи, наприклад,

тільки два або три чинники, інші – як "функцію, механізм регулювання" або як "комплекс напрямів, стратегічну лінію" і под. Дані трактування поняття митної політики не охоплюють усіх важливих аспектів її функціонування. Ми вважаємо, що найдієвішим методологічним інструментарієм дослідження митної політики є системний підхід, який передбачає синтезований аналіз економічної, правової, організаційної та психологічної взаємодії об'єктів і суб'єктів цього виду діяльності. Доцільно характеризувати митно-тарифну політику під кутом зору її спрямованості, насамперед, цільової та функціональної. Відтак, за цільовою спрямованістю митна політика – це система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів у сфері митно-тарифних відносин, спрямованих на реалізацію і захист як внутрішніх, так і зовнішньоекономічних інтересів країни з метою здійснення динамічних соціально-економічних перетворень за умов формування ринкових відносин. А з огляду на функціональну спрямованість, митна політика – це система заходів економічної і зовнішньоекономічної політики, що вживаються державою в митному оподаткуванні, контролі і митному оформленні [15, 65]. На наш погляд, зазначене тлумачення дає чітку градацію сфер дії держави при здійсненні митно-тарифної політики.

Можна виділити такі основні елементи митної політики: система митного оподаткування, система митного контролю та система митного оформлення. Слід зауважити, що система митного оподаткування – це економічні важелі регулювання, митний контроль і митне оформлення – це винятково адміністративні інструменти здійснення митної політики. При цьому, поняття митної політики не має зводитись тільки до технічного виконання митних заходів на кордоні (сплата митних платежів, проходження митного контролю чи виконання митних формальностей). Це поняття необхідно розглядати в контексті системи заходів, які використовуються державою з метою регулювання зовнішньоекономічної діяльності, тобто, митна політика є одним із важливих виявів суверенітету держави поряд з такими атрибутами державності, як територія, кордон та ін. і реалізує як економічні, так і політичні

цілі, які визначаються державним устроєм, існуючою законодавчою базою та соціально-економічним напрямом розвитку суспільства.

В економічній літературі є визначення, в яких основні цілі митної політики зводяться до двох основних напрямів: фіскального – "забезпечення належного рівня надходжень до Державного бюджету" та регулятивного – "створення рівних умов для конкуренції вітчизняних й іноземних виробників" [37, 40], при цьому наголошується на першому. На на погляд, реалізація фіскальної мети суттєво важлива з точки зору тактичних цілей. Але стратегічним напрямом розвитку митної політики є регулятивна функція, тобто створення конкурентного середовища як рушійного важеля ринкового механізму функціонування економіки. Тому основна мета митної політики повинна бути підпорядкована зовнішньоекономічній політиці держави і спрямована на досягнення економічної стабільності та прогресу за умов оптимального рівня основних макроекономічних показників [22, 33].

Вищевикладене доводить, що митна політика — це комплексна система заходів, спрямованих на забезпечення економічного суверенітету країни, охорони державних кордонів, реалізації зовнішньоекономічної стратегії через сферу митних відносин. Важливим методологічним аспектом дослідження митної політики є формулювання її основних засад. Прийняття ефективних рішень у сфері митно-тарифних відносин неможливе без визначення концептуальних положень, тобто загальних принципів митної політики, які об'єктивно віддзеркалювали б певні закономірності функціонування даної системи, у рамках яких реалізуються зв'язки між різними об'єктами і суб'єктами митної політики, що виявляються при реалізації практичних завдань функціонування митної системи. Відтак, основними принципами митної політики є: єдність митно-тарифної політики як складової зовнішньоекономічної політики України; єдність системи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і контролю за її здійсненням; єдність політики експортного контролю; єдність митної території; пріоритет економічних заходів державного регулювання зовнішньоекономічної

діяльності; рівноправність учасників зовнішньоекономічної діяльності та їх недискримінація; захист державою прав та інтересів учасників зовнішньоекономічної діяльності країни.

В рамках системи державного регулювання зовнішньоторговельної діяльності принцип єдності в основному означає наявність загальної нормативно-законодавчої бази; єдність прийняття рішень у сфері зовнішньоторговельних і митних відносин з ключових напрямів розвитку зовнішньоекономічних зв'язків. Єдність митного простору України у вигляді зовнішніх і внутрішніх територій і кордонів є одним з основоположних принципів митної політики України [37, 40]. Крім даного митного простору митна територія України включає також штучні острови, що знаходяться в морській винятковій економічній зоні України, установки і споруди, над якими Україна володіє винятковою юрисдикцією відносно митної справи. На території України можуть створюватися спеціальні митні зони і вільні склади, території яких розглядаються як такі, що знаходяться поза митною територією України, за винятком випадків, визначених законодавством України та міжнародними законодавчими актами. Митний кордон можна визначити як кордон території, на якому діє єдине митне законодавство і ведеться єдиний статистичний облік зовнішньої торгівлі. Принцип законності й відповідальності передбачає, що всі основні правила, пов'язані з переміщеннями через митний простір і, передусім, через митні кордони, повинні базуватися на законах України і міжнародних угодах. Це стосується як товарів, послуг та інтелектуальної власності, так і фізичних осіб, що перетинають митні кордони України. Митні органи несуть відповідальність за збитки або шкоду, заподіяні особам та їхньому майну внаслідок своїх неправомірних рішень, дій або бездіяльності посадових осіб та інших працівників митних органів при виконанні ними службових або трудових обов'язків.

Формування ринкової моделі господарювання передбачає пріоритетність економічних заходів державного регулювання міжнародних економічних відносин, які базуються на принципі захисту економічних інтересів держави і

учасників зовнішньоекономічної діяльності. Це пов'язано з тим, що ринкові відносини передбачають свободу економічної діяльності. Конституційні основи нашої держави, забезпечуючи економічну свободу, водночас регламентують за допомогою митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності і заходів економічної політики діяльність економічних суб'єктів. Безперечно, основними інструментами митної політики є заходи у сфері митного оподаткування: тарифні (мито) та нетарифні (акцизний збір, податок на додану вартість і под.) регулятори. Тому однією з головних складових митної політики є тарифна політика держави – централізований комплекс заходів, спрямованих на формування тарифної системи, вироблення ефективного механізму застосування різних видів мита та податків при регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Вцілому, митна політика у сфері зовнішньоекономічних зв’язків загалом відбивається у двох підходах до міжнародної торгівлі, – це протекціонізм і вільна торгівля. Протекціоністська митна політика спрямована на створення умов, які стимулюють, насамперед, розвиток національної економіки шляхом обмеження її від іноземної конкуренції. Політика вільної торгівлі, навпаки, спрямована на всебічне стимулювання як імпорту, так і експорту товарів шляхом встановлення мінімального рівня мита або звільнення від нього повністю та спрощення процедури митних формальностей.

Необхідно зазначити, що орієнтація України на формування ринкової моделі господарювання передбачає не тільки включення її економіки до світового економічного простору, але й створення сприятливих умов функціонування суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності як на національному, так і на зовнішньому ринку. Реалізація даних завдань можлива тільки за сприятливої митної політики держави.

1.2. Роль митного регулювання у реалізації митної політики країни

Із розвитком світогосподарських зв'язків постає питання створення нових підходів до розробки і прийняття ефективних управлінських рішень з питань регулювання зовнішньоекономічної діяльності як на макро-, так і на мікрорівні. Кожна держава, провадячи свою зовнішньоекономічну політику, чітко розробляє стратегію розвитку, визначає галузеві пріоритети, впроваджує у практику заходи стимулювання експорту і захисту від іноземних конкурентів, орієнтуючись, насамперед, на задоволення власних економічних інтересів [16, 132].

У зв'язку із цим митні регулятори використовуються як інструменти реалізації цієї політики, і особлива їх роль обгрунтовується, передусім, функціональною спрямованістю, а саме:

- вони є універсальним інструментом регулювання міжнародних економічних зв'язків незалежно від конкретної форми взаємовідносин: це може бути міжнародна торгівля товарами чи послугами, спільне підприємництво або міжнародна науково-виробнича кооперація;
- за своєю економічною природою вони більше відповідають ринковій моделі господарювання, ніж паратарифні заходи (адміністративні обмеження зовнішньоекономічної діяльності);
- ефективно виконують функцію захисту економічного суверенітету держави за умов посилення іноземної конкуренції на національному ринку;
- дають можливість оперативно розв'язувати проблеми незбалансованості з певного товаропотоку або з певною країною чи групою країн;
- є підгрунтям створення адекватного механізму регулювання і управління світогосподарськими зв'язками як на національному, так і на міждержавному рівнях [37, 40].

В загальному інструменти митної політики можна розділити на такі групи: тарифні (митні), що ґрунтуються на використанні митних тарифів; нетарифні - квоти, ліцензії, субсидії, демпінг та ін. Тарифні методи за суттю є

економічними і діють через ринковий механізм, вони спрямовані на здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливають на фінансові результати діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності.

У галузі імпорту до тарифних методів належать не лише митні тарифи, а й податки і збори з товарів, які ввозять, імпортні депозити та ін. У галузі експорту - це податкові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від податків, надання фінансової допомоги тощо.

Адміністративними важелями є ембарго (повна заборона зовніш-ньоекономічних операцій), ліцензування, квотування, специфічні вимоги до товарів (упакування, маркування, добровільні обмеження експорту, бюрократичні ускладнення митних процедур (запровадження підвищених вимог до якості, санітарних та інших стандартів) [16, 132].

Найважливішим засобом економічного регулювання зовнішньої торгівлі є митний тариф - систематизований перелік ставок митних тарифів, якими обкладають товари у разі імпорту або експорту з країни. У додатку А наведено класифікацію митних тарифів.

На практиці митний тариф може приймати дві форми — специфічне та адвалорне мита. Специфічний тариф являє собою фіксований податок на імпортовані товари, яким обкладається кожна фізична одиниця продукту. Це означає, що за кожну одиницю товару імпортер має сплатити певну суму грошей. В організаційно-технічному плані застосування специфічних тарифів дозволяє порівняно легко збирати податок, оскільки для цього необхідна лише інформація про кількість товарів, які завозяться до країни, а не грошова вартість імпорту. Але з точки зору саме протекціоністської функції щодо національного ринку, цей тариф має дуже істотну ваду: його захисна дія змінюється в залежності від ціни імпортованого товару, від інфляції. Таким чином, його реальна захисна дія по відношенню до національних виробників в плані обмеження імпорту даного товару зменшується, тоді як негативний вплив мита на добробут споживачів в поєднанні з інфляцією зростає [83; 34]. В свою чергу, адвалорний тариф являється податком, величина якого визначається як

фіксована частка вартості імпортованого товару, наприклад 10%. Очевидно, що адвалорне мито позбавлене характерного для специфічного тарифу недоліку: його величина знаходиться у прямій залежності від вартості товару. Разом з тим, і його стягнення пов'язане із цілою низкою проблем. Зокрема, з метою зменшення мита імпортер може занизити вартість товару. З другого боку, митні органи завжди стоять перед спокусою завищити вартість імпорту, оскільки в цьому випадку збільшуються доходи держави.

Практичне застосування мають також і інші форми мита. Преференційні тарифи, що являються імпортним митом пільгового характеру, тобто податок, яким обкладаються певні товари за ставками, нижчими за ті, які застосовуються в загальному випадку. За такими зниженими ставками можуть обкладатися митом товари, що походять з певних країн, протягом певного часу або постійно. В індустріально розвинутих країнах існує так звана загальна система преференцій. Вона передбачає безмитний ввіз в індустріально розвинуті країни певного переліку товарів з окремих країн, що розвиваються. Такий нульовий тариф застосовується навіть у тому випадку, коли аналогічний товар з інших держав (і передусім індустріально розвинутих) обкладається позитивним митом. Характерною рисою таких преференційних систем є диференційований підхід до обкладання імпортним митом товарів, що мають різну географію [37, 40].

Відмітимо, що система пільгового обкладання імпортним митом (застосовується окремими індустріально розвинутими країнами) полягає у зменшенні величини імпортного мита, яке стягується не з усієї (повної) ціни товару, а лише з тієї її частини, яка залишається після вирахування вартості використаних компонентів (вузлів, комплектуючих), що виробляються країною-імпортером.

Варто зауважити, що з метою захисту економічних інтересів держави поряд з іншими видами мита можуть застосовуватися особливі види мита:

- спеціальні, які застосовують для захисту вітчизняних виробників від імпортних конкурентних товарів, для попередження недобросовісної

конкуренції або у відповідь на дискримінаційні дії з боку інших країн;

- антидемпінгові, які застосовують у випадку виявлення фактів демпінгу, тобто імпорту на територію України за ціною, яка є суттєво нижчою від їхніх конкурентних цін у країні-експортері. Ставка антидемпінгового мита не може перевищувати різницю між конкурентною оптовою ціною об'єкта демпінгу в країні експорту і заявленою ціною у разі його ввезення на територію України або різницю між ціною об'єкта демпінгу з України і середньою ціною українського експорту подібних товарів;
- компенсаційні, які застосовують у випадку ввезення на територію України товарів, для виробництва й експорту яких використано субсидії, якщо такий імпорт завдає шкоди вітчизняним виробникам подібних товарів. Ставка компенсаційного мита не може перевищувати розмір субсидії.

Спеціальні, антидемпінгові і компенсаційні мита вводять лише після спеціального розслідування, яке провадить Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі України [37, 40].

Ставки митного тарифу поділяють на такі:

- преференційні - застосовують до товарів, імпортованих з держав, що утворюють з Україною економічні інтеграційні угруповання - зони вільної торгівлі, митний союз та ін.;
- пільгові - застосовують до товарів країн, які користуються в Україні режимом найбільшого сприяння;
- повні - застосовують до товарів із решти країн.

Оскільки тарифні методи не однаковою мірою впливають на експорт і імпорт товарів, значного поширення сьогодні набули нетарифні методи регулювання зовнішньоекономічної торгівлі. До нетарифних методів відносяться: кількісні обмеження; приховані методи торгової політики; фінансові (економічні) методи [87, 243].

Кількісні обмеження є адміністративною формою нетарифного державного регулювання, яка встановлює кількість та номенклатуру товарів, що дозволяється імпортувати (експортувати) на митну територію країни. Кількісні обмеження

включають: квотування (контингентування); ліцензування; добровільне обмеження експорту; укладання торгових угод.

Найбільш розповсюдженою формою кількісних обмежень є квота (контингент). Цих два поняття є практично однаковими за винятком того, що контингент, як правило, використовують для означення сезонних квот.

Квота - це певна кількість товару, яка може бути імпортована (експортована) в країну за певний проміжок часу. Квоти поділяються на:

Глобальні - встановлюються на імпорт (експорт) товару, на певний проміжок часу, не залежно з якої країни цей товар імпортується, чи в яку експортується.

Індивідуальні - встановлюються в межах глобальної квоти для кожної країни окремо. Такі квоти встановлюються на основі двосторонніх угод, які дають переваги окремим країнам [87, 243].

Важливу роль відіграють імпортні квоти як засіб, за допомогою якого регулюється кількість товару, що ввозиться в країну. Розподіл квот здійснюється за допомогою видачі імпортних ліцензій. Ці ліцензії можуть надаватися за плату або безкоштовно. Видача платних ліцензій є джерелом прибутку держави від розподілу квот. Якщо ж ліцензії видаються безкоштовно, тоді фірма-імпортер практично отримує додатковий прибуток. Але тут слід зазначити, що і безкоштовний розподіл ліцензій пов'язаний з певними проблемами. Так, якщо ліцензії будуть надаватися фірмам виходячи з традиційної частки ринку, яку вони мали в попередні роки, то такі фірми постійно отримуватимуть додатковий прибуток. Крім того, безкоштовний розподіл ліцензій потенційно створює грунт для хабарництва.

Ліцензування - інструмент регулювання зовнішньоекономічної діяльності через видачу дозволу на експорт чи імпорт товарів у встановленій кількості за певний проміжок часу. Обмеживши кількість ліцензій Міністерство зовнішньоекономічних зв'язків і торгівлі може обмежити легальну кількість імпорту (експорту) з тієї чи іншої країни. Види ліцензій:

Разові - письмовий дозвіл строком до 1 року на ввіз, що дає право фірмі здійснити одну зовнішньоторгову операцію.

Генеральні - дозвіл на ввіз (вивіз) товару протягом року без обмеження кількості операцій.

Глобальні - дозвіл вивести даний товар в любу країну, за певний період часу, без обмеження кількості і вартості.

Автоматична ліцензія - дозвіл, який видається відразу після отримання від торгового партнера заявки, яка не може бути відхилена державним органом.

Добровільне обмеження експорту - кількісне обмеження експорту, яке базується на зобов'язані одного із торгових партнерів обмежити, або не розширювати обсяги експорту, взамін на вигідні умови.

“Добровільні” експортні обмеження застосовуються, виходячи з міркувань політичного характеру. За певних умов країна не вважає за можливе вдатися до митних тарифів або імпортних квот, тому вона проводить переговори з торговельним партнером (або партнерами). Мета таких переговорів — досягнення угоди про обмеження поставок закордонних товарів на свій внутрішній ринок. Партнер погоджується “добровільно” піти на такі обмеження, бо інакше країна-імпортер може застосувати або імпортні квоти, або підвищити ставки митних тарифів [107].

Механізм дії добровільних експортних обмежень практично ідентичний механізму імпортних квот. Єдина різниця полягає в тому, що квотну ренту отримає швидше за все закордонний постачальник. Оскільки в цьому випадку кількість товару, що надходить у країну, обмежена та контролюється експортером. Таким чином, можна в принципі говорити про те, що і країна-імпортер, і її торговельний партнер потенційно більше зацікавлені у використанні такого інструменту, як добровільні експортні обмеження, аніж імпортні квоти.

Характеристика інструментів протекціонізму була б неповною, якщо обмежити аналіз його наслідків лише розглядом статичних ефектів. Необхідно підкреслити, що обмеження імпорту потенційно веде до скорочення експорту країни, яка вдалася до протекціонізму. Цей процес пояснюється тим, що внаслідок обмеження імпорту відбувається перерозподіл ресурсів з експортних

галузей на користь виробництв, які конкурують з імпортом. До того ж частина цих ресурсів йде на виготовлення товарів — замінників імпорту, які реалізуються за більш високими відносними внутрішніми цінами. Крім цього, торговельні партнери рано чи пізно вдадуться до відповідних контрзаходів, що знов-таки приведе до скорочення експорту в ці країни.

Таким чином, протекціонізм загалом зменшує рівень реального доходу в країні-імпортері, хоча й сприяє перерозподілу прибутків з експортних виробництв на користь галузей, що конкурують з імпортом. Названі зміни, очевидно, не тільки мають місце в короткотерміновому плані, але й зменшують стимули інвестувати кошти в “уражені” протекціонізмом експортні галузі в довготерміновій перспективі. А це, у свою чергу, призведе до скорочення експортного потенціалу даної країни. У цьому зв'язку слід окремо звернути увагу на те, що така ситуація особливо небезпечна для тих галузей, конкурентоспроможність яких у майбутньому визначається сьогоднішніми інвестиціями в науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки. А оскільки порівняльні переваги в сучасних умовах базуються переважно на досягненнях науково-технічного прогресу, то його гальмування має катастрофічні наслідки для національної економіки[107].

По-друге, торговельні обмеження впливають на розподіл прибутку між факторами виробництва. Введення митних тарифів у модель Хекшера-Оліна дає можливість зробити висновок про те, що вигідніше використовувати дефіцитні фактори, ніж надлишкові ресурси. Аналогічним чином, якщо розглянути модель зі специфічними факторами виробництва в умовах протекціонізму, то можна довести, що використання фіксованого фактора в імпорто-конкуруючій галузі (експортному виробництві) супроводжується позитивним ефектом (втратами), тоді як вплив торговельних обмежень на змінний ресурс залежить від структури споживання.

По-третє, слід пам'ятати, що наслідки протекціонізму в окремих галузях можуть бути меншими, якщо аналізувати зміни загальних обсягів імпорту, а не розглядати весь виробничий ланцюг. Мова йде про випадок, коли збільшення

внутрішнього виробництва імпорто-конкуруючого товару вимагає імпорту комплектуючих частин та інших проміжних продуктів. У такій ситуації, хоча торговельні обмеження й ведуть до зменшення імпорту товарів, проти яких спрямовані ті чи інші інструменти торговельної політики, але збільшення виробництва продуктів, аналогічних імпортним, вимагає збільшення обсягів ввозу необхідних проміжних ресурсів. Зазначимо в цьому зв'язку, що недооцінка такого непрямого імпорту при плануванні розвитку імпорто-заміщуючих виробництв призводить до серйозних помилок у реалізації стратегії економічного розвитку, вихідним принципом якої є імпортозаміщення.

Укладання товарно-торгових угод між експортерами та імпортерами відіграють важливу роль у координації політики та цін між виробниками та споживачами на окремих світових ринках.

До прихованих методів торгової політики відносять різні торгові бар'єри, які створюють додаткові проблеми Імпортерам (експортерам) при виході на нові товарні ринки. За деяким оцінками, існує декілька сотень видів прихованого протекціонізму, за допомогою яких держави в односторонньому порядку можуть обмежувати імпорт (експорт). Найпоширеніші з них [107]:

- технічні бар'єри - національні технічні, санітарно-гігієнічні, екологічні адміністративні стандарти, інші перешкоди побудовані так, щоби перешкоджати ввозу (вивозу) товару з-за кордону. Наприклад: вимоги дотримання національних та міжнародних технічних стандартів; обов'язкове отримання сертифікатів якості імпортної продукції; специфіка упаковки та маркування; дотримання санітарно-гігієнічних, екологічних та інших норм;

- внутрішні податки та збори - методи, які спрямовані на збільшення внутрішньої ціни імпортного товару і тим самим зменшення його конкурентоспроможності. Вони відіграють дискримінаційну роль тільки в тому випадку, якщо справляються тільки з імпортних товарів. Можуть вводитися як центральними так і місцевими органами влади;

- політика державним закупок - вимагає від державних органів і

підприємств купувати товари тільки у національного товаровиробника, не дивлячись на те, що вони можуть бути дорожчими від імпортних;

- вимоги щодо вмісту місцевих компонентів - метод, який законодавчо встановлює долю кінцевого продукту, яка повинна виготовлятися національним виробником, якщо такий продукт призначений для реалізації на внутрішньому ринку [89, 173].

Стосовно фінансових (економічних) методів торгової політики слід зауважити, що необхідно відрізняти від фінансування та кредитування експортно-імпортних операцій, яке являє собою надання банками обігових коштів для проведення експортно-імпортних операцій.

Найпоширенішими фінансовими методами є: субсидування; кредитування; демпінг.

Субсидія - грошова виплата, направлена на підтримку національного експортоорієнтованого виробництва і непряму дискримінацію імпорту.

За характером виплат субсидії поділяються на:

- прямі - безпосередні виплати експортеру після здійснення ним експортної операції на суму різниці між отриманим доходом і донесеними витратами;

- непрямі - надання експортеру пільг по сплаті податків, надання пільгових умов страхування, позик за низькими відсотками, відшкодування імпортних митних зборів.

Субсидії можуть надаватися як товаровиробникам в середині країни, які є прямими конкурентами іноземних фірмам - внутрішні субсидії, так і виплачуватися національним експортерам, що дозволяє їм продавати товари іноземним покупцям за нижчими цінами, ніж на внутрішньому ринку і самим стимулювати експорт - експортні субсидії.

Часто приховане субсидування здійснюється через кредитування експорту - це фінансовий нетарифний метод торгової політики, який передбачає стимулювання державою розвитку експорту. Кредитування експорту може мати наступні форми: надання державними банками експортерам кредитів під низькі

відсотки; надання кредитів іноземним імпортерам, при обов'язковій умові закупівлі товарів тільки у країні, якою було надано кредит; страхування експортних ризиків.

Існує організована форма надання експортних кредитів, так звані агентства по кредитуванню експорту. Вони об'єднують в собі декілька кредитних груп. Найбільшими агентствами по кредитуванню експорту є: Експортна кредитна група в межах Європейського Союзу, Берлінська група.

Субсидування експорту в умовах загострення конкурентної боротьби може приймати екстремальні форми, які спрямовані на витіснення конкурентів з ринку – демпінг [99, 115].

Демпінг може здійснюватися як окремими фірмами, так і бути ініційованим державою. В економічній науці розрізняють три види демпінгу. Перший вид — це спорадичний демпінг. Цей термін використовується для визначення умов реалізації товару на закордонному ринку за цінами, нижчими від внутрішніх або видатків виробництва упродовж дуже короткого проміжку часу. Такий демпінг може зруйнувати внутрішній ринок, оскільки період реалізації іноземних товарів чітко не визначений і в будь-який момент її обсяги можуть різко змінитися. Разом з тим, спорадичний демпінг, фактично, не може завдати дуже серйозних збитків національним виробникам. Такий демпінг вигідний споживачам, які протягом короткого часу мають можливість купувати товари за досить низькими цінами [89, 173].

Другим важливим фактором є так званий хижацький демпінг. Під таким демпінгом розуміють реалізацію товарів на закордонних ринках за цінами нижчими від видатків з метою витіснення з ринку національних виробників. У такий спосіб іноземні фірми намагаються завоювати ринок конкретного товару та, зайнявши монополістичне становище на ньому, підняти в майбутньому ціни.

Третім видом є так званий постійний (стійкий) демпінг. Така політика являє собою реалізацію товарів за цінами, нижчими від внутрішніх цін або видатків виробництва, упродовж значного періоду часу. Цей вид демпінгу завдяки безперервності може досить серйозно вразити певну галузь, тому

виробники цієї галузі активно вимагають захисту від іноземної конкуренції. У такому випадку дуже важливо чітко визначати критерії оцінки ціни іноземних компаній — національна ціна або видатки виробництва.

У багатьох економічних дослідженнях постійний демпінг ототожнюють з ціновою дискримінацією. Вона полягає в тому, що фірма має змогу поділити своїх клієнтів на декілька груп і продавати кожній групі товар за різними цінами.

В міжнародній торгівлі фірма, швидше за все, матиме справу з більшою кількістю замінників на закордонному ринку (а відтак і з більшою еластичністю), ніж на національному. Тому природньо, що свої товари за кордоном фірма реалізовуватиме за більш низькими цінами.

Коли мова йде про постійний демпінг у формі реалізації товарів за цінами, нижчими від видатків виробництва в країні-імпортері, то очевидно, що фірми не мають стимулу до реалізації подібної стратегії, тому кількість таких випадків у торговельній практиці дуже незначна. Фірми можуть піти на це лише за умови функціонування певної системи компенсації частини своїх видатків виробництва. Сьогодні такі системи найширше розповсюджені в сільському господарстві індустріально розвинутих країн у формі сукупності певних заходів, спрямованих на підтримку цін на сільськогосподарську продукцію [14, 115]. Відзначимо, що функціонування цих систем дає можливість виробникам реалізовувати певну кількість сільськогосподарських товарів за цінами, значно нижчими від реальних видатків виробництва.

Вищенаведене доводить наступне, що інтегрування України до світової економіки, входження до Світової організації торгівлі та інших політичних й економічних організацій постійно потребують коригування її зовнішньоекономічної політики, що впливає на зміну митної політики. тому виникає необхідність гармонізації і митного інструментарію, який є підгрунтям створення адекватного механізму регулювання і управління світогосподарськими зв’язками як на національному, так і на міжнародному рівнях.

1.3. Методи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах розвитку інтеграційних процесів

В умовах посилення глобалізації світового господарства національне економічне середовище розвивається під тиском суперечливих тенденцій розвитку інтеграційних процесів, що зумовлює необхідність цілеспрямованого впливу держави на зовнішньоторговельні відносини через систему митно-тарифного регулювання.

Інтернаціоналізація митних відносин виявляється, насамперед, в інтегруванні митної системи країни до системи митно-тарифних відносин наднаціонального рівня. Це може бути уніфікація митного законодавства, реалізація двосторонніх чи багатосторонніх угод у сфері митних відносин, участь у функціонуванні митних союзів, у створенні загальної системи безпеки, а також участь у функціонуванні міжнародних організацій, які встановлюють правила, норми та процедури регулювання зовнішньоекономічних зв'язків [11, 132].

Інтегрування України до світової економіки, входження до Світової організації торгівлі та інших політичних й економічних організацій настійно потребують коригування її зовнішньоекономічної політики, що впливає на зміну митної політики. Виникає необхідність гармонізації законодавчо-правової бази, товарної номенклатури, принципів і заходів митної політики, уніфікації митного інструментарію.

Відмітимо, що методи впливу держави на зовнішньоекономічні зв'язки через систему митно-тарифного регулювання за функціональною спрямованістю поділяються на адміністративні, економічні та правові [14, 115].

Адміністративні методи регулювання митно-тарифних відносин є системою державних правил, нормативів, заборон, за допомогою яких країна здійснює безпосередній вплив на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, регламентує їхню діяльність в інтересах суспільства. Дані методи домінують при функціонуванні централізовано-планової моделі господарювання.

Під економічними методами регулювання розуміють використання економічного інструментарію митної політики – митний тариф, податки, митні збори та інші види платежів. Використовуючи даний інструментарій, держава впливає на інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, відповідно і на їх поведінку, зберігаючи за ними повну оперативну самостійність, що відповідає природі ринкових відносин.

Доречно проаналізувати систему правового регулювання митно-тарифних відносин, яка створює правове поле, що дозволяє або, навпаки, перешкоджає реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання у сфері міжнародних економічних відносин.

Будь-який суб'єкт господарської діяльності функціонує у відповідному правовому середовищі, яке формується на основі законодавчої бази, тобто правила поведінки суб'єктів визначаються законодавством тієї країни, на ринку якої функціонує підприємство [14, 115].

Економічні можливості підприємства у сфері зовнішньоекономічної діяльності обмежені правилами й обов'язками, які надає їм організаційно-інституціональна підсистема функціонування економічної системи суспільства. Суть даної підсистеми визначається тією роллю, яку відіграє процес організації в забезпеченні і упорядкуванні системи господарювання в цілому. Використання в механізмі зовнішньоекономічного співробітництва організаційно-інституціональних інструментів дає змогу упорядкувати складну систему взаємодії різних форм міжнародної організації виробництва і міжнародного обміну, взаємозв'язків між ними, взаємозалежності внутрішньої й зовнішньої сфери економіки. У процесі взаємодії всіх суб'єктів зовнішньоекономічних відносин відбувається формування міжнародної організаційної структури виробництва, розвиток організаційних форм і принципів його регулювання.

Правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності має відповідати двом критеріям: враховувати специфіку предмета і задовольняти потреби суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. При цьому основне завдання –

створити сприятливий правовий клімат для реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічних відносин.

Правові норми, які регулюють зовнішньоекономічну діяльність, утворюють певний комплекс, який включає як міжнародно-правові, так і національно-правові норми [23; 24; 25; 26; 27; 28; 29; 30; 64]. Цей комплекс характеризується як сукупність пов'язаних ієрархій і взаємопідлеглістю міжнародних і національних правових норм, що взаємодіють між собою і у своїх структурних частинах, які регламентують зовнішньоекономічні зв'язки України.

Митно-тарифні норми відіграють важливу роль у системі правового регулювання зовнішньоекономічної діяльності. Це пов'язано з тими функціями, які виконують митно-тарифні регулятори при обслуговуванні міжнародних економічних відносин.

Варто відмітити, що митно-тарифні норми, які є складовими формування правового механізму функціонування підприємств у сфері зовнішніх зв'язків, можуть мати як спеціальний, так і загальний характер. Те ж саме стосується нормативних документів, хоча в актах загального характеру трапляються й окремі норми, спеціально розраховані на митно-тарифні відносини.

Даний вид взаємовідносин регулюються відповідними нормативними актами, які можна умовно поділити на чотири групи:

1. Першу складають: Декларація про державний суверенітет України, яка започаткувала правову норму про самостійне створення Україною власної митної системи (розділ 6) та Конституція України, якою регламентуються положення щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки (ст.17) і встановлюється конституційна норма, згідно з якою засади зовнішніх відносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної системи визначаються виняткова законами України (стаття 92, п. 9).

2. До другої належать акти, в яких закріплені основні принципи організації і напрями здійснення митно-тарифної політики України.

Насамперед, це Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” та Митний кодекс України [26; 64]. Дані нормативні документи визначають основні правові засади функціонування митної системи України, головні напрямки митної політики країни; систему органів державного регулювання митної справи. Так, Митний кодекс регулює діяльність служб митного контролю, їх права та обов’язки, порядок митного контролю, організацію митної служби та інші близькі за характером питання, такі як розподіл функцій законодавчої та виконавчої влади в митній галузі.

3. Акти, які складаються із систематизованих норм, що регламентують тарифну політику в Україні. Ними визначається порядок, методологія митного обкладення та пов’язані з цим дії суб’єктів зовнішньоекономічної діяльності. До даної групи належать постанови та розпорядження КМУ з питань організації та забезпечення митної справи: здійснення загального керівництва митною справою; встановлення розмірів мита, митних зборів і плати за митні процедури; координація діяльності міністерств, державних комітетів і відомств України в галузі митної справи.

4. Акти щодо поточних операцій. Це найбільш чисельна група нормативних документів, що регламентують широке коло відносин, – постанови, інструктивні листи, накази, що приймаються і видаються, насамперед, Державною митною службою України з питань митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а також спільні акти ДМСУ та інших центральних, місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, які видаються на підставі пункту 8 Положення про ДМСУ.

Такі нормативно-правові акти (спільні накази, інструкції, положення), як правило, стосуються спільних заходів щодо транспортування й оформлення вантажів, що переміщуються через митний кордон України, функціонування пунктів пропуску, організації боротьби з митними правопорушеннями тощо. Найважливіші спільні акти розглядаються та затверджуються на засіданнях спільних колегій ДМСУ та МВС, Держкомкордону, Міністерства фінансів, Державної податкової адміністрації та інших міністерств та відомств.

Зазначена класифікація законодавчих актів дає можливість чітко розмежувати сфери дії даних нормативних документів. Так, Митним кодексом регулюються питання, які пов'язані з процесом формування національної митної системи в цілому, тобто це питання які не є, як правило, предметом міжнародних переговорів, а сфера їх дії – це національні закони держави, хоча не виключається можливість уніфікації національних правил роботи митних служб різних країн та їх базування на багатосторонніх міждержавних та інших угодах, що спрощують митні процедури [11, 132].

Слід відмітити, що зазначені нормативні документи регламентують конкретну реалізацію на практиці основних правових норм у сфері митно-тарифних відносин, що задекларовані національним законодавством. Водночас правовий режим митно-тарифних відносин має лише для нього характерні особливості. Насамперед тому, що у даній сфері питома вага міжнародних договорів України як джерела правових норм значно вища, ніж в інших галузях економіки, а отже, національне право не є абсолютно домінуючим. Навпаки, коли існує суперечність між правовою нормою, внутрішньою і міжнародною нормою законодавства, то застосовується остання.

Ефективність існування будь-якої організаційної системи залежить від якості виконання функціональних завдань, які стоять перед нею, тобто наскільки результативно працює дана система при регулюванні певних процесів.

Орієнтація на ринкову модель господарювання в напрямку євроінтеграції, збільшення кількості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності з підвищенням їх активності на зовнішньому ринку не тільки значно розширили спектр функціональних завдань митної системи, але й потребували її докорінної перебудови.

Україна почала самостійно визначати митну політику після прийняття Декларації про державний суверенітет, створюючи при цьому власну митну систему та здійснюючи митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності на своїй території. Вибір оптимальної структури митної служби і варіанта

розміщення митних органів на території країни є одним із головних елементів організації митної системи. При цьому основним принципом формування і функціонування даної системи є принцип єдиної системи митних органів, який нерозривно пов'язаний з однорідними принципами функціонування митної системи – єдина митна політика, єдина митна територія, єдине митне законодавство, єдине тарифне регулювання і поєднання його з заходами економічної політики.

Регулювання митної справи, відповідно до нормативних документів, здійснюють найвищі органи влади та управління України: Президент України; Верховна Рада; Кабінет Міністрів України.

Відповідно до еволюції митної системи України значних змін зазнало і регулювання митними органами. На перших етапах розвитку митної системи прерогатива була віддана законодавчій та виконавчій владі, на наступних – безпосереднє керівництво Державною митною службою України здійснюється Президентом України [11, 132].

З метою розробки пропозицій з питань митно-тарифного регулювання, з враховуванням як інтересів зовнішньоекономічної діяльності, так і держави в цілому, при Кабінеті Міністрів України діє Митно-тарифна рада, яка функціонує з 1994 р., самостійно визначаючи порядок і регламент своєї роботи. Метою створення даного органу в системі митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є вироблення узгодженої та ефективної митно-тарифної політики. До складу Митно-тарифної ради входять представники практично всіх відомств, які беруть активну участь у зовнішньоекономічних зв'язках. Рішення Митно-тарифної ради приймаються більшістю голосів її членів, що присутні на засіданні Ради, і оформляються протоколом. Матеріально-технічне забезпечення діяльності Ради здійснюється Державною митною службою України. Функції робочого апарату Митно-тарифної ради виконує Центральний апарат Державної митної служби України.

Митно-тарифна рада повинна займатись наступними питаннями:

- розробка пропозицій з основних напрямків митно-тарифної політики України, включаючи пропозиції про прийняття, відміну і використання митних ставок, надання тарифних пільг і преференцій, а також зміни в номенклатурі Єдиного митного тарифу України;
- підготовка і розгляд проектів законодавчих актів України і міжнародних договорів України з митно-тарифного регулювання;
- розробка заходів, спрямованих на захист українського ринку при ввезенні на митну територію України і вивезенні за її межі товарів.

Слід відмітити, що Митно-тарифною радою вирішуються процедурні питання прийняття того чи іншого рішення у сфері митного регулювання без всебічного аналітичного дослідження наслідків від введення певного економічного заходу. Це призводить не тільки до диспропорцій у сфері зовнішньоекономічних відносин, але й до негативних наслідків, одним з яких є тінізація економіки [14, 115].

Одна з проблем зумовлена тим, що при створенні Митно-тарифної ради не було відпрацьовано законодавчу базу, яка регламентувала б її функціонування. Практично тільки починає виконуватись одна з основних функцій Митно-тарифної ради – захист національного виробника через впровадження антидемпінгової системи.

Більш активну роль при обгрунтуванні тарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності повинні відігравати митні органи, які є структурою виконавчої влади. У теперішній час даний вплив на міжнародні економічні відносини є прерогативою Митно-тарифної ради.

Відзначимо, що головною метою функціонування Митно-тарифної ради повинно бути науково-аналітичне обгрунтування застосування конкретних заходів у сфері митного регулювання, яке б дало змогу не тільки зняти певну лобістську спрямованість окремих рішень, але й підвищити ефективність митно-тарифної політики.

В галузі митної справи центральним органом державного управління є Державна митна служба України (до 1996 р. – Державний митний комітет

України), яка формується Кабінетом Міністрів України та затверджується Верховною Радою України. Державна митна служба України спрямовує, координує та контролює діяльність митних органів щодо виконання національного законодавства з митної справи, в межах своїх повноважень видає накази та інструкції, організує та контролює їх виконання.

В Україні митно-тарифне регулювання зовнішньоекономічних відносин здійснюється митними органами в межах її території. Територія України, в тому числі території штучних островів, установок та споруд, що створюються в економічній (морській) зоні, над якими Україна має виняткову юрисдикцію щодо митної справи, становить єдину митну територію.

Регулюванням даних відносин охоплюються різні види митних територій: національна державна митна територія - це територія країни, яка включає сушу, територіальне море, внутрішні води, повітряний простір, а також штучні острови, установки і споруди, що створюються у винятковій морській економічній зоні, на яку поширюється юрисдикція країни; єдина митна територія, створена державами як митний союз; територія вільних митних зон; митна територія економічних зон; територія вільних митних складів [14, 115].

Межі митної території України є митним кордоном України. При цьому митний кордон збігається з державним кордоном, за винятком меж територій, вільних митних зон і вільних митних складів, які є власне митним кордоном України.

На митному кордоні України розміщено ряд митних пунктів, в яких здійснюється фактичний митний контроль за ввезенням і вивезенням товарів, валюти, валютних цінностей і міжнародних поштових відправлень, а також здійснюються різні митні операції.

В окремих випадках певні державні території можуть бути виключені з митної території, наприклад, при функціонуванні вільних економічних зон, чи навпаки, включені до меж митної території (при створенні митних союзів).

Митний кордон у межах міжнародних інтеграційних економічних об’єднань у системі держав визначається самими державами, ґрунтуючись на

національному праві та міжнародних договорах і угодах. У межах територіальної дії митних служб окремих правових систем, наприклад, у зоні ЄС, має місце розмежування даної зони на митні райони, в яких здійснюються загальні і специфічні повноваження митних служб.

Час функціонування митної системи України можна розділити на два періоди.

На першому етапі головним завданням стало формування митної системи України загалом. При цьому етапі становлення митної системи було пов'язано з конкретними політичними, економічними, соціальними явищами та передумовами функціонування, зумовленими процесом створення української державності, трансформуванням економічної системи, характером здійснення зовнішньоекономічної діяльності.

Цей етап характеризується концептуальним обґрунтуванням ролі митної системи в зовнішньоекономічній політиці України, законодавчим відпрацюванням питань митної політики і конкретною реалізацією цих правових норм на практиці, з урахуванням специфіки організації митної системи і функціонування її в умовах зміни економічної парадигми.

До 1992 р. митно-тарифна система нараховувала 26 митниць (на яких працювало близько 2,5 тис. осіб), які безпосередньо підпорядковувались союзним органам. У 1992 р. у структурі митної системи вже функціонувало 65 митниць, які підпорядковувалися Митному комітетові України. До 1995 р. було сформовано правову базу регулювання митно-тарифних відносин й практично вироблено організаційну структуру митної системи, до якої входили 8 територіальних управлінь, 79 митниць, 243 митних пости.

Для другого етапу є характерним наступне:

- уніфікація національного митного законодавства з міжнародними правовими нормами;
- відпрацювання механізму митного оподаткування, митного контролю і митного оформлення;
- реформування організаційної структури митної системи.

Збільшення кількості суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, підвищення їх активності на зовнішньому ринку зумовило необхідність вдосконалення структури митної системи. З 1996 р. було принципово змінено схему управління митними органами, ліквідовано територіальні митні управління, зменшено кількість митниць. Регіональні митниці поєднували функції оперативних і координуючих органів у регіоні. На початок 2002 р. структура митної системи України складалась з центрального апарату, 10 регіональних митниць, 46 митниць, 187 митних постів, 12 спеціалізованих митних установ та організацій.

Система митних органів України не залишається сталою, а перебуває в постійній динаміці, оскільки за результатами своєї діяльності постійно реформується відповідно до сучасної промислової та транспортної інфраструктури України, актуальних товарних та транспортних товаропотоків.

Митна система України – це єдина загальна система, яка складається з митних органів та спеціалізованих митних установ і організацій. Основу митних органів становить: Центральний апарат Державної митної служби України; регіональні митниці; митниці; митні пости [14, 115].

Митниця – це державний орган, який здійснює захист економічних інтересів України, забезпечує виконання законодавства з митних питань, а також справляння мита, митних зборів та інших митних платежів і є самостійною юридичною особою, яка здійснює свою діяльність в межах регіону (території), що визначається регіональною митницею за погодженням з Державною митною службою України.

Для забезпечення виконання регіональними митницями та митницями певних функціональних завдань у складі митниці в пунктах пропуску через митний кордон України та інших об'єктах із значним обсягом зовнішньоекономічних операцій, як правило, створюються митні пости на правах структурного підрозділу митниці. При цьому митний пост є митним підрозділом, який безпосередньо здійснює митний контроль та оформлення транспортних засобів та товарів, які переміщуються через митний кордон.

Вищезазначене дає можливість зробити висновок про те, що орієнтація на ринкову модель господарювання в напрямку євроінтеграції визначає необхідність гармонізації законодавчо-правової бази, а також приведення митного регулювання в Україні у відповідність до міжнародних торгових правил.

Висновки до розділу 1

Проведені у розділі дослідження теоретичних засад реалізації митної політики держави за умов глобалізації світового господарства дозволяють сформулювати наступні висновки:

1. На основі аналізу наукових поглядів у літературних джерелах визначено митну політику як одну із основних складових міжнародних економічних відносин і як похідну від національних світогосподарських зв'язків.

2. Митно-тарифну політику необхідно розглядати залежно від цільової та функціональної спрямованості. За цільовою спрямованістю митно-тарифна політика – це система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів у сфері митно-тарифних відносин, спрямованих на реалізацію і захист як внутрішніх, так і зовнішньоекономічних інтересів країни з метою здійснення динамічних соціально-економічних перетворень за умов формування ринкових відносин. За функціональною спрямованістю, митно-тарифна політика – це система заходів економічної і зовнішньоекономічної політики, що вживаються державою в митному оподаткуванні, контролі і митному оформленні.

3. Проведений аналіз інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності дозволив визначити, що основним механізмом державного регулювання зовнішньої торгівлі є застосування методів саме митно-тарифного регулювання, які за своєю суттю є економічними і, діючи через ринковий механізм, спрямовані на здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливають на фінансові результати зовнішньоекономічної діяльності учасників.

4. Аналіз чинного митного законодавства та практики його застосування засвідчує ряд важливих змін. Зокрема, прийняття нового Митного кодексу значно підвищило роль закону у правовому регулюванні митної справи в Україні, проте орієнтація на ринкову модель господарювання в напрямку євроінтеграції визначає необхідність гармонізації законодавчо-правової бази у відповідності із міжнародними торговими правилами.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН МИТНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІ ЗВ`ЯЗКИ

2.1. Практичні аспекти торговельного та інвестиційного співробітництва між Україною та ЄС

Європейська інтеграція і членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України – це є найкращим способом реалізації національних інтересів, побудови економічно розвинутої і демократичної держави, зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин.

Для України європейська інтеграція – це шлях модернізації економіки, подолання технологічної відсталості, залучення іноземних інвестицій і новітніх технологій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного товаровиробника, вихід на світові ринки, насамперед на ринок ЄС. Як невід'ємна частина Європи, Україна орієнтується на діючу в провідних європейських країнах модель соціально-економічного розвитку.

Інтеграція України в ЄС має свої переваги і для України, і для Європейського Союзу. Для нашої держави важливого значення набувають як процес її послідовного наближення до ЄС, так і стратегічний результат цього процесу - повноправне членство в ЄС [70].

Євроінтеграція сприятиме зростанню продуктивності економіки та темпів технологічної модернізації під впливом конкуренції на єдиному європейському ринку та забезпеченню вільного доступу до новітніх технологій, капіталу, інформації; підвищенню кваліфікації робочої сили за умов їх вільного руху в межах єдиного ринку; створенню більш сприятливого інвестиційного середовища; істотному зростанню обсягів торгівлі на ринку ЄС; створенню передумов для прискореного зростання взаємообміну в галузях з підвищеним рівнем науки та техноємності; підвищенню якості регулятивних інститутів у бюджетній, банківській, фінансовій сферах та корпоративному управлінні.

Економічна інтеграція також надасть можливість використовувати фонди регіонального розвитку ЄС для прискорення виходу на вищий рівень економічного розвитку, властивий більш розвиненим країнам Євросоюзу [85, 63-81].

Однією з рушійних сил економічних інтеграційних процесів є торговельне та інвестиційне співробітництво.

Торгівля посідає центральне місце у загальній системі економічної взаємодії. Протягом останніх років відбулися значні структурні зміни у зовнішній торгівлі України. Відмітимо показники зовнішньоторгівельного балансу України (рис.2.1).

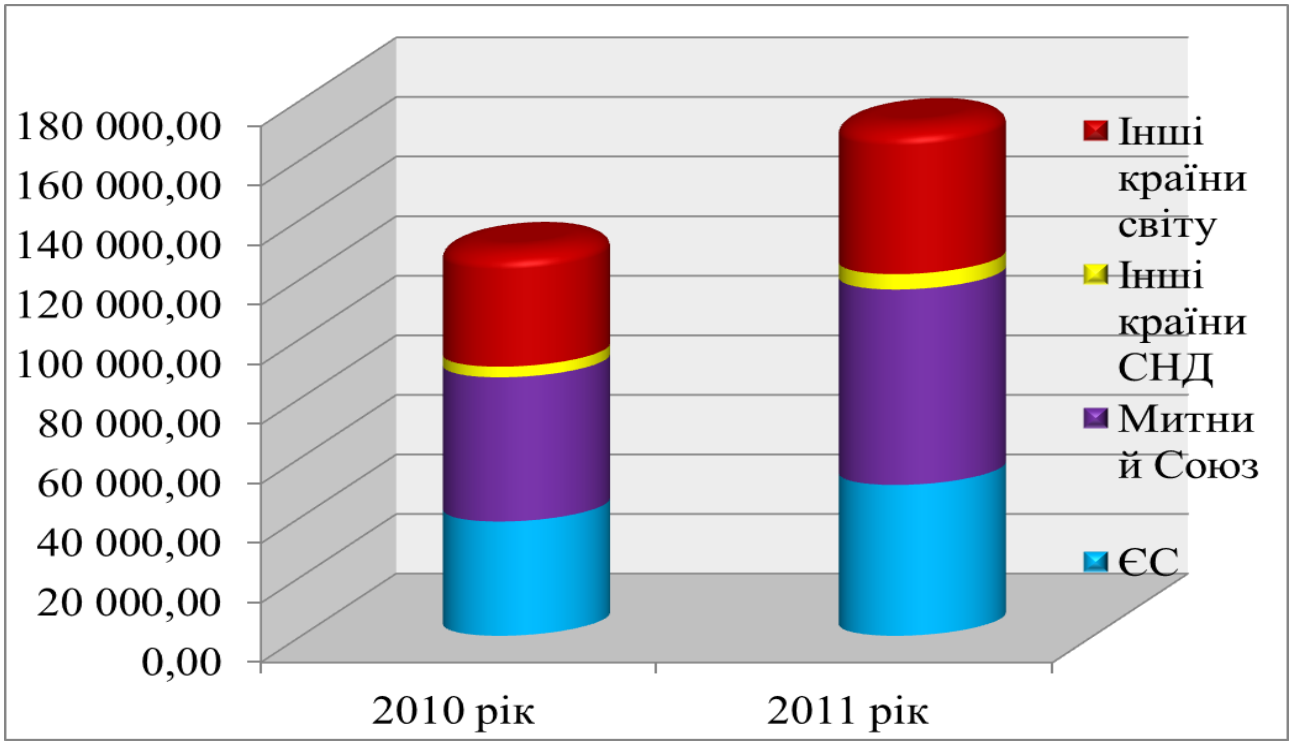

Рис. 2.1. Зовнішньоторговельний баланс України у 2011 році*

* *Джерело [67]*

Важливим кроком у регіональній орієнтації торгівлі стало переспрямування експорту з країн, що колись складали внутрішній ринок Радянського Союзу, на європейський ринок та ринки інших країн. Такий перебіг подій є типовим для більшості країн з перехідною економікою, де

експорт починав зростати раніше і швидше, ніж внутрішнє виробництво та частка торгівлі із західними країнами.

Сьогодення України характеризується збільшенням обсягів експорту до країн ЄС більш ніж вдвічі, та все одно рівень експорту до ЄС все ще залишається низьким. Основними торговельними партнерами України з країн ЄС були Німеччина, Італія, Франція, Австрія, Іспанія, найменші обсяги торгівлі спостерігалися з Люксембургом, Бельгією Швецією. У товарній структурі торгівлі України з ЄС спостерігаються наступні тенденції: в імпорті переважали машини та обладнання, в експорті - хімічні продукти та інші товари з низьким рівнем доданої вартості (рис. 2.2, 2.3).

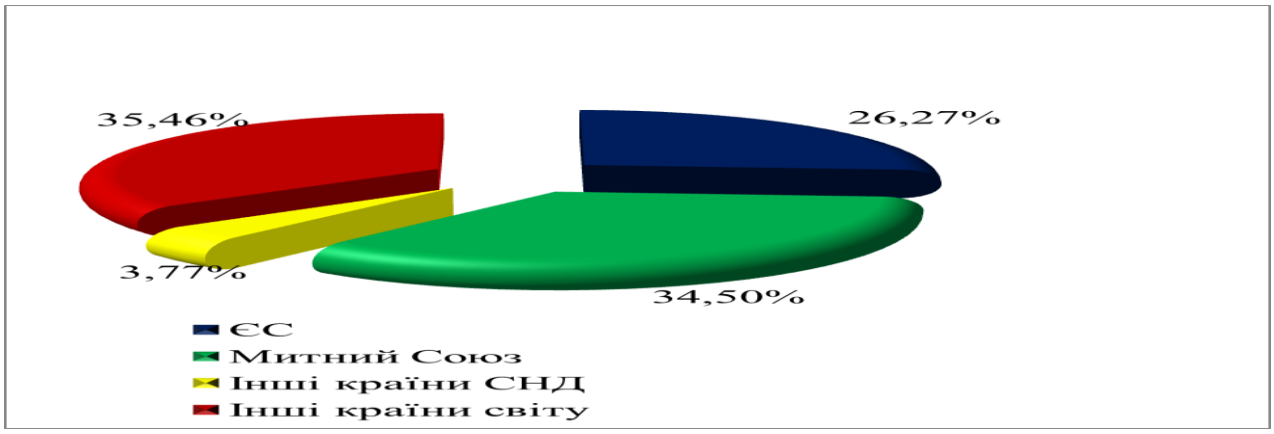

Рис.2.2. Структура експорту України до країн ЄС*

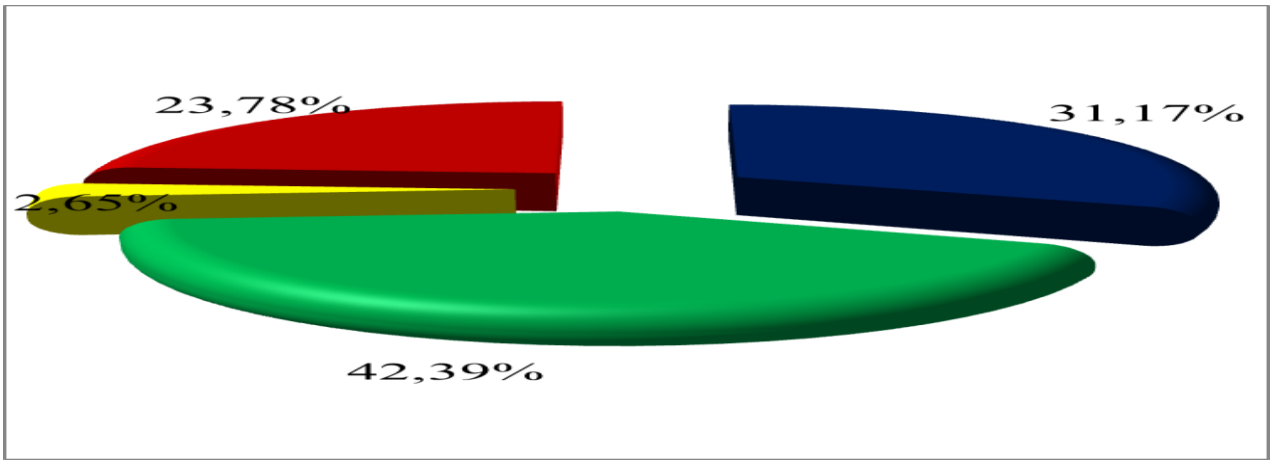

Рис.2.3. Структура імпорту України з країн ЄС*

* *Джерело [67]*

Практично ці ж країни займають провідні позиції в українському імпорті. Так, основними експортерами товарів з Європейського Союзу на український

ринок сьогодні є Німеччина - 8,56%, Італія - 2,77%, Франція - 2,03%, Нідерланди - 1,09% та Фінляндія - 0,78% (а їх сумарна питома вага в імпорті України складає 16,62%) [106].

Доля торгівлі України з ЄС у загальному обсязі торгівлі товарами України за період 2004 – 2010 роки складалася у розмірі від 28,7% (у 2010 році) до 33,9% (у 2006 році) та в середньому становила 31,3% (30,2 млрд. дол. США).

В свою чергу, доля українського експорту до країн ЄС в загальному обсязі експорту товарів складалася у розмірі від 23,9% (у 2009 році) до 33,7% (у 2004 році) та в середньому становила 28,1% (12,6 млрд. дол. США).

При цьому, доля імпорту з країн-членів ЄС за вказаний період складалася у розмірі від 31,4% (у 2010 році) до 36,7% (у 2007 році) та в середньому становила 34,1% (17,6 млрд. дол. США) (рис.2.4).

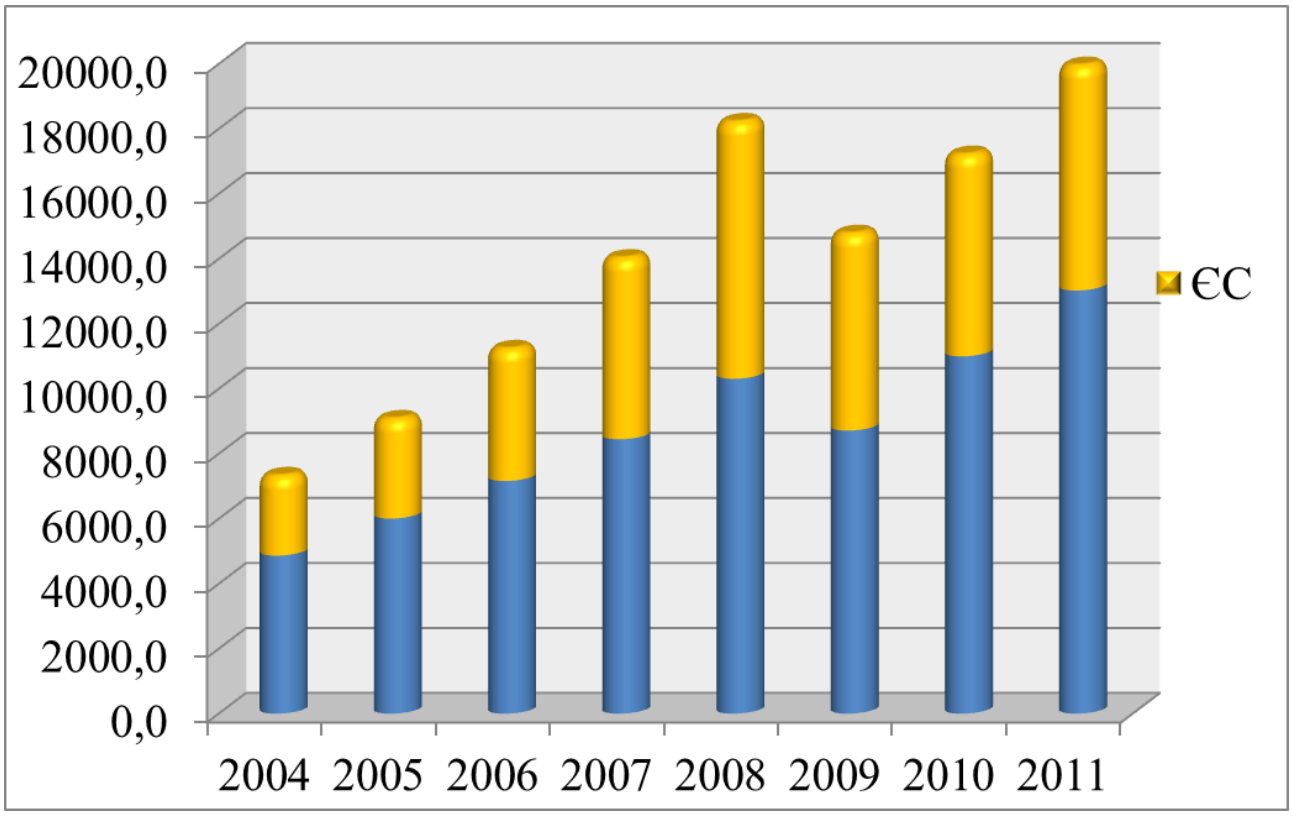

Рис. 2.4. Зовнішня торгівля послугами України у 2004 – 2011 рр.*

* *Джерело [67]*

Слід відмітити, що основними товарними групами українського експорту до країн ЄС були: руди, шлаки та зола; електричні машини та устаткування; енергетичні матеріали, нафта та продукти її переробки та зернові культури (рис.2.5). На долю зазначених товарів в 2011 році загалом припадало 62,6% експорту до ЄС або 11 247,4 млн. дол. США.

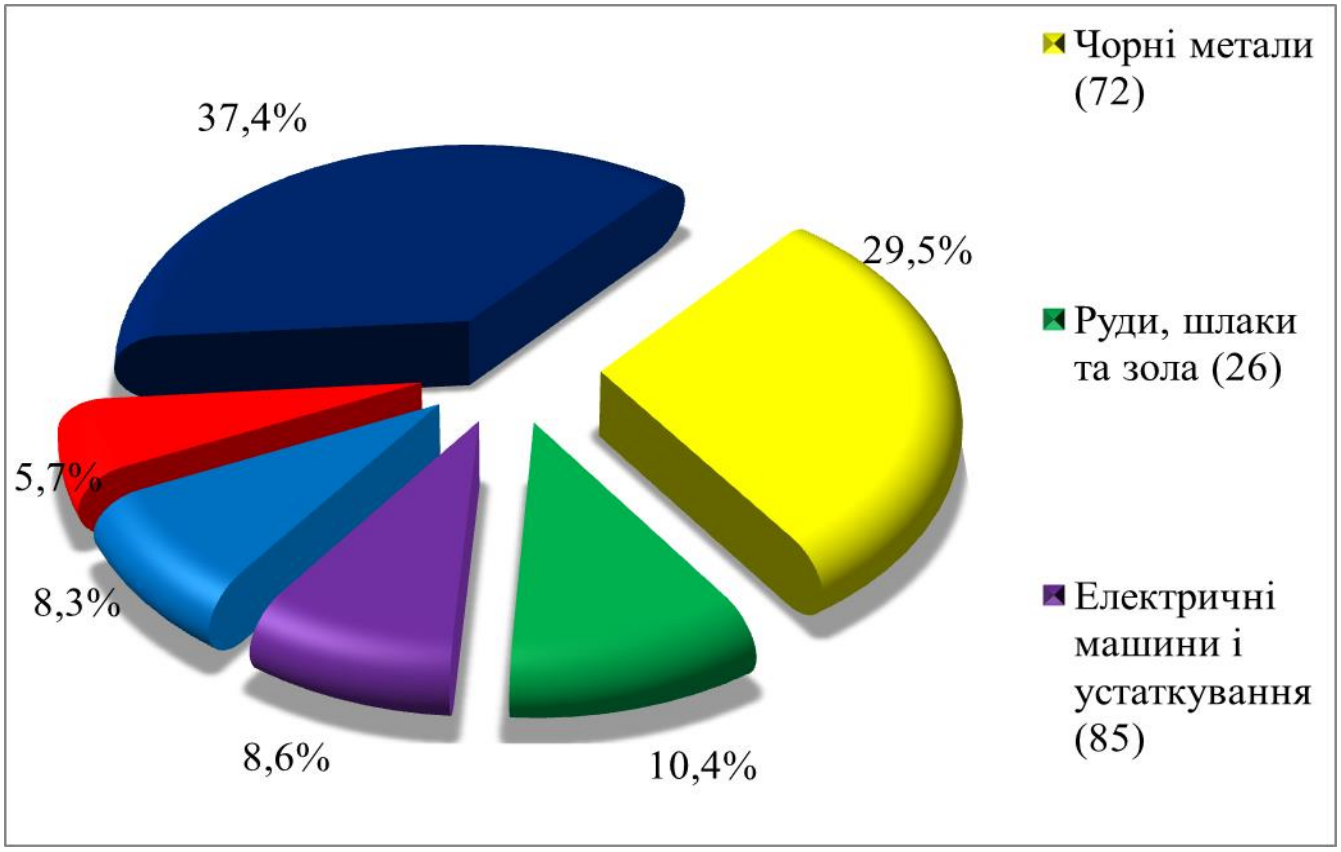

Рис. 2.5. Основні товарні групи українського експорту до країн ЄС у 2011 р.*

* *Джерело [67]*

Збільшенню експорту з України в ЄС та позитивним зрушенням в його структурі перешкоджають повільні структурні зміни у національному господарстві, розвиток тіньової економіки у зовнішній торгівлі, невисокий рівень конкурентоспроможності українських товарів, наявність обмежень з боку ЄС у так званих «чутливих» галузях (чорна металургія, легка промисловість, сільське господарство).

Зростання обсягів торгівлі з ЄС було досягнуто без будь-яких істотних зрушень у товарній структурі. Відкриття європейських ринків Україна використала для нарощування експорту тих продуктів, які вже у минулому

мали високі експортні квоти, спираючись на технологічну базу та ноу-хау радянських часів. З поміж експортної палітри металургії та хімії Україна експортувала до Європи надто вузький асортимент простих виробів з невеликим ступенем обробки. Отже, зростання обсягів продажу цих капіталоємних товарів у ЄС було досягнуто не завдяки нарощуванню їх виробництва, а лише через переорієнтацію поставок з внутрішнього ринку на європейські країни.

Але слід відзначити, що незважаючи на позитивні тенденції у сфері торговельних відносин між Україною та ЄС, Україна має хронічний дефіцит зовнішньої торгівлі. Негативне сальдо України у торгівлі з ЄС спостерігається постійно. Слід зазначити, що торговельний дефіцит з розвиненими країнами - нормальна річ для трансформаційних економік, адже його можна компенсувати надлишком на решти ринків, торговельні дефіцити спричинені, як правило, посиленим імпортом так званих "інвестиційних товарів" - машин, устаткування тощо, необхідних для модернізації виробництва. За логікою системної трансформації країна, використавши цей імпорт за призначенням, здатна згодом компенсувати тимчасовий торговельний дефіцит. Але Україна досі недостатньо використовувала цю можливість [14, 115].

Структура наших експортних пропозицій досить вузька щодо імпортних. Вона орієнтована на товари з низьким ступенем обробки, які виготовляються у низькодинамічних секторах світової економіки і проти яких в ЄС застосовують протекціоністські заходи (вироби чорної металургії, текстильної промисловості, продукція сільського господарства). Частка чутливих товарів складає майже 60% українського експорту. Група чорних металів, маючи найвищий коефіцієнт спеціалізації в українському експорті, характеризується ще й високою конкурентною перевагою у порівнянні з країнами ЄС. Дещо менше, але теж конкурентноспроможні наші текстиль та одяг, які виробляються за німецькими (в основному) технологіями, та певною мірою продукція хімічної промисловості, тому на ці товари ЄС встановив квоти.

Основні товарні групи українського імпорту з країн ЄС включають: реактори ядерні, котли, машини, апарати та механічні пристрої, їх запчастини, наземні транспортні засоби, електричні машини, устаткування та їх частини, фармацевтична продукція, полімерні матеріали, пластмаса та вироби з них, енергетичні матеріали, нафта та продукти її перегонки (рис. 2.6). На долю зазначених товарів в 2011 року загалом припадає 55,1% імпорту з ЄС або 14 201,5 млн. дол. США.

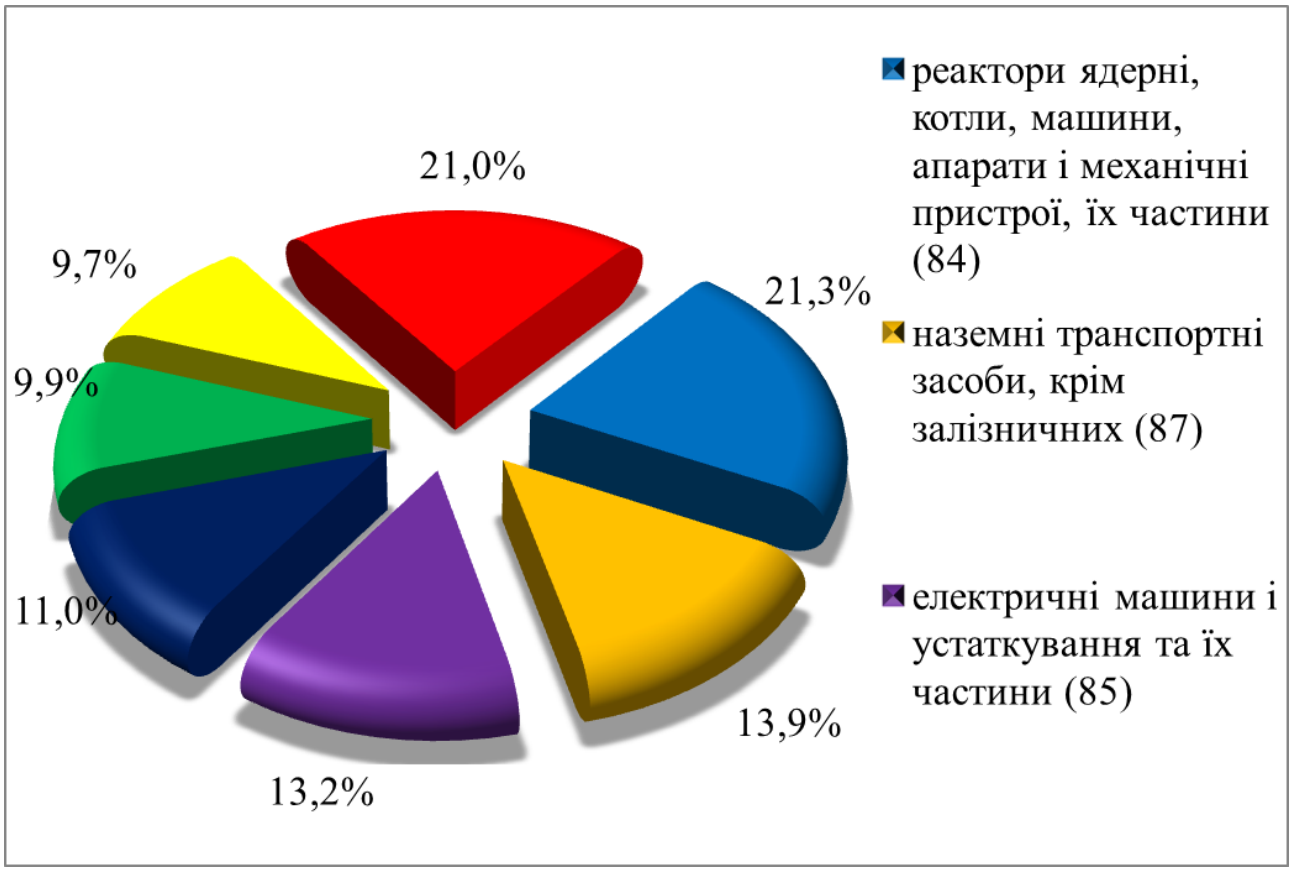

Рис. 2.6. Основні товарні групи українського імпорту з країн ЄС у 2011 р.*

* *Джерело [67]*

Загальному погіршенню торговельного сальдо суттєво сприяє несиметричність рівнів відкритості ринків ЄС та України через застосування Європейським Союзом політики протекціонізму, що суттєво відбивається на експорті в ЄС українських товарів, а саме:

- кількісні обмеження на експорт до ЄС чутливих для України товарів (сталеливарна продукція, текстиль та одяг);

- застосування з боку ЄС антидемпінгових заходів призвело до значного скорочення експорту високоліквідних товарів, що знаходяться під дією антидемпінгових процедур (карбід кремнію, феросилікомарганець, феросиліцій).

Тому, з огляду на ситуацію із зростанням, від'ємного сальдо у торгівлі з ЄС правомірним є, поряд з лібералізацією експорту, застосовувати заходи обмеженого протекціонізму. І в першу чергу має вдосконалюватись тарифне регулювання імпорту, спрямоване на обмеження доступу до ринку споживчих товарів, які в достатній кількості виробляються в Україні, в першу чергу, товарів сільськогосподарської групи та продуктів харчування [14, 115].

Вищенаведене дає можливість дійти висновку, що проблеми торгівлі України з ЄС пов`язані, головним чином, з багатьма суто внутрішніми питаннями економічних реформ в Україні. Тому головним для вдосконалення українсько-європейських торговельних відносин є, безперечно, продовження структурних реформ в Україні. Успіхи в галузі ринкових реформ є передумовою будь-яких двосторонніх політичних рішень щодо українсько-європейського наближення та інтеграції. В цьому колі центральним завданням видається поступове подолання численних викривлень, що зводять нанівець розвиток торгівлі.

Багато уваги та зусиль необхідно приділити розвиткові ринкових інститутів як запоруці реалізації конкурентних переваг України. Теоретично, наприклад, може йти мова про використання потужностей українського машинобудування у галузевому поділі праці з фірмами ЄС - однак тільки за умови реструктуризації українських підприємств та опанування ними ринкової поведінки. На жаль, тут досі переважають стереотипи вертикального підпорядкування, успадковані від командної економіки. Відтак галузевий поділ має спиратися на ті підприємства, які здатні до такої реструктуризації та перебудови.

Слід відміти і інвестиційну діяльність. Обсяги іноземних інвестицій в Україну залишаються незначними, не відповідають потребам розвитку

національної економіки і не мають для неї істотного значення. Ця ситуація пояснюється високим рівнем ризикованості операцій на ринку України, що робить її малозначущим і непривабливим економічним партнером та інвестиційним ринком для Європейського Союзу.

Щодо надходження прямих іноземних інвестицій в Україну з країн - членів ЄС варто зауважити наступне.

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в Україну на 01.01.2012, склав 49 362,3 млн.дол.США, в т.ч. з країн-членів Європейського Союзу – 39 411,2 млн.дол.США, що становить 79,8 відс. від загального обсягу прямих іноземних інвестицій, здійснених країнами світу в українську економіку [67].

Приріст прямих іноземних інвестицій, здійснених країнами світу в українську економіку за період з 01.01.2011 по 01.01.2012 становить 4 556,3 млн.дол.США, в т.ч. з країн-членів Європейського Союзу – 4 058,1 млн.дол.США. Серед країн ЄС перше місце за обсягами інвестицій в Україну посідає Кіпр (12 645,5 млн.дол.США), що складає 25,6 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в економіку України або 32,1 % від обсягу інвестицій з країн ЄС (рис. 2.7).

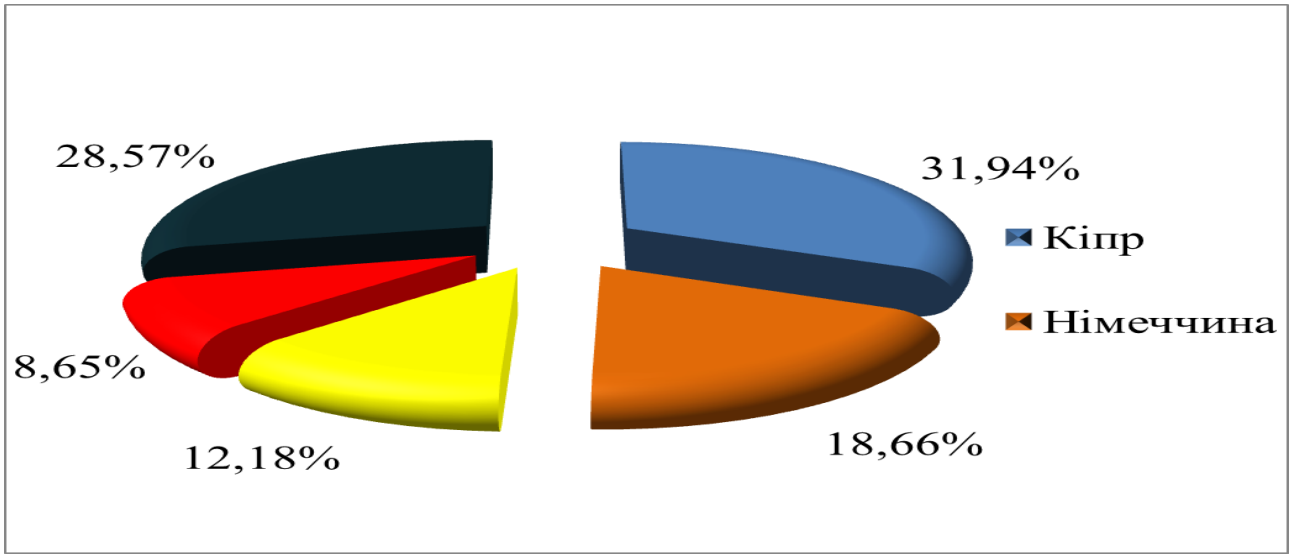

Рис. 2.7. Надходження в Україну прямих іноземних інвестицій з країн-членів Європейського Союзу та країн-кандидатів на вступ до ЄС станом на 01.01.2012 р.*

* *Джерело [67]*

Частка інвестицій, які надійшли в українську економіку з Німеччини, що посідає друге місце серед країн ЄС за обсягами інвестицій, становить 7 386,4 млн.дол.США, що складає 15,0 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну (18,7 % від обсягу інвестицій з країн ЄС). Третє місце посідають Нідерланди з обсягом інвестицій 4 822,8 млн.дол.США, що складає 9,8 % від загального обсягу прямих іноземних інвестицій в Україну (відповідно від обсягу інвестицій з країн ЄС – 12,2 %). На четвертому місці знаходиться Австрія з обсягом інвестицій 3 423,1 млн.дол. США, їх частка у загальному обсязі прямих іноземних інвестицій в Україну становить 6,9 % (відповідно 8,7 %).

Кіпр, Німеччина, Нідерланди та Австрія є не лише найбільшими інвесторами серед країн ЄС, але входять і до десяти країн світу, що здійснюють найбільші за обсягами інвестицій в Україну, відповідно займають перше, друге, третє та п’яте місця.

Найбільший приріст прямих іноземних інвестицій в економіку України із країн ЄС за період з 01.01.2011 по 01.01.2012 року становить: 2 600,6 млн.дол. США з Кіпру, 691,7 млн.дол.США з Австрії, 303,4 млн.дол.США з Німеччини.

Загальний обсяг прямих інвестицій з України станом на 01.01.2012 становить 6 898,0 млн.дол.США, в т.ч. до країн-членів Європейського Союзу 6 484,9 млн.дол.США, що складає 94,0 % від загального обсягу українських інвестицій, залучених до країн світу [67].

Серед країн ЄС перше місце за обсягами інвестицій з України посідає Кіпр (6 342,1 млн.дол.США), який залучив 91,9 % від загального обсягу українських інвестицій або 97,8 % від обсягу українських інвестицій до країн ЄС (рис. 2.8).

Частка інвестицій, які надійшли з України до економіки Латвії, що посідає друге місце серед країн ЄС за обсягами українських інвестицій, становить 80,4 млн.дол. США, що складає 1,2 % від загального обсягу українських інвестицій (1,2 % від обсягу українських інвестицій до країн ЄС).

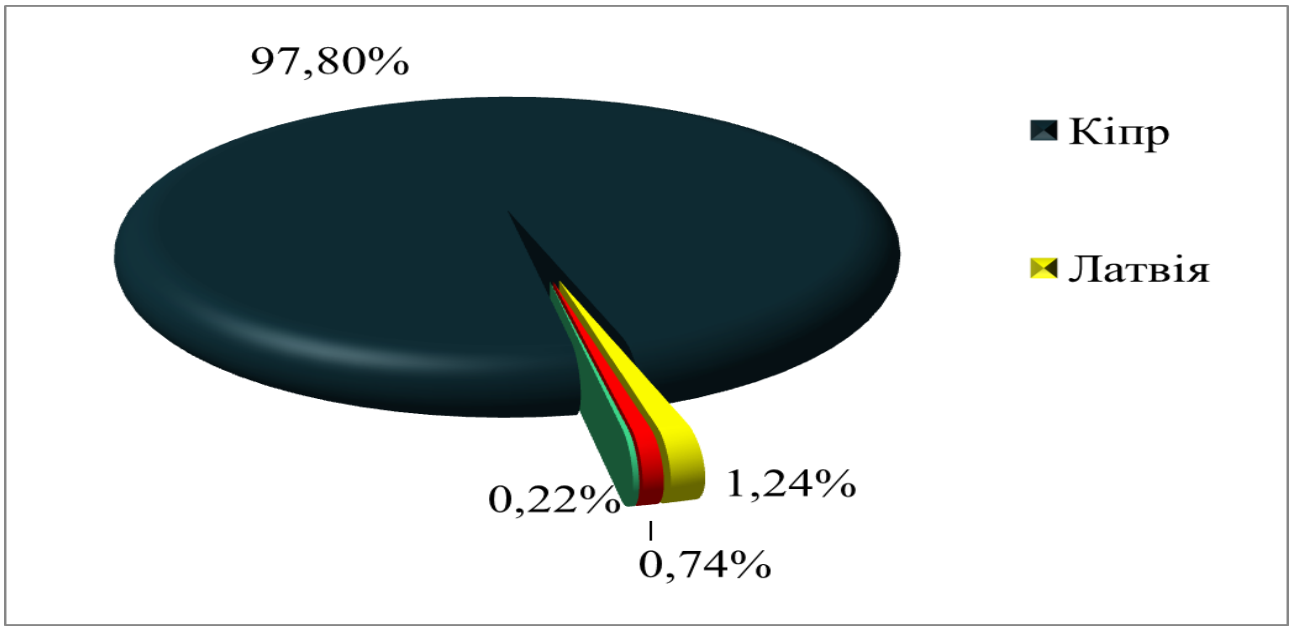

Рис. 2.8. Надходження прямих інвестицій з України до країн-членів Європейського Союзу та країн - кандидатів на вступ до ЄС станом на 01.01.2012р.*

* *Джерело [67]*

Третє місце посідає Польща з обсягом інвестицій з України 48,2 млн.дол. США, що складає 0,7 % від загального обсягу українських інвестицій (відповідно 0,7 %)

За багатьма відносними та навіть абсолютними показниками іноземних інвестицій Україна займає одне з останніх місць серед країн Центральної та Східної Європи. Основними причинами невисокої активності іноземного капіталу, у тому числі з країн ЄС, є несприятливий інвестиційний клімат в країні.

Таким чином, навряд чи можна позитивно оцінити вплив допомоги країн ЄС на реальні процеси, що відбуваються в Україні. Як кількісно, так і якісно вона неадекватна потребам реформування економіки України. Отже, доводиться зробити висновок, що поки що розвиток економічних стосунків між Україною і ЄС відбувається не в руслі загальносвітових тенденцій.

У даний час розраховувати на значне збільшення іноземного інвестування з країн ЄС можливо лише за умови створення в Україні привабливого інвестиційного клімату, основними елементами якого є прибутковість на рівні, що відповідає ступеню ризиків та їх зменшенню, прогнозована та стабільна

податкова політика з виваженим рівнем податків, надійні гарантії та захист інтересів і прав інвесторів, стабільність законодавства. На сьогодні стабільне існування жодного з цих елементів не забезпечене, натомість має місце скорочення інвестиційного потенціалу суб'єктів господарювання внаслідок падіння виробництва та реалізації продукції, поглиблення кризи платежів та бартеризації внутрішнього ринку, переорієнтація амортизаційних відрахувань з розвитку виробництва на поточне споживання, обмеженість та недоступність для реалізації інвестиційних проектів (внаслідок високого рівня відсоткових ставок) довгострокових кредитних ресурсів комерційних банків, нестабільність законодавства у цій сфері, відсутність надійних гарантій захисту від його зміни, занадто високий податковий тиск, повільні темпи приватизації, невирішеність питання надання у приватну власність земельних ділянок під об'єкти, що приватизуються, та інші.

До того ж, за рівнем політичного і економічного ризику Україна посідає 135 місце серед 178 країн світу. Деякі з інвесторів висловлюють свою невпевненість у подальшому співробітництві.

В Україні поки що не створено привабливий інвестиційний клімат для залучення європейських капіталів, а тому не дивно, що країни Європейського Союзу в галузі іноземного інвестування значною мірою займають вичікувальну позицію.

В цілому сучасний стан економічних відносин між Україною та ЄС можна назвати “торговельною моделлю співробітництва”. Її характерною рисою є те, що структура зовнішньої торгівлі України визначається порівняльними перевагами, що сформувалися ще тоді, коли Україна була частиною радянського економічного комплексу. Така ситуація виникла внаслідок цілої низки об'єктивних та суб'єктивних причин, а саме: економічна криза гальмує вихід на світовий ринок в цілому та європейський зокрема і утвердження на них потенційно конкурентноспроможних українських підприємств; інтеграція України в європейську економіку значною мірою гальмується структурою виробництва; архаїчна структура промисловості

України залишається практично без змін; європейський ринок досить насичений товарами з низьким ступенем обробки, промисловими товарами споживчого призначення та сільськогосподарською продукцією; українським експортерам ще явно бракує досвіду діяльності на зовнішніх ринках.

На наш погляд, основними перешкодами на шляху економічного співробітництва між Україною та ЄС є економічна криза, яка гальмує вихід України на світовий ринок в цілому та європейський зокрема, відповідно повільні структурні зміни у національному господарстві, розвиток тіньової економіки у зовнішній торгівлі, невисокий рівень конкурентоспроможності українських товарів тощо.

2.2. Особливості митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні та ЄС

Будь-яка держава здійснює регулювання зовнішньоекономічної діяльності в цілях забезпечення безпеки країни і захисту загальнонаціональних інтересів. Діяльність державних органів по регулюванню зовнішньоекономічної діяльності здійснюється практично у всіх країнах світу, але її масштаби, форми і методи, конкретні цілі і завдання визначаються кожною країною, виходячи з її масштабів, положення в сучасному світі, зовнішньої і внутрішньої політики держави. Кожна країна має певні особливості в регулюванні зовнішньоекономічної діяльності.

Основною метою митного регулювання в державі являються економічні інтереси, які в свою чергу забезпечують:

- захист національного ринку і стимулювання розвитку національної економіки;
- сприяння структурній перебудові національного господарства та реалізації завдань економічної політики держави;
- використання інструментів митного контролю як засобу регулювання товарообміну і виконання інших завдань економічної політики на території країни;

- участь у реалізації торгово-політичних завдань із захисту національного ринку.

Митна служба України є одним із головних суб'єктів державного регулювання міжнародних торговельних відносин. Державна митна служба України (ДМСУ) є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує реалізацію державної політики у сфері митної справи. Діяльність митної служби спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. У своїй діяльності вона керується Конституцією України, законами України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України. ДМСУ узагальнює практику застосування законодавства з питань, що належать до його компетенції, розробляє пропозиції про вдосконалення законодавства і в установленому порядку вносить їх на розгляд Президентові України, Кабінету Міністрів України. Митне регулювання також здійснюють і органи регулювання виконавчої влади, такі як Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України, Міністерство фінансів України, Державна служба експортного контролю, Державна служба контролю за переміщенням культурних цінностей, Митно-тарифна рада України, Міжвідомча комісія з міжнародної торгівлі, тощо У межах своїх повноважень митна служба України організовує виконання актів законодавства, здійснює систематичний контроль над їх реалізацією [14, 115].

Умови доступу до ринку товарів Європейського Союзу в цілому є досить ліберальними. Проте, на окремі товари встановлено високі тарифи, а також застосовуються кількісні обмеження імпорту. Щодо цілого ряду експортерів металопродукції, електронної та хімічної продукції застосовуються антидемпінгові заходи або ініційовані антидемпінгові розслідування.

Умови доступу на ринок сільськогосподарської продукції визначаються Спільною сільськогосподарською політикою (ССП). Простий середній тариф на сільськогосподарські товари складає приблизно 17%, проте тарифні квоти забезпечують кращий доступ для товарів, щодо яких застосовуються високі тарифи [22, 35].

З огляду на значну кількість преференційних торговельних угод та домовленостей, які уклав ЄС, режим найбільшого сприяння (РНС) застосовується лише щодо товарів, які імпортуються з Австралії, Гонконгу (Китай), Канади, Кореї, Нової Зеландії, Сінгапуру, США та Японії. Найбільш сприятливий режим застосовується щодо найменш розвинених країн (НРК) та країн Африки, Карибського басейну та Тихоокеанського регіону (АКТ) (95% видів товарів звільнено від сплати мита), далі йдуть регіональні торговельні угоди (80%), бенефіціари Генеральної системи преференцій (ГСП) (54%) та країни, яким було надано лише режим найбільшого сприяння (РНС) (20%).

Правила, що стосуються окремих товарів, а також стандарти є основними проблемними питаннями, пов'язаними з доступом до ринку. У той же час, для основних торговельних партнерів ЄС вартість процедур оцінки відповідності продукції значно скоротилася завдяки укладанню угод про взаємне визнання оцінки відповідності. Разом з цим, завдяки запровадженню Європейським Союзом нової політики "продовольчої безпеки", у майбутньому можуть бути встановлені більш жорсткі норми щодо продуктів харчування, а це, у свою чергу, може призвести до зміни умов доступу до ринку для експортерів цих товарів до ЄС [22, 35].

Митний кодекс Співтовариства застосовується щодо усіх торговельних операцій з товарами, які здійснюються між ЄС та третіми країнами. Різноманітні програми Співтовариства, сприяють тому, щоб застосування законодавства у цій сфері здійснювалося країнами-членами однаково.

Митний кодекс діє на всій митній території Співтовариства, яка, за деякими винятками, охоплює європейські території країн-членів (включаючи територіальні води, внутрішні морські води та повітряний простір). Зокрема, відповідно до статті 3 Митного кодексу Співтовариства територія Данії не включає Фарерські острови та Гренландію; територія Німеччини не включає острів Гельголанд та територію Буесингена; територія Італії не включає муніципалітети Лівіньо і Кампіоне та частково води озера Лугано; територія Іспанії не включає Сеуту та Мелілу. Великобританія, Данія, Нідерланди та

Франція пов'язані із заокеанськими країнами та територіями. Угода про асоціацію між ЄС і деякими неєвропейськими країнами та територіями набула чинності у 1971 р. Деякі території, які знаходиться за межами територіальних кордонів країн-членів, також входять до митної території Співтовариства. Так, територія Німеччини включає австрійську територію Юнгольца та Міттельберга, територія Франції включає князівство Монако, а територія Італії включає Республіку Сан-Марино.

Кодексом передбачається, що товар має статус "товару Співтовариства", якщо він: вироблений у Співтоваристві; або був імпортований, і набув такий статус, оскільки знаходиться у вільному обігу на території Співтовариства; або поєднує якості як першого, так і другого. Всі інші товари не належать до категорії товарів Співтовариства.

Для здійснення деяких операцій з товаром необхідно одержати відповідний дозвіл митних органів. До таких операцій відносяться: зберігання на митному складі; внутрішня переробка; переробка під митним контролем; тимчасове ввезення та зовнішня переробка [22, 35].

Особливе значення для транспортування імпортованих товарів як в межах Співтовариства (в тому числі через територію країн, що не входять до ЄС), так і між Співтовариством і сусідніми країнами, має транзитна процедура. Щороку митні органи країн-членів обслуговують близько 20 мільйонів транзитних операцій. Відповідно до внутрішньої транзитної процедури Співтовариства, товари можуть вивантажуватися в одній країні-члені на шляху до іншої країни-члена. У такому випадку вони можуть проходити митну очистку як у пункті вивантаження, так і у пункті призначення. Наприклад, товар, який прибув до Гавру і далі прямує до Іспанії може пройти митну очистку у Гаврі, або транспортуватися за транзитною системою Співтовариства та пройти митну очистку після прибуття на іспанську сторону франко-іспанського кордону.

З метою спрощення транзитних процедур було підписано низку угод з країнами Європейської асоціації вільної торгівлі (ЄАВТ) та деякими країнами Центральної та Східної Європи, які уклали Європейську угоду.

Процедури митної очистки.

Усі товари, що ввозяться на митну територію Співтовариства, підлягають митному огляду і мають бути зазначені у митній декларації, що подається митним органам у письмовій формі. Як правило, така декларація є Єдиним адміністративним документом (ЄАД), до якого додаються відповідні документи. Митний орган може надати дозвіл на здійснення спрощених формальностей та процедур. Зокрема, він може не вимагати подання товарів митним органам, при цьому наявність митного агента не потрібна. Європейська Комісія всіляко підтримує та сприяє застосуванню комп'ютеризованого митного декларування, зокрема, за допомогою електронного обміну даними (ЕОД).

Звичайна процедура митної очистки передбачає подання: рахунку-фактури; документів, що застосовуються для митної оцінки; документів, що дають право на застосування преференційного тарифу (наприклад, для використання ГСП необхідно свідоцтво про походження за “Формою А”); документів, що дають право на незастосування основного митного тарифного режиму; будь-яких інших документів, що мають бути подані згідно з конкретними правовими нормами, які регулюють ввезення товарів, зазначених у митній декларації (наприклад, ліцензія, сертифікат відповідності, сертифікат автентичності для деяких алкогольних напоїв).

Митні органи можуть перевірити декларацію, переглянувши документи та товари, або можуть прийняти її без перевірки.

У митній декларації має бути зазначена митна вартість, походження товарів та класифікація товарів відповідно до Інтегрованого тарифу Співтовариств (у разі імпорту), або відповідно до Комбінованої номенклатури (у разі експорту). На прохання імпортера йому може бути надано “інформацію про зв`язаний тариф” на основі тарифної класифікації товарів. Крім того, починаючи з 1997 р. внаслідок імплементації Співтовариством Угоди про правила визначення походження товару імпортерові може бути надано "інформацію про походження". Митна декларація є основою для визначення

розміру "митного боргу" (включає імпортне чи експортне мито, яке може підлягати сплаті; заявку щодо обсягу тарифної квоти тощо), "погашення" якого суб'єкт ЗЕД має гарантувати шляхом внесення грошового депозиту або надання іншої гарантії. Ліквідація митного боргу здійснюється по закінченні процедури митної очистки.

Правила визначення походження.

Якщо відповідно до митного законодавства в митній декларації було вказано походження, то митні органи можуть вимагати від декларанта доказів походження товарів.

Якщо відповідно до митного законодавства або іншого законодавства Співтовариства, що врегульовує окремі сфери, надаються докази походження, то митні органи можуть, у випадку обґрунтованого сумніву, вимагати додаткових доказів, необхідних для забезпечення дотримання вказуванням походження правил, встановлених відповідним законодавством Співтовариства.

Якщо цього вимагають потреби торгівлі, у Співтоваристві може бути виданий документ, що засвідчує походження [65].

Співтовариство застосовує два види правил визначення походження: непреференційні та преференційні. Перші містяться у Митному кодексі Співтовариства та застосовуються щодо усіх заходів торговельної політики, які здійснюються на непреференційній основі, зокрема, щодо тарифних та захисних заходів. Інші правила походження застосовуються щодо преференційних угод або преференцій, наданих на автономній основі (в односторонньому порядку).

Відповідно до непреференційних правил походження, що застосовуються Співтовариством, товари, які походять з певної країни - це товари, які видобуваються або виробляються у цій країні (наприклад, корисні копалини). У випадку, якщо декілька країн беруть участь у виробництві, то це товари, які у цій країні зазнали останньої істотної, економічно вагомої переробки або обробки на спеціально обладнаному з цією метою підприємстві. У результаті

такої переробки або обробки має бути вироблено новий товар, або така переробка чи обробка має представляти важливий етап виробництва товару. Для визначення походження товарів також широко застосовується “правило зміни (тарифної) позиції”.

З огляду на цілі преференційних торговельних угод або домовленостей, встановлені ними правила походження, як правило, жорсткіші ніж непреференційні правила. Наприклад, у разі виробництва бавовняної тканини з бавовняної пряжі, така тканина має непреференційне походження. Для отримання преференційного походження тканина має бути виготовлена з бавовняних ниток. Іншим аспектом преференційних правил походження є система кумуляції, яка дозволяє країнам-партнерам застосовувати матеріали і товари одна одної для виготовлення товарів, які походять з тієї чи іншої країни-партнера. Кумуляція сприяє розширенню масштабів виробництва на території преференційних торговельних партнерів. “Двостороння” кумуляція діє лише між ЄС та одним партнером, тоді як “діагональна” кумуляція дозволяє здійснювати кумуляцію походження більш як двом партнерам. Врешті-решт, “повна” кумуляція поширюється на декілька зон вільної торгівлі [65].

Тариф Співтовариства.

Експортні та імпортні мита ґрунтуються на Спільному митному тарифі.

Інші заходи, передбачені положеннями Співтовариства, що врегульовують окремі сфери, що відносяться до торгівлі товарами, за доцільності, застосовуються відповідно до тарифної класифікації таких товарів.

Відмітимо, що спільний митний тариф складається з:

- Комбінованої Номенклатури товарів, встановленій у Регламенті Ради (ЄЕС) № 2658/84 від 23 червня 1987 року про тарифну та статистичну номенклатуру та про Спільний митний тариф;
- будь-якої іншої номенклатури, повністю або частково заснованої на Комбінованій Номенклатурі, або яка передбачає її подальше послідовне розділення, та яка встановлюється положеннями Співтовариства, які

врегульовують окремі сфери з огляду на застосування тарифних заходів відносно торгівлі товарами;

- конвенційних або звичайних автономних ставок мит, що застосовуються до товарів, на яких поширюється Комбінована Номенклатура;
- пільгових тарифних заходів, передбачених угодами, укладеними Співтовариством з окремими країнами або територіями за межами митної території Співтовариства, або групами таких країн або територій;
- пільгових тарифних заходів, ухвалених Співтовариством в односторонньому порядку щодо окремих країн або територій за межами митної території Співтовариства, або груп таких країн або територій;
- автономних заходів, що передбачають зниження або звільнення від стягнення мита для деяких товарів;
- пільгових тарифних ставок, встановлених для окремих товарів з причини їхнього характеру;
- інших тарифних заходів, передбачених сільськогосподарським, комерційним або іншим законодавством Співтовариства [65].

Щороку, як правило у жовтні, у своєму Офіційному журналі, ЄС публікує митний тариф на наступний календарний рік. До того ж, кожного року ЄС подає до Інтегрованої бази даних файли, які містять тариф режиму найбільшого сприяння та обсяг імпорту і експорту товарів на рівні восьми знаків Комбінованої номенклатури.

У 1999 р. тариф ЄС складався з 10428 тарифних ліній на рівні восьми знаків Комбінованої номенклатури. Проста середня митна ставка для всіх товарів становила 6,9%, тобто була дещо нижча ніж зв`язаний тариф, який становив 7%. Проста середня митна ставка для сільськогосподарських товарів дорівнювала 17,3% порівняно з 4,5% для інших товарів (за винятком пального). Тарифні піки (які втричі перевищують середньо-арифметичні значення тарифів) можна спостерігати на м'ясо-молочну продукцію, крупи, текстильні вироби та одяг. Хоча на несільськогосподарські товари в цілому тарифи нижчі ніж на сільськогосподарські, для деяких товарів спостерігалися тарифні піки та

тарифна ескалація. Разом з цим, з однієї третини товарів стягується мито, яке не перевищує 3%. Різниця між максимальними та мінімальними тарифними ставками є надзвичайно великою для сільськогосподарських товарів (від 0 до 236,4%) і досить помірною для несільськогосподарської продукції (від 0 до 26%).

Трохи менше 10 відсотків тарифних ліній містять неадвалорні ставки. В основному це стосується сільськогосподарських товарів. Неадвалорні ставки включають специфічні, комбіновані, змішані (де застосовується мінімальна (MIN) або максимальна ставка (MAX)), чи ставки, які розраховуються за допомогою технічної формули.

ЄС застосовує 105 тарифних квот на імпорт товарів з країн-членів СОТ (зокрема, на імпорт товарів з країн, які є преференційними торговельними партнерами). Це обумовлено необхідністю забезпечення виконання зобов'язань ЄС щодо поточного та мінімального доступу до ринку сільськогосподарських товарів відповідно до Угоди про сільське господарство СОТ. Застосування тарифних квот забезпечило нульовий або більш сприятливий (від фактично діючого) тарифний режим для товарів, що імпортуються в межах квот (встановлених у вартісній або кількісній формі). Квоти поширюються на імпорт товарів з будь-яких країн-членів СОТ за винятком випадків, коли для країни передбачена спеціальна частка у межах загальної квоти.

Преференційні тарифні квоти можуть застосовуватись для обмеження доступу на ринок несезонних товарів з країн, які не є членами ЄС. Доступ на ринок може також регулюватись умовами щодо мінімальної ціни.

ЄС також застосовує тарифні квоти щодо імпорту з деяких країн відповідно до домовленостей, досягнутих в рамках процедури врегулювання торгових суперечок, або у зв'язку з процесом розширення ЄС [105].

Водночас, ЄС застосовує безмитні режими або знижені тарифи щодо імпорту деяких товарів за преференційними угодами та домовленостями, які діють з більшістю торгових партнерів. Режим найбільшого сприяння застосовується тільки до восьми країн-членів СОТ: Австралії, Гонконгу

(Китай), Канади, Південної Кореї, Нової Зеландії, Сінгапуру, США та Японії. Щодо інших торгових партнерів діють різноманітні преференційні режими, які передбачають надання широкої системи пільг, порівняно з режимом найбільшого сприяння.

Аналіз преференцій, які ЄС надає своїм торговельним партнерам, свідчить, що найбільш сприятливий режим застосовується щодо товарів з НРК (найменш розвинутих країн), за якими йдуть країни, що підписали з ЄС угоди про вільну торгівлю, а потім країни, що розвиваються.

Перехід постсоціалістичних країн до вільної торгівлі у світлі позитивного ефекту лібералізації зовнішньоторговельних зв'язків міг би підвищити трансформаційні потужності перехідної економіки і полегшити її пристосування до ринкових правил функціонування. Цей процес повинен розвиватися поступово, щоб пом'якшити наслідки можливих банкрутств підприємств, скорочення виробництва, зростання безробіття тощо. Інакше внутрішня економічна криза буде підсилюватися зовнішньоекономічними чинниками і стане ще більш затяжною. Перехідні економіки, які здійснюють глобальні економічні перетворення, повинні з обережністю використовувати методи політики вільної торгівлі.

На сьогоднішній день для України найбільш раціональним вважається проведення політики селективного протекціонізму, відповідно до якої ринки споживчих товарів можуть бути центральними об'єктами її впливу. У той же час протекціоністські заходи щодо ринків інвестиційних товарів повинні бути вибірковими, оскільки: ця група товарів визначає конкурентні переваги країни; як правило, ці товари користуються обмеженим або одиничним попитом; ринки таких товарів відчутно реагують на зміну господарської кон'юнктури, що потребує при використання методів протекціонізму враховувати фазу ділового циклу, в якій перебуває економіка [105].

Слід відмітити, що обмеження міжнародної конкуренції може супроводжуватися зниженням її інтенсивності на внутрішньому ринку. Крім того, як засвідчує міжнародний досвід, вимоги запровадження

протекціоністських заходів нерідко обумовлені небажанням суб'єктів господарської діяльності адекватно реагувати на кон'юнктуру ринку, що змінюється. І в такому разі політика протекціонізму призводить до прямо протилежних, ніж очікувані, результатів: послаблюється боротьба за споживача, зростають витрати виробництва, стають морально застарілими технології. Внаслідок цього політика протекціонізму може обернутися міжнародною ізоляцією національної економіки.

Митно-тарифна політика будь-якої держави, яка здійснює радикальні економічні перетворення, повинна слугувати двом основним цілям:

- створювати рівні умови для конкуренції вітчизняних і іноземних виробників, включаючи можливість застосування тимчасових заходів захисту національних виробників, які здійснюють перебудову виробництва, його раціоналізацію і реструктуризацію, впроваджують нові методи управління з метою підвищення конкурентоспроможності;
- забезпечувати належний рівень надходжень до державного бюджету і тим самим робити певний внесок у зусилля уряду, спрямовані на досягнення макроекономічної стабілізації.

Слід зазначити, що Україна, як країна з перехідною економікою, повинна приділити особливу увагу зовнішнім джерелам надходжень до державного бюджету, оскільки перебудова економіки протягом останніх років призвела до падіння виробництва, а це зменшує базу податкових надходжень із внутрішніх джерел. Але це не означає, що, якщо Україна знаходиться на стадії економічної трансформації, вона повинна використовувати максимальні ставки мит на імпорт товарів. Світовий досвід доводить, що ефективний рівень тарифів не повинен перевищувати 10-15% [102, 115].

Перевищення цього рівня призводить не до збільшення, а навпаки - зменшення доходів державного бюджету, оскільки імпортні операції починають здійснюватися за "тіньовими" схемами.

Митно-тарифна політика України пройшла декілька етапів свого розвитку, від застосування заходів ліберальної тарифної політики, до політики селективного протекціонізму.

Формування діючого протягом певного відрізку часу митного тарифу проводиться виходячи з реального стану економіки країни. Для цього враховуються наступні чинники: конкурентоспроможність вітчизняної продукції, можливості внутрішнього виробництва та строків освоєння продукції, ступінь дефіцитності товару, рівень його виробничої та соціальної значимості, збереження та створення нових робочих місць, можливість залучення іноземних та стимулювання внутрішніх інвестицій тощо. Коригування діючих на певний момент часу ставок імпортного тарифу здійснюється виходячи із динаміки розвитку економіки країни.

Відповідно до Закону України "Про Митний тариф України" з метою розроблення пропозицій з питань митно-тарифного регулювання та врахування при цьому інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) і держави в цілому при Кабінеті Міністрів України (КМУ) діє Митно-тарифна рада (МТР).

На даний час відповідно до даного Закону встановлення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, визначених Митним тарифом України, здійснюється Верховною Радою України шляхом прийняття законів України з урахуванням висновків Кабінету Міністрів України. До 01.07.2001 р. Кабінет Міністрів України мав право своїми рішеннями змінювати ставки ввізного мита на товари з 25 по 97 групи ТН ЗЕД (крім товарів ставки мита на які було встановлено Законами України), а Верховна Рада України змінювала законами ставки ввізного мита на товари з 1-24 груп ТН ЗЕД та підакцизні товари [102, 115].

Що стосується експортного мита, то у 1993 р. воно застосовувалося в Україні у фіскальних цілях щодо широкої номенклатури товарів.

Починаючи з 1994 року в Україні проводиться досить ліберальна експортна політика. Дія експортного мита стосується невеликої номенклатури

товарів: велика рогата худоба та шкіряна сировина, а також насіння деяких видів олійних культур.

Експортне мито сьогодні виконує скоріше функцію обмеження вивозу зазначених вище товарів, оскільки фіскальні надходження від його введення у даному випадку незначні.

Сезонні мита в Україні почали застосовуватись після прийняття Закону України “Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції” від 17.07.98 р. №468/97-ВР [30]. Відповідно до статті 2 цього Закону України сезонні мита запроваджуються щорічно у подвійному розмірі до розміру пільгових ставок ввізного мита на сільськогосподарську продукцію окремих груп ТН ЗЕД протягом строку збирання і закладення на зберігання аналогічної продукції українського виробництва. Кабінет Міністрів України встановлює терміни дії сезонних мит на сільськогосподарську продукцію та оприлюднює своє рішення за 45 днів до дня їх запровадження. Сезонні мита встановлюються на строк, що не може бути меншим 60 та більшим 120 послідовних календарних днів.

Особливі види мита в Україні не використовувалися до 2000 р., незважаючи на існуючу законодавчу можливість їх застосування. Після прийняття в кінці 1998 р. Верховною Радою України Антидемпінгового кодексу зазначений механізм запрацював.

Основною особливістю антидемпінгових, компенсаційних і спеціальних мит є “вибірково-конкретний характер” їх впливу. Вони застосовуються щодо імпорту окремих іноземних товарів або виробників, які використовують демпінг чи субсидії при експорті, або у разі загрози масованого імпорту товарів на український ринок.

У 1993 р. в Україні був значно лібералізований зовнішньоторговельний режим. Єдиний митний тариф України встановив імпортні тарифи на рівні 0-10% на більшість товарних позицій. Лише незначна частина товарів обкладалася за ставками 15-30%, а максимальний їх рівень становив 50% (алкогольні та тютюнові вироби). При цьому товари, які імпортувалися з країн,

що розвиваються, митом не обкладалися, а товари з промислово розвинених країн, з якими Україна мала угоди про надання режиму найбільшого сприяння, оподатковувалися за пільговими ставками.

У 1994 р. кількісні експортні обмеження щодо багатьох видів товарів, які існували на той час, було скасовано. Виняток становили товари, що підлягають добровільним експортним обмеженням у рамках міжнародних угод (текстиль, сталь), а також деякі стратегічні товари, внесені до списку "спеціального експортного режиму" (сталь, вугілля, нафтопродукти, електроенергія, коштовне каміння та метали). У той же час, ставки ввізного мита були значно підвищені у фіскальних цілях на високоліквідну продукцію та підакцизні товари. Ставки на енергоносії та сировину навпаки були зменшені.

На початку 1996 р. у зовнішньоторговельній політиці відбулися суттєві зміни. Експортні податки по ряду товарних груп (шерсть і шкіра тварин, чорні й кольорові метали) були відновлені. З лютого 1996 р. запроваджуються нові експортні обмеження та індикативні ціни на багато видів експортної продукції. У митно-тарифному регулюванні посилюються протекціоністські заходи, спрямовані на захист вітчизняної промисловості [102, 115].

Таким чином, Україна, не маючи на той час теоретичної концепції становлення і розвитку зовнішнього сектора економіки, емпіричним шляхом дійшла висновку про передчасність лібералізації зовнішньої торгівлі й зробила ставку на політику протекціонізму. Вирішальну роль у прийнятті такого рішення відіграли два чинники: зменшення місткості внутрішнього ринку і різке падіння обсягів національного виробництва.

З 1999 р. Україна починає поступово лібералізувати свій імпортний режим. Це, зокрема, пов`язано з необхідністю виконувати зобов'язання перед міжнародними фінансовими організаціями щодо лібералізації зовнішньоторговельного режиму. Зокрема, протягом 1999-2000 років поступово було скасовано застосування мінімальної митної вартості. Також було суттєво зменшено кількість рішень щодо зміни ставок ввізного мита.

У 2000 р., у зв`язку із відновленням переговорного процесу з ЄС щодо зменшення рівня ввізного мита на текстиль та одяг, було поступово зменшено загальний рівень імпортних тарифів.

Так, було зменшено розмір максимальних ставок ввізного мита до рівня 25 відсотків (за окремими винятками). Також було зменшено ставки ввізного мита до рівня 0-17 відсотків на широкий асортимент товарів та продукції легкої промисловості, що класифікуються в 50-63 групах ТН ЗЕД. На сьогоднішній день середньоарифметична ставка ввізного мита на зазначену групу товарів (близько 300 товарних підсубпозицій) за попередніми розрахунками Держмитслужби складає близько 6,9 відсотків.

Крім того, були внесені зміни до ставок ввізного мита на продукцію хімічної промисловості, окремі види сільськогосподарської техніки і запасні частини до неї, товари широкого вжитку, що не виробляються або виробляються у недостатній кількості в Україні.

Також у 2000 р. Верховна Рада України переглянула деякі ставки ввізного мита на товари 1-24 груп ТН ЗЕД та підакцизні товари. Зокрема, було суттєво зменшено перелік підакцизних товарів та вилучені кава, море- та рибопродукти та інші продукти харчування; а також зменшені ставки ввізного мита на жири великої рогатої худоби, які використовуються для виробництва мила.

Крім внесення змін до ставок акцизного збору та ввізного мита на підакцизні товари, прийнятими у 2000 р. законами України запроваджується нова деталізація товарів на рівні десятого знака ТН ЗЕД [102, 115].

Постановами Кабінету Міністрів України здійснювалось коригування ставок ввізного мита на продукцію хімічної промисловості, окремі види сільськогосподарської техніки і запасні частини до неї, товари широкого вжитку, що не виробляються або виробляються в недостатній кількості в Україні.

Таким чином, у сфері митно-тарифного регулювання відбулося: зменшення максимального рівня ставок ввізного мита до рівня 25%; зменшення кількості підакцизних товарів; зменшення загального рівня ставок ввізного

мита (номінального митного тарифу); впорядкування рішень Уряду з питань зміни ставок ввізного мита; зменшення кількості постанов Уряду щодо зміни ставок ввізного мита; зменшення рівня оподаткування ввізним митом текстильної продукції у зв'язку із відповідними домовленостями з ЄС; почали застосуватися антидемпінгові мита.

Єдиний митний тариф, затверджений Декретом Кабінету Міністрів України від 11 січня 1993 р. №4-93 "Про Єдиний митний тариф України" і введений в дію з 12 лютого 1993 р. До Єдиного митного тарифу України за минулий час внесено зміни 15 законами України та 65 постановами КМУ. Усього внесено зміни більше ніж до 95% тарифних ставок.

5 квітня 2001 р. Верховна Рада прийняла Закон України №2371-111 "Про митний тариф України", яким з 1 липня 2001 р. введено в дію новий Митний тариф України. Відповідно Україна перейшла до застосування версії Гармонізованої системи опису та кодування товарів.

У зв`язку із вступом до Світової організації торгівлі (СОТ) Україна поступово приводить національне законодавство у відповідність до вимог системи ГАТТ/СОТ, основною метою яких є лібералізація міжнародної торгівлі і зняття будь-яких обмежень в цій сфері. Митно-тарифна політика є одним з головних напрямів такого реформування. При цьому, слід зазначити, що на даний час основу ставок ввізного мита складають адвалорні ставки. Специфічні і комбіновані ставки ввізного мита застосовуються до деяких товарів з 1-24 групи ТН ЗЕД та підакцизних товарів. Зменшення показника специфічних та комбінованих видів мит також можна пояснити реальними кроками виконавчої влади щодо вдосконалення порядку контролю за визначенням митної вартості.

Оцінюючи рівень тарифного захисту внутрішнього ринку, можна говорити про загальну тенденцію до зниження рівня оподаткування товарів ввізним митом і трансформацію тарифу до відкритого.

На даний час існує 7 тарифних коридорів з рівнями ставок 0, 2, 5, 10, 15, 20 та 25 відсотків [22, 34].

В Україні визначена верхня межа ставок імпортного митного тарифу - це 25%. Потрібно зазначити, що Концепцією трансформації митного тарифу України передбачено поступове зниження верхньої межі, і наступний етап – це 20 %.

Зазначимо, що прийнятий у 1993 р. Єдиний митний тариф був майже на 95% змінений Законами України і постановами КМУ.

З 1 липня 2001 р. застосовується прийнятий Верховною Радою новий Митний тариф України. Слід відзначити, що структура ставок тарифу майже не змінилася, оскільки на переважну більшість товарів рівень оподаткування ввізним митом було збережено: адвалерні ставки - 79,8%; специфічні ставки - 17,18%; комбіновані ставки - 4,02% [37, 304].

Незначне збільшення частки специфічних та комбінованих ставок відбулось за рахунок товарів з 1-24 груп УКТ ЗЕД, нафтопродуктів та транспортних засобів. Це також вплинуло і на середні значення тарифу (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Середньоарифметичне значення Митного тарифу України, %

Групи товарів	**Середньоарифметичні ставки ввізного мита**	
	пільгова	повна
Всього по групам 1 - 24	23,5	40,6
Всього по групам 25-97	6,96	15,64
Всього по Митному тарифу України	10,7	21,2

В основу нового Митного тарифу України покладено у якості товарно-статистичної номенклатури - Українську класифікацію товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКТ ЗЕД), яка розроблена на основі ГС 1996 р., з рівнем національної деталізації до 10 знаків.

Важливим напрямком митно-тарифного регулювання є визначення митної вартості товарів, які переміщуються через митний кордон України.

Відповідно до Митного Кодексу України від 13.03.2012 № 4495-VI нарахування мита на товари та інші предмети, що підлягають обкладенню митним збором, проводиться на базі їх митної вартості, тобто ціни, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за них на момент перетину митного кордону України [64]. При визначенні митної вартості до неї включаються ціна товару (вказана у рахунку-фактурі), а також наступні фактичні витрати, якщо вони не включені до рахунку-фактури: по транспортуванню, навантаженню, розвантаженню, перевантаженню і страхуванню до пункту перетину митного кордону України; комісійні і брокерські винагороди; плата за використання об'єктів інтелектуальної власності, що відноситься до даних товарів, і яку повинен сплатити імпортер (експортер) прямо або непрямо у разі їх ввезення (вивозу).

З метою приведення правил митної оцінки у відповідність до вимог СОТ, до Митного кодексу України включено відповідний розділ (Розділу III), в якому регламентуються правила визначення митної вартості товарів.

Ще один важливий напрямок митно-тарифного регулювання - визначення країни походження товарів. Відповідно Митного Кодексу України, підтвердженням походження товарів з тієї або іншої країни є сертифікат про походження товару, засвідчена декларація про походження товару, декларація про походження товару, сертифікат про регіональне найменування товару [64]. Також допускається при підтвердженні країни походження товарів з країн, щодо яких Україна застосовує режим найбільшого сприяння або національний режим, використання товарно-транспортних документів і маркування.

Правила визначення країни походження товару описано у Розділі II, главі 6, 7 чинного Митного Кодексу, відповідно до якого країною походження товару вважається країна, в якій товар був повністю вироблений або підданий достатній переробці відповідно до критеріїв, встановлених цим Кодексом.

Повністю виробленими в даній країні вважаються такі товари:

а) корисні копалини, видобуті в кордонах її території або економічної зони;

б) рослинна продукція, вирощена на її грунті;

в) живі тварини, вирощені в ній;

г) продукція, отримана в ній від живих тварин;

д) вироблена в ній продукція мисливського, риболовецького і морського промислу;

е) продукція морського промислу, видобута або вироблена в Світовому океані судами даної країни, а також судами, орендованими (зафрахтованими) нею;

ж) вторинна сировина і відходи, які є результатом виробничих та інших операцій, здійснюваних в даній країні;

з) товари, вироблені в даній країні виключно з продукції, вказаної в вищезазначених пунктах.

Переробка або обробка товарів в даній країні вважається достатньою, якщо:

декларовані товари класифікуються в тарифній позиції іншій, ніж матеріали або вироби, які надійшли з третіх країн і були використані для їх виготовлення;

у вартості декларованих товарів частина доданої вартості складає не менш ніж 50%. Не можуть визнаватися достатньою переробкою товарів такі технологічні операції: збереження або транспортування; підготовка товарів до продажу і транспортування (дроблення партії, формування відправлень, сортування і переупакування); прості складальні операції; змішування товарів (компонентів) без надання отриманої продукції характеристик, які істотним чином відрізняють її від початкових складових.

Тарифні пільги та преференції. Сьогодні в Україні існує практика, коли тарифні пільги надаються цілим галузям економіки або регіонам (при ввезенні товарів до вільних економічних зон та територій пріоритетного розвитку). Це суттєво впливає на ефективність заходів митно-тарифного регулювання і у деяких випадках може зводити нанівець результативність застосування того чи іншого заходу.

Також звільняються від сплачування ввізного мита товари, які ввозяться та походять з країн, що уклали з Україною договори про вільну торгівлю. За винятком деяких країн, звільнення від мита відбувається, коли виконуються вказані нижче правила: підтвердження походження товарів шляхом представлення сертифіката форми СТ-1 (або EUR -1, 2); дотримання правила "безпосередньої закупівлі"; дотримання правила "прямого відвантаження".

У наш час в Україні створені і діють основні правові умови для проведення митно-тарифної політики. Що стосується подальшого удосконалення митно-тарифного регулювання, то необхідно зосередити зусилля на реалізації наступних заходів: проводити митно-тарифну політику відповідно з нормами ГАТТ/СОТ; забезпечити недопущення ухилення суб'єктів ЗЕД від оподаткування товарів шляхом заниження митної вартості; посилити контроль за кодуванням та класифікацією товарів; посилити контроль за правильністю визначення країни походження товарів при використанні пільгових умов оподаткування товарів.

Слід зауважити, що митно-тарифне регулювання має більше позитивних наслідків ніж негативних. Проте урахувати всіх нюансів при визначенні всіх здобутків та втрати не можливо. Деякі питання мають дискусійний характер. Тому що важко оцінити національні збитки кількісно. Суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності залишається лише ефективно використовувати методи регулювання. Більше всього здійсненню ЗЕД буде сприяти ефективна митна політика України, котра буде відповідати загальновизнаним світовим нормам і стандартам.

2.3. Трансформація митної політики в умовах розширення і поглиблення європейської інтеграції

У 90-ті роках минулого століття перед ЄС вперше реально постала перспектива збільшення кількості держав-членів за рахунок саме країн Центральної та Східної Європи. Після розпаду Радянського Союзу у Європі виникли два центри економічного та й політичного тяжіння: Європейський

Союз та Росія. При цьому переважна частина центрально- та східноєвропейських країн поставила за мету приєднатися до ЄС.

Умови прийняття країн Центральної та Східної Європи до ЄС були сформульовані Європейським Союзом в Копенгагені у червні 1993р. та отримали назву «копенгагенські критерії». Політичні критерії передбачають стабільність інституцій, які забезпечують демократію, верховенство закону, права людини та захист інтересів національних меншин. Юридичні критерії мають на увазі спроможність взяти на себе в повному обсязі зобов'язання, що пов'язані з членством ЄС, включаючи відданість цілям політичного, економічного та монетарного союзу.

Економічні критерії вимагають наявність функціонуючої ринкової економіки та здатність конкурувати й витримати тиск ринкових сил на внутрішньому ринку Європейського Союзу. Складовими оцінки економічних критеріїв можливості вступу країн субрегіону до Європейського Союзу є виконання наступних умов:

рівновага між попитом та пропозицією встановлюється внаслідок взаємодії ринкових сил;

ціни та торгівля лібералізовані;

відсутність суттєвих бар'єрів, які обмежують вступ у ринок (створення нових фірм) та вихід з нього (банкрутство);

створена юридична система, яка включає регулювання прав власності; реалізація законів та контрактних зобов'язань може бути забезпечена в примусовому порядку;

досягнута макроекономічна стабільність, складником якої є забезпечення стабільності цін, державних фінансів та балансу зовнішніх розрахунків;

наявність широкого консенсусу щодо ключових складників та цілей економічної політики;

достатній рівень розвитку фінансового сектору, здатного перетворювати заощадження в інвестиції у виробництво;

спроможність конкурувати та витримати тиск ринкових сил на внутрішньому ринку Європейського Союзу;

наявність функціонуючої ринкової економіки, яка характеризується рівнем стабільності, достатньої для того, щоб економічні агенти приймали рішення в стабільному та передбачуваному середовищі;

достатня кількість за прийнятними цінами фізичного та людського капіталу, включаючи інфраструктуру (постачання енергії, телекомунікації, транспорт тощо), можливості освіти, науки та перспективи їх розвитку;

ступінь впливу держави та діючого законодавства на конкурентоспроможність засобами торговельної політики, шляхом проведення відповідної політики в галузі конкуренції та надання державної допомоги, сприяння середнім та малим підприємствам тощо;

рівень та динаміка торговельної інтеграції країни з Союзом до вступу (обсяги та структура торгівлі з країнами-членами Союзу);

питома вага малих фірм (оскільки малі фірми скоріше за все отримують позитивні здобутки від поліпшення доступу до ринку, а великі фірми меншою мірою схильні адаптуватися до нових умов) [1, 32].

Аналіз соціально-економічного розвитку України показує, що країна має одні з найгірших показників у Центральній та Східній Європі. У країні не вдалося провести ефективні реформи, глибока криза охопила практично всі сфери соціально-економічного розвитку. Більш того, за рівнем соціально-економічного розвитку Україна почала суттєво відставати від багатьох країн субрегіону, а за оцінками конкурентоспроможності національної економіки посідає останні місця не тільки серед європейських країн, але й у порівнянні з багатьма іншими країнами, що розвиваються. Очевидно, що тільки послідовні, глибокі та рішучі реформи можуть змінити цю тенденцію кардинально [22, 34].

У 1988 р. у Європейському Союзі було прийнято рішення про поглиблення економічної інтеграції та перехід до створення Європейського економічного та валютного союзу. У 1992 р. у Маастрихті були сформульовані

основні вимоги до країн-членів ЄС, які можуть приєднатися до Європейського валютного союзу (т.з. «маастрихтські критерії»).

Маастрихтські критерії валютної конвергенції країн ЄС передбачають:

стабільність цін, коли середній річний рівень інфляції в окремій країні не перевищує відповідного рівня трьох країн з найкращими показниками і в цілому не може бути вищий за 1,5%;

“бездефіцитність бюджету”, коли внутрішній борг окремої країни не перевищує 60% ВНП, а зовнішній - 3%;

збалансованість процентних ставок, коли їх середній річний рівень в окремій країні не перевищує відповідного рівня країн з кращими показниками і в цілому не вищий за 20%;

стабільність валютних курсів, коли валюта окремих країн не девальвується без згоди інших країн-учасниць і має відповідати нормам ЄС.

Порівняння цих критеріїв з параметрами розвитку України має на сучасному етапі переважно теоретичний характер. Разом з цим ці критерії можуть розглядатися і з суто практичної точки зору як певні орієнтири для макроекономічної стабілізації в Україні, розвитку грошово-кредитної та валютної сфер.

Серед основних вищенаведених макроекономічних показників розвитку України стурбованість викликають низький рівень економічного розвитку країни, в цілому зниження об'єму ВВП, невелика частка країн ЄС в експорті України та низький рівень прямих іноземних інвестицій. За цими показниками Україна суттєво відстає не тільки від країн ЄС, але й від країн Центральної та Східної Європи. Кардинальна зміна якісних та кількісних показників соціально-економічного розвитку України є головною передумовою процесу розширення та поглиблення європейської інтеграції.

З огляду на це, необхідно оцінити потенційні можливості України з точки зору виконання єдиних встановлених критеріїв.

1. Рівень інфляції.

Це базовий Маастрихтський критерій для країн, які бажали б стати членом економічного і валютного союзу. За матеріалами статистичної звітності Держкомстату України інфляція в країні в 2010 р. склала 12,2 % [100]. У 2011 р. рівень інфляції склав 4,6% [35]. Відповідно до вимог Європейського Союзу, середній рівень інфляції протягом останніх років не повинен перевищувати 3-3,5%.

2. Рівень дефіциту державного бюджету.

До найбільш вагомих "глобальних" індикаторів належить рівень фіскального дефіциту. Згідно з Маастрихтськими вимогами, рівень фіскального дефіциту не повинен перевищувати 3% ВВП. Далеко не всім країнам - претендентам на вступ до ЄС вдається досягти такого показника.

Згідно з даними Міністерства фінансів України, у 2011 році держбюджет одержав 314572,5 млн.грн., що на 73957,2 млн.грн., або на 30,7% більше, ніж у 2010 році [66].

3. Рівень сукупного державного боргу.

Наступним фундаментальним індикатором виступає стан і динаміка державного боргу. За вимогами Маастрихтських критеріїв він не повинен перевищувати 60% від ВВП, причому перевищення, як виняток, допускається лише за умови, що хоча сукупний борг перевищує в останні роки визначений рівень, він повинен мати стабільну тенденцію до зниження.

Слід визнати, що фінансові показники України є свідченням різкого збільшення державного боргу. При цьому, показник сукупного зовнішнього боргу України досить великий - при загальному обсязі ВВП за минулий рік на рівні 1,314 трлн грн., сукупний державний (прямий) і гарантований борг України у 2011 році зменшився з 39,6% до 36,2%. Сприятливим у цьому становищі можна вважати те, що частка державного боргу України становить не більше 40% ВВП.

4. Довгострокові процентні ставки.

До найважливіших критеріїв Європейського співтовариства належать також довгострокові ставки, які, згідно з умовами Маастрихтського договору,

не повинні перевищувати 8% на рік. Незважаючи на те, що внаслідок циклічності розвитку періодично очікується незначне підвищення ставок у всьому світі, для Європи рівень довгострокових ставок залишається відносно стабільним. Україна ж на теперішній момент навіть за середньостроковими ОВДП має прибутковість, яка не опускається нижче 30-32 % (що віддзеркалює високий економічний та політичний ризик нашої країни).

Отже, якщо аналізувати кількісні значення розглянутих показників, то слід зазначити, що Україна у 2011 р. фактично суттєво "випереджає" встановлені показники.

Окрім того, не досить привабливо виглядає Україна і за таким вагомим і широковживаним показником як рівень ВВП на душу населення, що використовується на практиці як найобгрунтованіша характеристика економічного добробуту країни. Адже за підсумками 2011 року Україна посідає одне з останніх місць в Європі **з** ВВП на душу населення (3500 дол.США).

У якості висновків, необхідно зазначити, що оцінка основних вищенаведених макроекономічних показників розвитку України викликає стурбованість з огляду на низький рівень економічного розвитку країни. За цими показниками Україна суттєво відстає не тільки від країн ЄС, але й від країн Центральної та Східної Європи. Кардинальна зміна якісних та кількісних показників соціально-економічного розвитку України є першочерговим завданням для всіх органів влади.

Висновки до розділу 2

Підсумовуючи результати досліджень, проведених у даному розділі, можна зробити такі висновки і узагальнення:

1. Розвиток процесу економічної інтеграції полягає у лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестицій з ЄС в

Україну, запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників.

2. Основними формами економічного співробітництва між Україною та ЄС є торгівля та інвестиційна діяльність. Торгівля посідає центральне місце у загальній системі економічної взаємодії. Загальному погіршенню торгівельного сальдо суттєво сприяє несиметричність рівнів відкритості ринків ЄС та України через застосування Європейським Союзом політики протекціонізму, що суттєво відбивається на експорті в ЄС українських товарів, а саме: кількісні обмеження на експорт до ЄС чутливих для України товарів; застосування з боку ЄС антидемпінгових заходів призвело до значного скорочення експорту високоліквідних товарів, що знаходяться під дією антидемпінгових процедур.

Обсяги іноземних інвестицій в Україну залишаються незначними, не відповідають потребам розвитку національної економіки і не мають для неї істотного значення. Ця ситуація пояснюється високим рівнем ризикованості операцій на ринку України, що робить її малозначущим і непривабливим економічним партнером та інвестиційним ринком для Європейського Союзу.

Отже, в цілому сучасний стан економічних відносин між Україною та ЄС можна назвати “торговельною моделлю співробітництва”.

3. Аналіз відповідності економіки України Маастрихтським критеріям показав, що значення основних макроекономічних показників розвитку України (рівень інфляції, рівень дефіциту державного бюджету, рівень сукупного державного боргу, рівень довгострокових процентних ставок, а також рівень ВВП на душу населення) викликає стурбованість, оскільки їх значення свідчать про низький рівень економічного розвитку країни. За цими показниками Україна суттєво відстає не тільки від країн ЄС, але й від країн Центральної та Східної Європи. Кардинальна зміна якісних та кількісних показників соціально-економічного розвитку України є першочерговим завданням для всіх органів влади.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ У МИТНІЙ ПОЛІТИЦІ УКРАЇНИ

3.1. Проблеми вітчизняної митної політики щодо європейського вибору та шляхи їх вирішення

Одним із головних напрямів багатостороннього регулювання митно-тарифної практики є створення міжнародних об'єднань і організацій, які ставлять за мету уніфікацію та стандартизацію системи митного регулювання зовнішньоекономічних операцій.

Відповідно до структури міжнародного товарообміну, номенклатура якого щорічно поповнюється новими і ускладненими товарами, суттєво розширюється коло суб'єктів зовнішньоекономічних зв'язків, які виходять на світовий ринок з метою реалізації своїх економічних інтересів.

Відмітимо, що вироблення "єдиних правил гри" для усіх країн світу у сфері митної політики є нагальною потребою не тільки для розвитку світової системи господарювання, але й для реалізації економічного потенціалу окремих країн через зовнішньоекономічні зв'язки. Важливим напрямом інтегрування України до світового економічного простору є співробітництво з міжнародними організаціями у сфері митно-тарифного регулювання. Основним регулятором міжнародних економічних відносин на мегарівні є Світова організація торгівлі.

Варто зауважити, що практично всі основні принципи СОТ митного характеру: це принцип найбільшого сприяння в торговельних відносинах; захист внутрішнього ринку країн-учасниць за допомогою тільки митних тарифів, рівень яких необхідно поступово знижувати; проведення переговорів у рамках Угоди з врахуванням взаємного зниження мита і зняття інших перешкод у сфері торгівлі, полегшення митних формальностей [1, 34]. Таким чином, митні тарифи, є, за суттю, єдиним визнаним легітимним засобом захисту

національних ринків від імпорту. Тому за останні роки позіціонує тенденція до зниження всіх імпортних тарифів.

Практичні аспекти дають можливість зазначити, що неможливо ефективно діяти в системі міжнародної торгівлі не будучи повноправним членом СОТ. Це стосується й України. З одного боку, розбіжності нашого законодавства із стандартами СОТ призводять до того, що світові товаропотоки минають нашу країну або лише просочуються до її торговельно-економічної системи на невигідних для нас умовах. З іншого – українські товари не можуть здолати бар'єри законодавчих і тарифних розбіжностей на зовнішніх ринках.

З огляду на існуючі тенденції розвитку митно-тарифних відносин, членство для України у даній міжнародній організації має такі переваги: зменшуються нетарифні і тарифні обмеження для українських товарів практично на всьому світовому ринку; з'явилась можливість вирішувати і запобігати виникненню торговельних конфліктів і суперечок за допомогою спеціального механізму в рамках СОТ; збільшуються можливості імпорту сучасних технологій виробництва, участі українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в міжнародних ринках капіталів і залучення до країни іноземних інвестицій, а також участі у міжнародних виробничих операціях і т. д; розв'язується проблема застосування дискримінаційних антидемпінгових торговельно-обмежувальних заходів стосовно українських товарів [22, 34].

Основними проблемами уніфікації у сфері митного законодавства, які випливають із аналізу сучасного стану законодавства України є: необхідність формування ставок імпортного мита та внесення змін до ставок митного тарифу; вдосконалення систем митних зборів та сертифікації імпортної продукції; необхідність вдосконалення статистичної звітності у галузі економічної діяльності; потреба уніфікації ставок акцизного збору на імпортні та вітчизняні товари. Відтак, основною проблемою є це зниження тарифних і нетарифних обмежень, які захищають національний ринок. Проте виходячи з економічної ситуації, яка склалася в Україні, вважаємо, що Україні необхідно

враховувати винятки з правил, застереження, прецеденти, які мають місце у положеннях СОТ і які Україна могла б використати у своїх національних інтересах [7, 25].

У зв'язку з вдосконаленням зовнішньоекономічної політики в Україні необхідне розв'язування існуючих проблем, задля чого вимагає комплексного, систематизованого аналізу основних положень Угоди кодексів і домовленостей, які вироблено відповідними раундами. Разом вони утворюють систему норм, вимог і положень, на підставі яких функціонує міжнародна торгівля і побудовані національні системи регулювання зовнішньоекономічних відносин більшості країн світу.

Загальний аналіз основних норм, вимог і положень системи СОТ стосовно України засвідчує, що серед тих проблем, з якими стикається Україна в процесі формування і вдосконалення механізму митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності одним із головних питань є захист національного виробника і ринку за умов трансформації економічної системи. Останніми роками захисні застереження і засоби стали широко використовуватися в торговельно-політичних відносинах економічно розвинутих країн. Суть таких застережень полягає в тому, що країна, яка включила їх до міжнародної угоди, отримує можливість використовувати надану поступку або пільгу (преференцію, нижчий рівень мита і т.ін.) або ввести додаткові обмеження, у тому разі, коли імпорт іноземних товарів зростає до такої межі, що це наносить шкоду національному виробництву. Торговельно-політична боротьба між економічно розвинутими країнами зробила захисні застереження важливим засобом конкурентної боротьби на світовому ринку.

В Україні поступово формуються передумови включення її економіки до глобальних економічних процесів. Створюється цілісна система національного законодавства у сфері митних відносин, формується механізм регулювання зовнішньоекономічної діяльності шляхом його гармонізації відповідно до міжнародних норм і стандартів. Водночас, не викликає сумніву й те, що

інтегрування економіки України до світового економічного простору має здійснюватись з урахуванням особливостей перехідного етапу її розвитку, що вимагає врахування національних економічних інтересів, використання об'єктивно існуючих порівняльних і конкурентних переваг в окремих галузях і сферах економіки.

Важливим та стратегічним напрямом вирішення зазначених проблем є розробка Концепції трансформації митного тарифу України, що визначатиме основні принципи та напрямки поступового зниження ставок ввізного мита для гарантованого доступу до товарних ринків. Основними цілями даної Концепції є: інтеграція економіки України до системи світового господарства; забезпечення доступу товарів, які експортуються з України, на зовнішні ринки (тобто створення рівних умов митного оподаткування імпортних товарів в Україні); забезпечення стабільного і прогнозованого розвитку економіки України, залучення іноземних інвестицій; приведення товарної номенклатури і рівня ставок ввізного мита до норм і вимог міжнародного законодавства; встановлення режиму найбільшого сприяння у сфері зовнішньої торгівлі з іншими країнами. Кінцевою метою трансформації митного тарифу України є досягнення рівня середньозваженої ставки ввізного мита не більше 14%. Середньозважена ставка ввізного мита – це співвідношення ставки на певний товар, помноженої на обсяг імпорту цього товару, до загального обсягу імпорту всіх товарів [11, 134].

Поряд із позитивними зрушеннями в процесі митно-тарифного регулювання, які відбуваються за умов уніфікації та зближення національних норм митного законодавства і міжнародного, необхідно зазначити деякі проблеми, які домінують зараз в Україні. Насамперед, оскільки більшість українських товарів, у зв'язку із високою собівартістю, не є конкурентноспроможними, то вони не тільки не зможуть конкурувати з іноземними товарами на зовнішньому ринку, але й можуть втратити національний ринок, що зумовить руйнацію національного виробництва внаслідок зняття тарифного захисту. По-друге, взявши на себе зобов'язання

щодо сталого рівня тарифного захисту (зв'язаність тарифу), Україна позбавляє себе можливості оперативного впливу на економічну ситуацію в країні. По-третє, заборона державного субсидування виробництва певних товарів негативно впливає на стан торгівлі українських товарів, що призводить до втрати традиційних ринків збуту. Як наслідок для виробництва окремих товарів - зниження виробництва в обсягах, еквівалентних збільшенню імпорту.

Слід зауважити, що прийняття Україною зобов'язань, що випливають у зв'язку з приєднанням до системи Угод СОТ, в деякій мірі гальмує процес відновлення вітчизняної економіки.

Вцілому, термін повної лібералізації митного тарифу України ще не визначений. Це обумовлюється тим, що надходження від мита у Державний бюджет України є важливим джерелом фінансування соціальних програм та інвестиційної діяльності [7, 25].

Вищезазначене є справедливим для ринкових економік на початковому етапі їх розвитку і що найбільш важливо, для окремих сегментів. Враховуючи значний потенціал економіки України в цілому, більш справедливою є модель тарифного регулювання, за якою її основною метою є формування оптимальних ринкових відносин на кожному окремому сегменті внутрішнього ринку з безумовним пріоритетом присутності на ньому національного товару. При цьому доцільно визначити критичний рівень (наприклад, 15–25%) присутності імпортних товарів у кожному сегменті внутрішнього ринку.

Перехід від політики тарифного протекціонізму, яка на даний час має місце в окремих найбільш чутливих галузях економіки (сільське господарство, харчова промисловість, машинобудування, хімічна промисловість), до політики лібералізації має бути поступовим відповідно до внутрішнього стану економіки.

Доречно відмітити, що митно-тарифна політика України нині не відповідає повністю міжнародним вимогам, навіть з урахуванням того, що за результатами Уругвайського раунду переговорів, країнам з перехідною економікою надається

семирічний пільговий період для адаптації своїх економік до жорстких умов, які виходять із зобов'язання лібералізації зовнішньої торгівлі.

Одним із наслідків інтегрування економіки України до світового економічного простору є прийняття певних зобов'язань відносно вжиття цілого ряду заходів у сфері регулювання зовнішньоекономічних зв'язків. Ці зобов'язання, насамперед, пов'язані з обмеженням у використанні тарифних та нетарифних методів захисту національного ринку. Водночас проблема економічної незалежності є актуальною і для держави, яка активізує процес входження до світової системи господарювання.

Сучасний етап розвитку митно-тарифної системи України характеризується певною суперечністю між звуженням можливостей застосування тарифних заходів та підвищенням захисних функцій держави в умовах інтернаціоналізації господарського життя. Врегулювання даної суперечності можливе за рахунок зменшення ролі звичайних видів митного тарифу як інструментарію захисту національного ринку та значного розширення діапазону застосування особливих видів мита. Відповідно до міжнародних правових норм, звичайними вважаються ті види мита, які мають постійне застосування (імпортне, експортне чи транзитне мито), а особливі види мита – це ті які застосовуються в окремих екстремальних ситуаціях. На нашу думку, особливі види мита мають бути основою механізму захисту внутрішнього ринку. Але захисні бар'єри, що при цьому створюються, незважаючи на достатньо високий розмір, повинні бути обмежені в часі [7, 25].

Застосування митного тарифу в економічно розвинутих країнах світу як обмежувального заходу при регулюванні зовнішньоторговельних операцій є одним із найбільш поширених методів конкурентної боротьби на світовому ринку. Це дає змогу чинити тиск на одні країни, обкладаючи їхні товари додатковими видами мита або високими митними ставками, і надавати пільги іншим, прив'язуючи їх цим до свого ринку, а також провадити дискримінаційну торговельну політику, створюючи митні зони і союзи.

В Україні використання методів боротьби за світові ринки і захисту свого національного ринку відбувається з певним запізненням, що за умови трансформації економічної системи завдає економіці країни значних втрат. Крім того, вступ України до міжнародних економічних організацій призвів до звуження інструментарію при регулюванні зовнішньоторговельних операцій, особливо в частині застосування митно-тарифних регуляторів.

Підсумовуючи вищенаведене, необхідно зазначити, що відпрацювання механізму застосування особливих видів мита дає змогу не тільки розв'язувати окремі локальні проблеми, але й створити ефективну систему захисту національного ринку від недобросовісної конкуренції як іноземних виробників, так і національних підприємств, які зацікавлені в нарощуванні монополістичних тенденцій, що суперечить загальноекономічним інтересам країни. З огляду на це, особливі види мита мають бути основою механізму захисту внутрішнього ринку. Не викликає сумніву те, що інтегрування економіки України до світового економічного простору має здійснюватись з урахуванням особливостей перехідного етапу її розвитку, що вимагає врахування національних економічних інтересів, використання об'єктивно існуючих порівняльних і конкурентних переваг в економічній діяльності.

3.2. Трансформація системи митного регулювання з врахуванням інтеграції національної економіки

Економічний розвиток будь-якої країни на сучасному етапі характеризується чіткою тенденцією інтеграції національних економік до світового економічного простору. Еволюція інтеграційних процесів проходить декілька основних етапів, кожен з яких свідчить про певний ступінь зрілості інтеграції як закономірності розвитку світової системи господарювання, це, насамперед: преференційна торговельна угода; зона вільної торгівлі; митний союз; спільний ринок; повний економічний союз; політичний союз. На кожному з цих етапів система митно-тарифного регулювання має свою

специфіку застосування, але загальною закономірністю є те, що митні відносини стають домінантою інтеграційних процесів. Якщо розглядати інтеграційні угрупування з огляду на митно-тарифні регулятори, то слід акцентувати увагу на тому, що більшість угрупувань знаходяться на початкових рівнях, тобто перебувають або на рівні преференційних угод, або на рівні створення зон вільної торгівлі.

При функціонуванні країни у певному інтеграційному об'єднанні співіснує двовекторність зовнішньоекономічної політики держави, а саме політика вільної торгівлі у відносинах з членами інтеграційного об'єднання, і політика явного протекціонізму стосовно інших країн. Митно-тарифні регулятори і є тим інструментарієм, який дає можливість країнам розв'язувати дану суперечність у сфері зовнішньоекономічних відносин.

На першому етапі рух країни в напрямі євроінтеграції передбачає укладання преференційних торговельних угод. Такі угоди підписуються або на двосторонній основі між окремими державами, або між існуючим інтеграційним об'єднанням і окремою країною чи групою країн.

Відмітимо, що відповідно до даних угод країни надають сприятливіший режим одна одній порівняно з тим, що надається третім країнам. Механізм тарифного регулювання функціонує за такою схемою - значне зменшення митних тарифів та послаблення захисних бар'єрів на шляху імпорту товарів з однієї країни до іншої, за умов збереження за кожною із країн можливості оподаткування іншими ставками мита та встановлення обмежень щодо імпорту з країн, які не є учасниками угоди [15, 65].

Створення зони вільної торгівлі є наступним етапом інтегрування країни. Зона вільної торгівлі це група з двох чи більше митних територій, на яких мито та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями щодо товарів, які походять із таких територій. Зона вільної торгівлі передбачає не просте скорочення, а повну відміну митних тарифів у взаємній торгівлі при збереженні національних митних тарифів стосовно товарів третіх країн.

Доречно зауважити, що зона вільної торгівлі може координуватися міждержавним секретаріатом, який знаходиться в одній із країн-учасниць, або розв'язувати проблеми, що виникають, на регулярних зустрічах на рівні керівників відповідних відомств. Дана форма інтеграційних об'єднань набула досить широкого поширення в економічному співробітництві між країнами.

Країни-члени погоджуються усунути класичні торговельні бар'єри - митні тарифи (тобто податки на імпорт) і зменшити квоти (обмеження на обсяг імпорту) між собою. Однак держави залишають за собою право вирішувати власні конкретні торговельні домовленості з країнами, які не входять до даного союзу. Визначаючи режим вільної торгівлі, наприклад, промисловими продуктами, вони можуть окремо домовитись щодо імпорту з третіх країн, саме в цьому полягає основна проблема функціонування даного інтеграційного об'єднання. Ця проблема отримала назву проблеми транзиту.

Важливим фактором угод про вільну торгівлю є те, що договірні сторони не застосовують мито і/або імпортне мито, а також податки та збори, що мають з митом еквівалентну дію, до товарів, які походять з митної території однієї з договірних сторін і призначені для митної території іншої договірної сторони. Оскільки тут йдеться про прямі податки (акцизний збір та податок на додану вартість, які, відомо, належать до непрямих податків), то, виходячи з вищезазначеного, товари, що ввозяться на митну територію України та походять з митної території іншої договірної сторони, не обкладаються ввізним митом за умови дотримання правил "прямого відвантаження" та "безпосередньої закупівлі", а також відповідного підтвердження походження товарів. Як правило, умови визначення країни походження товарів погоджуються сторонами в окремому документі, який є невід'ємною частиною Угоди про вільну торгівлю [7, 25].

Стосовно товарів, які походять з країн, що розвиваються, на які не поширюється тарифний преференційний режим, слід відмітити, що вони підлягають прямому відвантаженню в країну, що надає тарифні преференції. Правилам прямого відвантаження відповідають також товари, що

транспортуються через територію однієї або декількох країн внаслідок географічних, транспортних або економічних причин та при тимчасовому складуванні їх на території цих країн за умови, що товари весь час перебувають під митним контролем країн транзиту. Податок на додану вартість, акцизний збір та митні збори при ввезенні в Україну товарів, що походять з митної території іншої договірної сторони, справляються на загальних засадах.

Отже, завдяки міжурядовим угодам розв'язуються проблеми взаємовідносин між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності країн, що співробітничають. Залишаються проблеми загального характеру – більш активна участь України в кодифікації і прогресивному розвитку норм міжнародного митного права, основна з яких – пошук шляхів досягнення оптимального компромісу між необхідністю послідовності концепції прийняття міжнародного права і таким самим правом кожної суверенної держави співвідносити свої рішення з чинним у даній країні законодавством.

Зауважимо, що одним із напрямів розвитку митно-тарифних методів регулювання зовнішньоекономічної діяльності є координація митної політики між країнами шляхом створення митних союзів [15, 65]. При цьому, митний союз передбачає не тільки безмитну торгівлю між країнами-учасниками союзу, але й встановлення єдиного зовнішнього митного тарифу, який на практиці ліквідує проблему транзиту, що існує при створенні зон вільної торгівлі. Таким чином, під митним союзом розуміють політично-економічне об'єднання, яке створюється з метою координації зовнішньоекономічної політики держав, регламентації обсягів, структури та умов здійснення експорту, імпорту та транзиту товарів чи інших предметів. У ст. 24 митний союз визначається як заміна двох чи більше митних територій на одну митну територію у такий спосіб, що: мито та інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі (за винятком деяких дозволів у разі необхідності) скасовуються відносно основної частини торгівлі між складовими територіями союзу чи, принаймні, відносно основної частини торгівлі товарами, які походять із таких територій; в основному таке саме мито та інші засоби регулювання торгівлі застосовуються

кожним з членів союзу до торгівлі з територіями, які не входять до даного союзу.

Вищезазначене дає можливість висновувати те, що при визначенні митного союзу слід акцентувати увагу на двох аспектах: зовнішньому і внутрішньому. Зовнішній – це прийняття загального митного тарифу та узгодження митного законодавства з метою застосування даного митного тарифу. Внутрішній – це усунення обмежувальних регламентуючих заходів відносно товарообміну в самому митному союзі.

Приєднання країни до митного союзу доцільно аналізувати з урахуванням впливу динамічної ефективності, порівнюючи дві моделі тарифної політики, наявність у держави власної митної політики і використання митного тарифу відповідно до економічних інтересів країни та усунення митного тарифу у взаємній торгівлі між учасниками митного союзу. Західні дослідники даних моделей виокремлюють два типи ефектів, які виникають у результаті створення митного союзу, – статичні та динамічні. Під статичними ефектами розуміють економічні наслідки, які виявляються відразу після створення митного союзу як його безпосередній результат, а під динамічними ефектами – економічні наслідки, що виявляються на більш пізніх фазах функціонування митного союзу [15, 65].

Окрім зазначених ефектів, створення митного союзу зумовлює зростання товаропотоків між його учасниками. Але може виникнути ситуація, коли товари, які традиційно закуповувалися на внутрішньому ринку, стають значно дорожчими, ніж імпортні товари. Це пов’язано з тим, що до участі країни в митному союзі національні товари були під захистом імпортного мита, яке зняли з огляду на дії підписаної угоди, що призвело до переорієнтації споживачів на дешевий імпортний товар. Таким чином, ефект розширення торгівлі – це переорієнтація споживачів з менш ефективного джерела поставки товарів на більш ефективне зовнішнє джерело (імпорт).

Вцілому, створення митного союзу означає, що країни-члени надають один одному преференції у сфері зовнішньої торгівлі, застосовуючи зовнішній

митний тариф відносно країн, що не входять до даного союзу. У результаті усунення імпортного мита може виникнути як ефект розширення торгівлі, так і ефект згортання торгівлі, який, за своєю суттю, є антиподом ефекту розширення. Це пов'язано з тим, що джерело поставки товарів із країн, які беруть участь в інтеграції не завжди є оптимальним, тому що інші країни, які залишились за межами митного союзу, можуть виробляти товари за значно нижчими цінами. Тобто під згортанням торгівлі розуміють переорієнтацію місцевих споживачів із закупівлі товарів з більш ефективного позаінтеграційного джерела постачання на менш ефективне внутрішньоінтеграційне джерело, яка відбулась за рахунок усунення імпортного тарифу у межах митного союзу.

Якщо в результаті утворення митного союзу виникає ефект згортання торгівлі, то добробут країн, які не беруть участі у митному союзі, також погіршується, оскільки обмежувальні ресурси використовуються менш ефективно, ніж могли б бути використані за умов вільної торгівлі. З іншого боку, добробут країн-учасниць може або погіршитись, якщо ефект згортання торгівлі за своїми вартісними розмірами буде менший ефекту розширення торгівлі [22, 34].

В більшості випадків ефект згортання торгівлі має місце, але він перекривається ефектом розширення, в результаті чого інтеграція загалом зумовлює зростання добробуту. Крім того, виявлено й певні закономірності: чим вищий рівень імпортного мита до інтеграції, тим вища вірогідність того, що його відміна зумовить домінування ефекту розширення торгівлі над ефектом згортання торгівлі. І навпаки, чим нижчий рівень імпортного мита існував до приєднання країни до митного союзу, тим більша вірогідність, що ефект згортання торгівлі буде домінувати над ефектом розширення у даному конкретному випадку; чим нижчий рівень загального митного тарифу встановлюється країнами-учасниками митного союзу стосовно третіх країн, тим більша вірогідність домінування ефекту розширення торгівлі; чим менше країн беруть участь при створенні митного союзу і чим менші самі країни, тим

більша вірогідність домінування ефекту згортання торгівлі; чим ближчі країни за рівнем економічного розвитку і чим сильніша конкуренція між ними, тим більша вірогідність домінування ефекту розширення торгівлі. В даному випадку кожна із країн починає спеціалізуватися на тих товарах, які вона може виробляти з меншими витратами і які зможе експортувати; чим більші обсяги торгівлі між країнами, що інтегруються існували до створення митного союзу, тим більша вірогідність домінування ефекту розширення торгівлі. Проте, може виникнути ситуація, коли ціни на товари з неінтегрованих країн, навіть з урахуванням імпортного мита, будуть нижчими від цін у межах митного союзу. Аналіз такої ситуації свідчить, що в даному конкретному випадку будуть взагалі відсутні як ефект розширення, так і ефект згортання торгівлі, тому що споживачі будуть віддавати перевагу товарам, які реалізуються за нижчими цінами.

Існує ще декілька ефектів статичного характеру від участі країни у митному союзі. Насамперед, це виявляється в тому, що кожна країна-учасниця має певну економію на зменшенні частини адміністративних витрат, оскільки усунення торговельних бар'єрів, спрощення процедури митного оформлення і митного контролю вантажів зумовлює не тільки скорочення кількості працюючих у митних органах, а й спрощення складної системи безперервного контролю при переміщенні через кордон [15, 65].

Існує ціла низка динамічних ефектів, крім статичних, а саме фактор посилення конкуренції між виробниками різних країн, наслідками якої є покращання якості товарів, фіксація ціни на певному рівні, стимулювання створення нових технологій і под. Усунення торговельних бар'єрів стосовно товарів країн-учасниць зумовить значне зростання конкуренції між виробниками подібної продукції. А чим більший рівень конкуренції між виробниками країн-членів союзу, тим більшим буде позитивний ефект від створення митного союзу. У даному випадку різниця в перевагах виробництва спричинить те, що кожна країна посилить свою конкурентоспроможність у більш ефективних галузях виробництва і скоротить виробництво менш

ефективних галузей. Отже, матиме місце торговельне розширення без значного скорочення торгівлі з іншими країнами. Інтегрування країни також зумовлює приплив іноземних інвестицій, оскільки фірми із країн, що не входять до митного союзу, прагнуть зберегти певний сегмент ринку, який закритий кордонами митного союзу, за собою шляхом заснування підприємств з іноземним капіталом на території інтеграційного об'єднання. Це дає можливість зробити висновки про те, що як модель торговельної політики митний союз не є однозначно позитивним чи негативним явищем у світовій системі господарювання.

Для досягнення четвертого рівня інтегрування, тобто спільного ринку, країни домовляються про свободу руху не тільки товарів та послуг, але й чинників виробництва. Свобода міждержавного переміщення чинників виробництва потребує вищого рівня міждержавної координації економічної політики. Така координація передбачає регулярні зустрічі керівників держав і урядів, значно частіші зустрічі керівників економічних інституцій держави, в тому числі й керівників митних установ. Механізм створення спільного ринку країнами-членами передбачає певну поступовість. Наднаціональний характер діяльності також узгоджується поступово, при цьому на кожному етапі інтеграції країни-члени зменшують митні тарифи на певний відсоток. Спільне зовнішнє мито визначається на підставі середньоарифметичних чинних національних тарифів. Також поступово відкриваються кордони для внутрішнього переміщення капіталів та робочої сили [22, 34].

Наступним рівнем інтеграції є повний економічний союз, що передбачає, нарівні із загальним митним тарифом, свободою руху товарів і чинників виробництва, обов'язкову координацію макроекономічної політики з уніфікацією законодавства в ключових сферах економічної політики. Насамперед, це зближення немитного законодавства (акцизу, податку з обороту і под.) цих країн необхідною мірою для функціонування союзу. На рівні повного економічного союзу виникає потреба у створенні конкретних органів управління, які мають право не тільки координувати дії і наглядати за

економічним розвитком, але й приймати оперативні рішення щодо проблем інтеграційного об’єднання в цілому. Уряди відмовляються від частини своїх функцій, передаючи частину повноважень державного суверенітету наддержавним органам. Дані наддержавні органи приймають рішення щодо економічних проблем без узгодження з країнами-членами. У митних відносинах ці рішення підлягають однаковому виконанню всіма існуючими країнами-учасницями та їх митними службами.

Політичний союз є ще одним рівнем інтеграції, який передбачає передачу національними урядами більшої частини своїх функцій стосовно до третіх країн наддержавним органам. Це фактично означає створення міжнародної конфедерації і втрату суверенності окремими державами. Зазначений рівень інтеграційного об’єднання є чисто гіпотетичним, тому що практично жодне з інтеграційних об’єднань не ставить таких цілей, а країни не зацікавлені у втраті національного суверенітету.

Отже, підсумуємо: специфіка митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічних зв’язків залежить від ступеня розвитку інтеграційного процесу в конкретній країні. Активність держави при застосуванні митних регуляторів послаблюється залежно від рівня входження країни до світової економічної інтеграції тому, що кожний наступний крок країни в бік економічної інтеграції призводить до певної свідомої втрати суверенності держави при прийнятті рішень не тільки у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й всієї економічної системи державного регулювання.

3.3. Оптимізація застосування адміністративних інструментів митної політики

Митний контроль та митне оформлення є одними із найважливіших адміністративних інструментів захисту національних інтересів будь-якої країни.

За оцінками вчених в Україні тінізація ринку імпортних товарів не тільки перевищила критичну межу (30% ВВП), але й стала тією домінантою, яка фактично руйнує систему ринку як конкурентного середовища. З окремих видів імпортних товарних груп, які реалізуються на ринку нашої держави, близько 40–60% – це товари, які з'явились на ринку через тіньовий сектор економіки. З огляду на це вважаємо, що саме порушення у сфері митно-тарифних відносин є одними із найбільш поширених у системі тіньових економічних відносин. Серед великого спектра негативних наслідків від криміналізації зовнішньоекономічних відносин головним, на нашу думку, є знищення підгрунття функціонування ринкової економіки – конкуренції. Негативність полягає не стільки в тому, що хтось отримає додаткові надприбутки, хоча це є порушенням принципу соціальної справедливості, а скільки в тому, що формується монополістичне середовище, від якого втрачає не тільки конкретний споживач, але й економічна система в цілому.

Як відомо, тінізація у сфері митно-тарифних відносин відбувається на етапах, коли домінантою формування митно-тарифної політики є виконання фіскальних чи протекціоністських функцій. Тобто відбувається посилення податкового тиску на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності або дискримінується імпорт відносно національного виробництва у країні [19, 184]. Основна цільова спрямованість застосування імпортного тарифу – це вартісний вплив з метою обмеження конкурентоспроможності ввезених товарів на національному ринку. Домінантою регулювання митно-тарифних відносин стають тарифні регулятори.

В умовах відпрацьованого механізму митного контролю наслідками даного процесу стає скорочення попиту на імпортний товар, зменшення його постачання та відповідно зростання цін на даний товар на внутрішньому ринку. Національні виробники товару, захищеного імпортним митом, отримують виграш від зростання цін та розширення ринку збуту власної продукції і митний тариф у даному випадку є дискримінаційним податком відносно іноземних виробників.

Слід підкреслити, що митний тариф за відсутності ефективної системи митного контролю також несе цільове навантаження дискримінаційного податку, але відносно національних виробників. Підвищення цін на імпортні товари за рахунок

введення ввізного мита призводить до зростання рентабельності тіньових операцій у сфері імпорту та до пошуку легальних і нелегальних способів мінімізації митних платежів. Товари офіційних імпортерів та національних виробників втрачають конкурентоспроможність через обов'язкові нерідко непосильні податки, а контрабандний товар задовольняє існуючий попит на ринку. Існування контрабанди призводить до того, що митні органи перестають виконувати регулятивну чи захисну функцію, але дискримінаційний характер митних відносин не зникає. Під дискримінаційний ефект попадають ті, кого митний тариф повинен захищати – національні виробники, тому що вони працюють на ринку офіційно і досить обмежені у можливості мінімізації податкового тиску, що зумовлює виникнення недобросовісної конкуренції, в якій перемагають товари іноземного виробництва, що реалізуються за демпінговими цінами. Економічні наслідки тінізації митно-тарифних відносин мають безпосередній вплив на економічний стан держави [22, 34].

Варто наголосити, що митному контролю підлягають усі товари, що переміщуються через митний кордон України. Він здійснюється безпосередньо посадовими особами митних органів шляхом: перевірки документів та відомостей, необхідних для такого контролю; митного огляду; обліку товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України; усного опитування громадян та посадових осіб підприємств; перевірки системи звітності та обліку товарів, що переміщуються через митний кордон; перевірки фінансово-господарської діяльності підприємств, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність; огляду територій та приміщень складів тимчасового зберігання, митних ліцензійних складів, вільних митних зон, магазинів безмитної торгівлі та інших місць, де можуть знаходитись товари та транспортні засоби, що підлягають митному контролю, або здійснюється діяльність, контроль за якою покладено на митні органи; в інших формах, передбачених законодавством. У пунктах пропуску через державний кордон України митниці за погодженням з прикордонними військами встановлюють зони митного контролю. Зони митного контролю створюються з метою забезпечення митними органами митного контролю та уникнення намагань з

боку юридичних та фізичних осіб перемістити через митний кордон товари та інші предмети з порушенням законодавства України.

Під режимом зони митного контролю розуміють встановлені відповідно до законодавства приписи, заборони та обмеження щодо перебування товарів, транспортних засобів та громадян, умови розташування будівель та споруд, а також здійснення виробничої, комерційної та іншої господарської діяльності у зоні митного контролю.

В теорії та практиці межі зони митного контролю встановлюються відповідними положеннями для кожного пункту пропускання у місцях митного контролю пасажирів, транспортних засобів, вантажів. У пунктах на митному кордоні, які є кордонами спеціальних митних зон, митниця самостійно визначає території зон митного контролю.

За умов здійснення контролю на об’єктах можуть встановлюватися тимчасові зони митного контролю. Такі зони встановлюються на строк, необхідний для проведення митного контролю повним обсягом.

Товари й транспортні засоби перебувають під митним контролем з моменту його початку і до закінчення згідно із заявленим митним режимом. Тривалість перебування товарів і транспортних засобів під митним контролем на території зони митного контролю у пункті пропуску на митному кордоні України встановлюється відповідно до технологічної схеми пропуску через митний кордон осіб, товарів, транспортних засобів. Закінчення митного контролю відбувається після здійснення повним обсягом митного оформлення товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон України [19, 184].

Відповідно до законодавства, митні органи можуть застосовувати спрощений митний контроль. Він застосовується у випадках переміщення громадянами через митний кордон України товарів, що не підлягають обов’язковому декларуванню та оподаткуванню і не належать до категорії товарів, на переміщення яких через митний кордон України встановлено заборони чи обмеження. Спрощений митний контроль застосовується у спеціально обладнаних зонах (коридорах) спрощеного

митного контролю. Громадяни, які проходять через зони спрощеного митного контролю, звільняються від подання митної декларації.

Як показує практика, окремі види продукції підлягають спеціальному контролю. Здійснюючи експортно-імпортні операції, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності крім митного контролю повинен розв'язати проблеми, які пов'язані із застосуванням спеціальних видів контролю на кордоні, – ветеринарного, карантинного та екологічного.

Враховуючи ст. 70 Карного кодексу України, який діяв до 2001 року передбачалась досить сурова відповідальність за здійснення контрабанди, тобто карна відповідальність. З прийняттям нового Карного кодексу вона значно посилилась, хоча було змінено поріг дії карної відповідальності до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Так, за незаконне переміщення товарів через митний кордон України фізичною чи юридичною особою була встановлена така відповідальність, як позбавлення волі строком від трьох до семи років з конфіскацією предмета контрабанди. Якщо дані дії здійснені групою осіб то покарання стає більш жорстким – від п'яти до дванадцяти років позбавлення волі з конфіскацією предмета контрабанди.

На нашу думку, ці дії завдають шкоди економіці, але покарання є неадекватними. Незрозуміло також, чому згідно зі ст.201 нового Карного кодексу під поняття контрабанди попадають і "побутове" переміщення через кордон поза зоною митного контролю простих товарів, і контрабанда історичних та культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних чи вибухонебезпечних речовин, зброї та боєприпасів.

Карну відповідальність необхідно здебільшого замінити на адміністративну з врахуванням ступеня правопорушень з чітким визначенням контрабандних дій. Тим більше, що така практика існувала на теренах нашої держави.

За функціональною спрямованістю однією із складових при визначенні митно-тарифної політики є система митного оформлення, тобто сукупність дій, пов'язаних з пропуском в Україну чи за її межі товарів, майна та інших предметів, що переміщуються через митний кордон України. Воно здійснюється службовими

особами митниці з метою забезпечення митного контролю та із застосуванням засобів державного регулювання ввезення чи вивезення товарів та інших предметів [38, 3].

Слід підкреслити, що процедура митного оформлення є суттєвим важелем митно-тарифної політики який може стимулювати реалізацію економічних інтересів суб'єктів господарювання у сфері зовнішньоекономічних відносин, чи навпаки перешкоджати їх реалізації. Ускладнення процедури митного оформлення, збільшення кількості документів при проходженні товарів через митний кордон стає значним протекціоністським бар'єром.

Відмітимо, що не зовсім коректно відносити митне оформлення до нетарифних заходів у зв'язку з тим, що митний контроль та митне оформлення є інструментами адміністративного, а не економічного характеру. Ці адміністративні інструменти входять до системи митного управління зовнішньоекономічними зв'язками.

Слід звернути увагу на те, що комплекс заходів системи митного оформлення можна класифікувати на три групи: митне оформлення – це засвідчення відомостей, одержаних під час здійснення митного контролю товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон України; юридичне оформлення результатів митного контролю; ведення статистичного обліку ввезення на митну територію України, вивезення за її межі та транзиту через її територію товарів і транспортних засобів [19, 184].

Отже, система митного оформлення зовнішньоекономічних відносин є важливим інструментом регулювання даної сфери взаємовідносин. З одного боку, запровадження даного регулятивного механізму може стимулювати взаємовідносини у сфері міжнародних економічних зв'язків, з іншого - є досить серйозною протекціоністською перешкодою для експортерів чи імпортерів. Операції митного оформлення, порядок їх здійснення, а також форми митних декларацій та інших документів, що застосовуються під час митного оформлення товарів та транспортних засобів, та порядок їх заповнення визначаються Державною митною службою України. Митному оформленню передує система процедур, які визначаються як

попередні операції, вони мають сприяти прискоренню митного оформлення товарів і транспортних засобів. Митне оформлення розпочинається після подання митному органу митної декларації, а також усіх необхідних для здійснення митного контролю та оформлення документів відомостей щодо товарів і транспортних засобів, які підлягають митному оформленню. Свідченням прийняття товарів та документів на них до митного контролю та митного оформлення є проставлення відповідних відміток на митній декларації.

Підкреслимо, що між здійсненням митного оформлення юридичних та фізичних осіб існує суттєва різниця. Митне оформлення товарів або транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон фізичною особою, може здійснюватись у будь-якому митному органі на всій митній території України, тобто це, як правило, пункт пропуску фізичної особи через митний кордон. Якщо товар ввозиться фізичною особою як несупроводжуваний багаж, то митне оформлення здійснюється за місцем проживання або тимчасового перебування даної особи [19, 184].

Митне оформлення товарів і транспортних засобів, які переміщуються через митний кордон юридичною особою, здійснюється митним органом, у зоні діяльності якого розташована дана юридична особа. Тобто, якщо митне оформлення товарів і транспортних засобів повним обсягом відповідно до їх митного режиму здійснюється не в місці перетинання митного кордону, митному органові у пункті пропуску на митному кордоні України подаються транспортні, комерційні та інші супровідні документи, що містять відомості, достатні для прийняття рішення про можливість пропуску товарів і транспортних засобів через митний кордон України. Дана правова норма містить певні суперечності, які пояснюються тим, що юридична адреса і фактична адреса суб’єкта зовнішньоекономічної діяльності, як правило, не збігаються, тому що юридична адреса засвідчує місце реєстрації підприємства, а фактична – його розташування. Відповідно до норм, митне оформлення вантажів здійснюється різними митними органами. На нашу думку, необхідно чітко визначити місце митного оформлення для юридичних осіб. У випадках, визначених Державною митною службою України, митне оформлення в іншому митному органі може

здійснюватись за письмовим погодженням між цим митним органом і митним органом, у зоні діяльності якого розташована зазначена юридична особа.

Доречно зупинити увагу на одному із важливих моментів у взаємовідносинах митних органів і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності – це фіксація суперечностей в юридичних документах. Згідно Наказу ДМСУ № 221 від 2006 р., за відмови у митному оформленні суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності може отримати картку відмови, тобто письмове підтвердження причин відмови. На практиці це досить проблематично через незацікавленість митних органів юридично оформити причину відмови. Вважаємо, що така ситуація є дискримінаційною відносно суб'єктів господарювання, а отже, у разі відмови у митному оформленні митними органами має видаватись в обов'язковому порядку відповідно оформлений документ – картка відмови.

Декларування є обов'язковою умовою митного оформлення вантажів. Товари, що переміщуються через митний кордон України фізичними особами, декларуються цими громадянами або уповноваженими ними особами на підставі нотаріально засвідченого доручення. Декларування товарів та транспортних засобів, які належать підприємствам, здійснюється безпосередньо власником або на підставі договору іншими підприємствами, що допущені митницею до декларування. Підприємства допускаються митницею до декларування на підставі свідоцтва про визнання їх декларантами. Митні органи України не мають права створювати пільгові умови для діяльності окремих підприємств, що здійснюють декларування на підставі договору, порівняно з іншими такими підприємствами.

Законодавством передбачено, що особи, які переміщують товари і транспортні засоби через митний кордон України або здійснюють діяльність, контроль за якою покладено на митні органи, зобов'язані надавати цим органам документи та відомості, необхідні для здійснення митного контролю. Перелік документів та відомостей, необхідних для проходження процедури митного оформлення, визначається Державною митною службою України [19, 184].

Усю сукупність документів, які необхідні для проходження процедури митного оформлення, можна систематизувати на дві групи: обов'язкові та додаткові.

Обов'язкові - це ті документи, відсутність яких не дозволить суб'єкту господарювання здійснити конкретну зовнішньоекономічну операцію. Вони, у свою чергу, класифікуються на документи, які не залежать від виду, суб'єкта чи об'єкта угоди, та документи які потрібно надавати при здійсненні зовнішньоторговельних операцій з конкретної товарної групи.

До першого виду документів належать: зовнішньоекономічний контракт, вантажна митна декларація, рахунок-фактура, транспортні документи, довідка про декларування валютних цінностей, платіжні документи. Зовнішньоекономічний контракт - це матеріально оформлена угода двох або більше суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та їх іноземних контрагентів, яка спрямована на встановлення, зміну або припинення їх взаємних прав та обов'язків у зовнішньоекономічній діяльності. Основним документом, на базі якого здійснюється декларування вантажів, є вантажна митна декларація, оформлення якої є обов'язковою умовою допуску вантажів до процесу розмитнення. Рахунок-фактура виписується продавцем на партію товарів, що відправляються, у ньому містяться відомості про кількість товару, ціну за одиницю товару і загальну суму партії товару, що відправляється. До транспортних документів належать товарно-транспортні накладні, коносамент, якщо вантаж доставляється морем; міжнародна транспортна накладна (CMR) або корнет – TIR, якщо вантаж доставляється автотранзитом через декілька країн Західної Європи.

Обов'язковим документом при здійсненні зовнішньоекономічної операції є довідка про декларування валютних цінностей, доходів та майна, що належать резидентові України і перебувають за її межами. Вона необхідна з метою контролю за вчасним надходженням на територію України валютних коштів за експортними контрактами. Видається регіональними управліннями Національного банку України та органами податкової інспекції.

Для розмитнення вантажу з експортно-імпортних операцій обов'язково потрібно пред'явити документи, що підтверджують проведення платежів щодо отриманого або відправлюваного вантажу. Це фінансові та банківські документи при здійсненні експортно-імпортних операцій.

В окремих випадках, при виникненні диспропорцій у торгівлі з окремими країнами держава може запроваджувати додаткові обов'язкові документи. Додаткові документи при здійсненні процедури митного оформлення - це юридичні документи, які підтверджують отримання певних митних пільг залежно від об'єкта угоди чи суб'єкта здійснення зовнішньоекономічної операції.

Процедура митного оформлення може стати значною перешкодою на шляху реалізації суб'єктом зовнішньоекономічної діяльності власних економічних інтересів при здійсненні як експортних, так і імпортних операцій. Так, відповідно до постанови № 1152 "Про внесення змін і доповнень у постанову Кабінету Міністрів від 19.10.1999р. №1988" Кабінетом Міністрів було запроваджено норму згідно з якою, експортні контракти на українське зерно повинні укладатись винятково на акредитованих товарних біржах. Список таких бірж тільки узгоджується. Митниця без біржового підтвердження контракту товари не випустить, а належним чином оформити контракти реально неможливо. Таким чином, процедура митного оформлення фактично блокує експортний товаропотік.

Досить серйозним бар'єром, при здійсненні імпортних операцій, стала невідпрацьованість механізму державної санітарно-гігієнічної експертизи. Відповідно до п.12 Наказу № 97 МОЗ України до митного оформлення належить винятково той вантаж, на документах супроводження якого є штамп проведення санітарно-гігієнічної експертизи та отримання позитивного висновку. Але при цьому відсутній перелік товарів, які повинні проходити цю експертизу при їх ввезенні на митну територію України. Тобто фактично при імпорті всі товари повинні проходити санітарно-гігієнічну експертизу. Крім цього, на нашу думку, досить суперечною є ціла низка положень системи проведення санітарно-гігієнічної експертизи. По-перше, єдиним документом, який дозволяє ввезення продукції, є висновок, виданий лабораторіями санітарно-епідеміологічної служби, оскільки законодавством України не передбачено визнання санітарно-гігієнічних документів інших країн. По-друге, відповідно до Наказу № 247 строк проведення дослідження повинен становити 30 днів, але на практиці цей термін триваліший через завантаженість експертних підрозділів. Але навіть 30 днів є значною втратою для суб'єкта

зовнішньоекономічної діяльності, тому що крім сплати витрат на зберігання товару підприємство повинно сплатити митний збір за перебування вантажу під митним контролем (0,05% митної вартості товару), сплата якого починається з 16 дня зберігання. По-третє, відсутній чіткий перелік критеріїв, за якими необхідно проводити додаткове дослідження об'єктів експертизи, оскільки дослідження платні, то існує пряма зацікавленість експертних служб у проведенні додаткових експертиз. По-четверте, не визначено обсяги досліджуваного матеріалу, тобто не встановлено кількість зразків, що створює умови санітарно-епідеміологічним службам трактувати дану норму на свою користь.

Узагальнимо результати проведеного дослідження щодо ефективності застосування адміністративних інструментів митної політики, які характеризуються наступними даними, що оптимізація адміністративних інструментів митної політики насамперед передбачає підвищення ефективності функціонування механізму здійснення митного контролю, який повинен чітко регламентувати взаємовідносини між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльност будь-якої країни.

Висновки до Розділу 3

Дослідження основних напрямків підвищення ефективності митної політики України у процесі євроінтеграції дало змогу сформулювати наступні висновки та рекомендації:

1. Переваги членства України у СОТ полягають у: зменшенні нетарифних і тарифних обмежень для українських товарів практично на всьому світовому ринку; збільшенні можливості участі українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в міжнародних ринках капіталів і залученні до країни іноземних інвестицій, а також участі у міжнародних виробничих операціях і т. д.

2. Небажані наслідки членства України у СОТ вбачаються в тому, що через високу собівартість, а отже, неналежну конкурентоспроможність, українські товари не тільки не можуть конкурувати з іноземними товарами на зовнішньому ринку, але й можуть втратити національний ринок, що зумовить руйнацію національного

виробництва внаслідок зняття тарифного захисту; взявши на себе зобов'язання щодо сталого рівня тарифного захисту (зв'язаність тарифу), Україна позбавить себе можливості оперативного впливу на економічну ситуацію в країні; заборона державного субсидування виробництва певних товарів може негативно вплинути на стан торгівлі українських товарів, що призведе до втрати традиційних ринків збуту; щодо виробництва окремих товарів відповідно до вимог СОТ очікується зниження виробництва в обсягах, еквівалентних збільшенню імпорту.

3. Вступ України до міжнародних економічних організацій призведе до звуження інструментарію при регулюванні зовнішньоторговельних операцій, особливо в частині застосування митно-тарифних регуляторів. Тому механізм застосування особливих видів мита має стати підгрунтям тарифної системи захисту національного ринку від іноземної економічної інтервенції.

4. Дослідження специфіки митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічних зв'язків, дало змогу визначити його залежність від ступеня розвитку інтеграційного процесу в конкретній країні. Відтак, визначено, що залежно від рівня входження країни в напрямку євроінтеграції активність держави при застосуванні митних регуляторів послаблюється. Це пов'язано з тим, що кожний наступний крок країни в бік економічної інтеграції призводить до певної свідомої втрати суверенності держави при прийнятті рішень не тільки у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й всієї системи державного регулювання економіки в цілому.

5. Дослідження стану та тенденцій зміни тінізації ринку імпортних товарів в Україні виявило не тільки стан перевищення критичної межі, але й сталу домінанту, яка фактично руйнує систему ринку як конкурентного середовища. З окремих видів імпортних товарних груп, які реалізуються на ринку нашої держави, близько 40–60% – це товари, які з'явились на ринку через тіньовий сектор економіки. Тому в роботі вказані напрями вдосконалення митно-тарифної політики України через призму митного контролю та митного оформлення, які є найважливішими адміністративними інструментами захисту національних інтересів.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі вирішено актуальне наукове завдання щодо основних напрямів підвищення ефективності митної політики України у процесі євроінтеграції. На основі вивчення та узагальнення вітчизняного та зарубіжного досвіду сформульовано наступні висновки та пропозиції теоретико-методичного та науково-рактичного характеру згідно поставленої мети та завдань дослідження:

1. Дослідження наукових поглядів у літературних джерелах дало можливість розглядати митну політику як одну із основних складових міжнародних економічних відносин і як похідну від національних світогосподарських зв'язків.

Доведено, що митно-тарифну політику необхідно розглядати залежно від цільової та функціональної спрямованості. За цільовою спрямованістю митно-тарифна політика – це система політико-правових, економічних, організаційних та інших широкомасштабних заходів у сфері митно-тарифних відносин, спрямованих на реалізацію і захист як внутрішніх, так і зовнішньоекономічних інтересів країни з метою здійснення динамічних соціально-економічних перетворень за умов формування ринкових відносин. За функціональною спрямованістю, митно-тарифна політика – це система заходів економічної і зовнішньоекономічної політики, що вживаються державою в митному оподаткуванні, контролі і митному оформленні.

2. Дослідження інструментів регулювання зовнішньоекономічної діяльності передбачає, що основним механізмом державного регулювання зовнішньої торгівлі є застосування методів саме митно-тарифного регулювання, які за своєю суттю є економічними і, діючи через ринковий механізм, спрямовані на здешевлення експорту, подорожчання імпорту і впливають на фінансові результати діяльності учасників зовнішньоекономічної діяльності.

3. Дослідження чинного митного законодавства та практики його застосування виявило ряд важливих змін. Зокрема, прийняття нового Митного

кодексу значно підвищило роль закону у правовому регулюванні митної справи в Україні.

4. Досліджено, що розвиток процесу економічної інтеграції полягає у лібералізації і синхронізованому відкритті ринків ЄС та України, взаємному збалансуванні торгівлі, наданні на засадах взаємності режиму сприяння інвестиціям з ЄС в Україну та українськими експортерами на ринках ЄС, запровадженні спільного правового поля і єдиних стандартів у сфері конкуренції та державної підтримки виробників.

5. Визначено основні форми економічного співробітництва між Україною та ЄС – це торгівля та інвестиційна діяльність. Торгівля посідає центральне місце у загальній системі економічної взаємодії. Загальному погіршенню торгівельного сальдо суттєво сприяє несиметричність рівнів відкритості ринків ЄС та України через застосування Європейським Союзом політики протекціонізму, що суттєво відбивається на експорті в ЄС українських товарів, а саме: кількісні обмеження на експорт до ЄС чутливих для України товарів; застосування з боку ЄС антидемпінгових заходів призвело до значного скорочення експорту високоліквідних товарів, що знаходяться під дією антидемпінгових процедур.

Обсяги іноземних інвестицій в Україну залишаються незначними, не відповідають потребам розвитку національної економіки і не мають для неї істотного значення. Ця ситуація пояснюється високим рівнем ризикованості операцій на ринку України, що робить її малозначущим і непривабливим економічним партнером та інвестиційним ринком для Європейського Союзу.

Отже, в цілому сучасний стан економічних відносин між Україною та ЄС можна назвати “торговельною моделлю співробітництва”.

6. Аналіз відповідності економіки України Маастрихтським критеріям показав, що значення основних макроекономічних показників розвитку України (рівень інфляції, рівень дефіциту державного бюджету, рівень сукупного державного боргу, рівень довгострокових процентних ставок, а також рівень ВВП на душу населення) викликає стурбованість, оскільки їх значення свідчать

про низький рівень економічного розвитку країни. За цими показниками Україна суттєво відстає не тільки від країн ЄС, але й від країн Центральної та Східної Європи. Кардинальна зміна якісних та кількісних показників соціально-економічного розвитку України є першочерговим завданням для всіх органів влади.

7. Дослідження перспектив інтегрування України до світового економічного простору у сфері митно-тарифного регулювання дали змогу дійти таких висновків:

- Членство України у СОТ має як переваги, так і небажані наслідки. Переваги полягають у тому, що: зменшуються нетарифні і тарифні обмеження для українських товарів практично на всьому світовому ринку; збільшуються можливості участі українських суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в міжнародних ринках капіталів і залученні до країни іноземних інвестицій, а також участі у міжнародних виробничих операціях і т. д.

- Небажані наслідки вбачаються в тому, що через високу собівартість, а отже, неналежну конкурентоспроможність, українські товари не тільки не можуть конкурувати з іноземними товарами на зовнішньому ринку, але й можуть втратити національний ринок, що зумовить руйнацію національного виробництва внаслідок зняття тарифного захисту; взявши на себе зобов'язання щодо сталого рівня тарифного захисту (зв'язаність тарифу), Україна позбавить себе можливості оперативного впливу на економічну ситуацію в країні; заборона державного субсидування виробництва певних товарів може негативно вплинути на стан торгівлі українських товарів, що призведе до втрати традиційних ринків збуту; щодо виробництва окремих товарів відповідно до вимог СОТ очікується зниження виробництва в обсягах, еквівалентних збільшенню імпорту.

- Вступ України до міжнародних економічних організацій призведе до звуження інструментарію при регулюванні зовнішньоторговельних операцій, особливо в частині застосування митно-тарифних регуляторів. Тому механізм застосування особливих видів мита має стати підгрунтям тарифної системи захисту національного ринку від іноземної економічної інтервенції.

- Специфіка митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічних зв’язків залежить від ступеня розвитку інтеграційного процесу в конкретній країні. Залежно від рівня входження країни в напрямку євроінтеграції активність держави при застосуванні митних регуляторів послаблюється. Це пов’язано з тим, що кожний наступний крок країни в бік економічної інтеграції призводить до певної свідомої втрати суверенності держави при прийнятті рішень не тільки у сфері митного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а й всієї системи державного регулювання економіки в цілому.

- Тінізація ринку імпортних товарів в Україні не тільки перевищила критичну межу, але й стала тією домінантою, яка фактично руйнує систему ринку як конкурентного середовища. З окремих видів імпортних товарних груп, які реалізуються на ринку нашої держави, близько 40–60% – це товари, які з’явились на ринку через тіньовий сектор економіки. Тому в роботі вказані напрями вдосконалення митно-тарифної політики України через призму митного контролю та митного оформлення, які є найважливішими адміністративними інструментами захисту національних інтересів.

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний економічний університет
Чортківський інститут підприємництва та бізнесу
Кафедра фінансів та банківської справи

Войтюк Михайло Ярославович

Митна політика України в контексті європейського вибору

Спеціальність 8.03050801 «Фінанси і кредит»

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Частина 2

ДОДАТКИ

Чортків – 2013

Додаток А

Класифікація митних тарифів

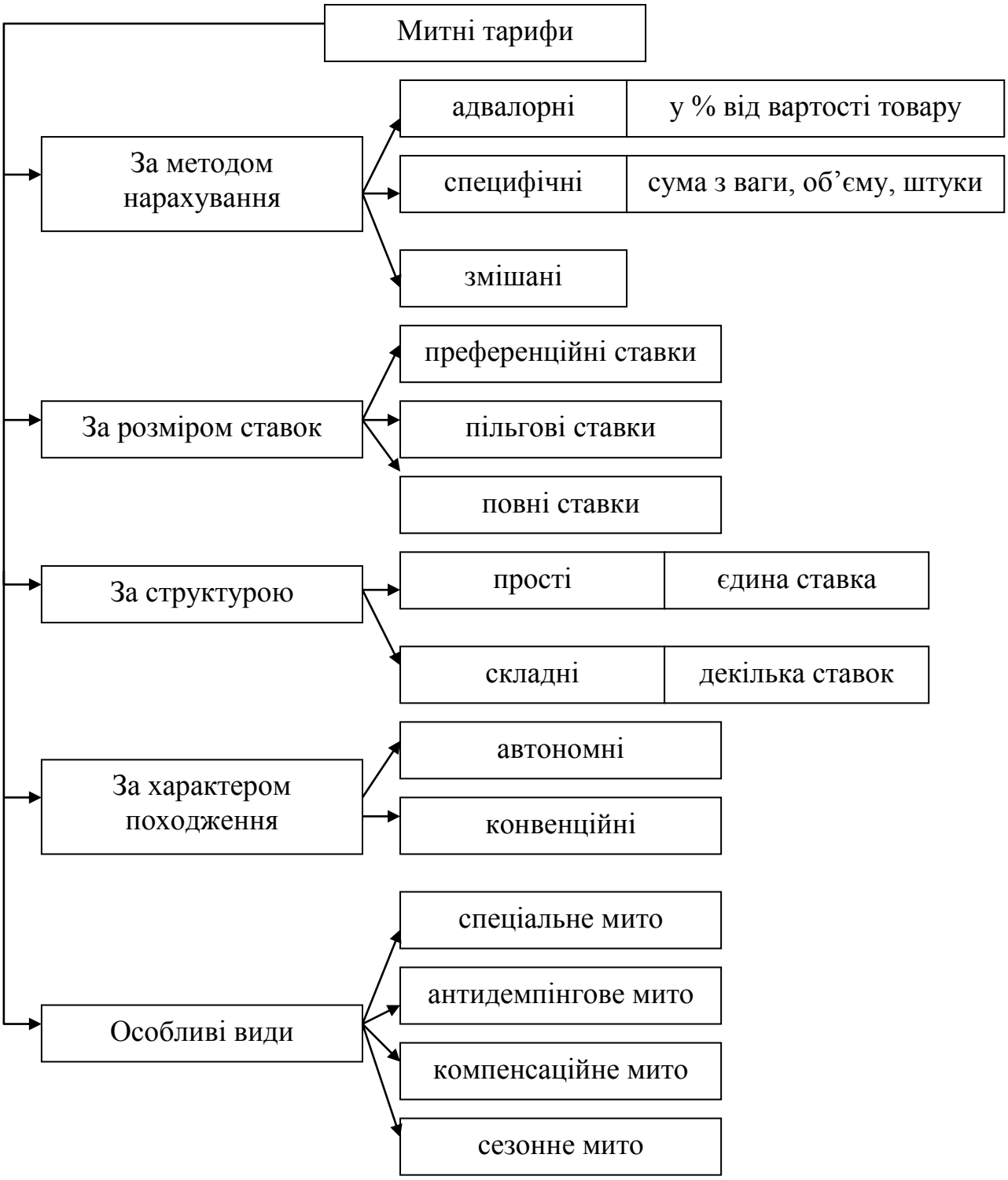

Додаток Б

Етапи формування митно-тарифної політики України

Етап, термін	*Загальна характеристика*	*Позитивні риси*	*Негативні риси*
Перший етап (1991-1993)	**Пріоритетний напрям** - контроль за зовнішньо-торговельною діяльністю, а не за переміщенням фізичних осіб, як було при планово-директивній системі господарювання. Впроваджено жорсткий експортний і ліберальний імпортний режими	Зменшення дисбалансу між попитом і пропозицією на внутрішньому ринку, але при цьому спостерігалась негативна тенденція щодо неготовності більшості національних підприємств конкурувати з іноземними.	1. Відсутність загальної концепції трансформування економічної системи з командно-адміністративної моделі до ринкової. 2. Ускладнився процес реалізації продукції. 3. Були втрачені певні ринки збуту, в тому числі і внутрішні. 4. Почався спад виробництва
Другий етап (1994-1995)	**Основна мета** цього етапу - фіскальна, тобто наповнення державного бюджету за рахунок оподаткування імпорту та експорту. Створюється механізм тарифного регулювання, який спрямований на отримання податкових надходжень, тобто забезпечення в першу чергу суто фіскальної функції, а далі на захист національного товаровиробника	Закладаються основи щодо проведення узгодженої митно-тарифної політики. Скасовуються експортні податки. Нарощуються обсяги зовнішньоторговельних операцій, про що свідчать дані динаміки експортно-імпортних операцій протягом відповідного часу. Стабільно зростає зовнішньоторговельний обіг. Випереджаючі темпи зростання експорту товарів і послуг над їх імпортом	Основною перешкодою на шляху експорту стало впровадження політики „двох курсів”: високого (офіційного) та низького (ринкового). Встановлений для експортерів обов'язковий продаж половини їхньої валютної виручки за офіційним курсом зробив експорт товарів невигідним
Третій етап (1996-1998)	**Основна мета** — це захист національного товаровиробника від іноземної конкуренції. Має місце тенденція підвищення ставок імпортного мита, почалося застосування комбінованого мита, практично було урівняно пільгові ставки з повними, встановлено мінімальну митну вартість, введено попередню сплату імпортного мита	Була розширена база митного оподаткування за рахунок ліквідації пільг, наданих окремим суб'єктам зовнішньоекономічної діяльності, що істотно підвищило ефективність митної політики	Усі перераховані заходи, і особливо справляння податків на кордоні, тобто до моменту фактичної реалізації товарів, поставили імпортні товари в нерівні умови відносно товарів вітчизняного виробництва. Перевага у регулюванні експортно-імпортних операцій була віддана адміністративним та технічним заходам
Четвертий етап (1999-2012)	**Головний напрям** - удосконалення системи митно-тарифного регулювання відповідно до вимог міжнародного законодавства	Це простежується у таких рішеннях: 1) відбулося створення законодавчої бази для приєднання до Конвенції ГС, що супроводжувалося оптимізацією тарифної номенклатури ; 2) була досягнута певна передбачуваність у прийнятті рішень щодо зміни ставок ввізного мита; 3) відбулося зниження ставок ввізного мита на значну номенклатуру товарів текстильної промисловості відповідно до зобов'язань України перед ЄС. Були також знижені ставки мита на сировину, але підвищені на готові вироби, які випускаються в Україні	Зростає тіньовий зовнішньоторговельний обіг, контрабанда товарів, що призводить до масового ухилення від сплати мита, митних зборів, акцизу і податку на додану вартість. Зменшується частка митних надходжень до державного бюджету і як наслідок - знижується захист національного товаровиробника

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Амоша О. Інноваційний шлях розвитку України: проблеми та рішення / О. Амоша // Економіст. – 2005. – №6. – С. 28-34.

2. Білорус О. Г. Глобальні трансформації та стратегії розвитку: моногр. / О. Г. Білорус, Д.Г. Лук'яненко та ін. – К., 2008. – 416 с.

3. Блінов Н.М. "Митна політика Росії в Х-ХХ в. в.": учеб. / Н.М. Блінов. – Москва, 1997р. – 432 с.

4. Будкин В. Модель участия Украины в мирохозяйственных связях / В. Будкин // Экономика и жизнь. – 2002. – №12. – с. 12.

5. Буренин А.Н. Рынки производных финансовых инструментов: учеб. / А.Н. Буренин. - М., 2006. - 259 с.

6. Бутко М. Інноваційні імперативи регіонального розвитку в Україні / М. Бутко // Економіст. – 2006. – №7. – С. 26-30.

7. Варналій З. Регіональний розвиток України: проблеми та пріоритети / З. Варналій // Економіст. – 2005. – №6. – С. 24-28.

8. Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє: учеб. / Б. Гаврилишин. – К.: Основи, 1993. – 536с.

9. Геворкян А.Ю. Застосування кластерного аналізу в дослідженні конкурентних переваг підприємств машинобудівної галузі / А.Ю. Геворкян // збірник наукових праць. - Дніпропетровськ, 2006. – С. 122-132.

10.Гончаренко І.В. Розвиток інноваційної діяльності підприємств Миколаївської області / І.В. Гончаренко // науч. журнал ТНУ им. В.И. Вернадського. – Сімферополь, 2006.– №84. – С. 91-93.

11. Губський Б. В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі: учеб. / Б. В. Губський. – К.: "Наукова думка", 1998. – 390 с.

12.Длугопольский О. Кластерна модель розвитку промислового виробництва регіону як фактор ефективних структурних реформ (на прикладі Тернопольської області) / О. Длугопольский // Економічний Часопис-ХХІ. – №2. – 2003. – С.56-58.

13. Дмитрієв С.С. Виникнення і розвиток радянської митної системи / С.С. Дмитрієв // Соціалістичний митний контроль. – №3-4. – 1967. - С. 74.

14.Долгов С.И. Глобализация экономики: новое слово или новое явление? : учеб. / С.И. Долгов. – М.: "Изд-во "Экономика", 1998. – 215 с.

15. Долгов С.И. Единая валюта в странах Европейского союза – евро: проблемы и перспективы / С.И. Долгов. // Деньги и кредит. 2008.- №7 – С.65.

16. Долішній М.І. Регіональна політика України: наукові основи, методи, механізми: посіб. / М.І. Долішній. – Львів, 1998. – 396 с.

17.Доповідь про розвиток людини. 1996 р. Нью-Йорк, Оксфорд; Оксфорд юніверсіті прес, 1996.

18.Евстигнеев В. Финансовая глобализация – явление и методологический инструмент / В. Евстигнеев// Мировая экономика и международные отношения . – 2001. - №3. - с. 74-76.

19.Завтур Д.О. Митно-тарифний механізм як інструмент державного регулювання в експортно-імпортній діяльності Українського Причорномор'я / Д.О. Завтур// Європейська інтеграція і транскордонне співробітництво країн Чорноморського басейну. – Миколаїв: МДАУ, 2007. – С. 164-192.

20.Завтур Д.О. Процеси глобалізації та їх вплив на формування конкурентного середовища / Д.О. Завтур // збірник наук. праць. Вип. 36. – Херсон, – 2004. – С. 251-256.

21.Завтур Д.О. Використання нетарифних обмежень при здійсненні ЗЕД / Д.О. Завтур // збірник наук. Праць. Вип. 38. – Херсон, 2005. – С. 255-262.

22.Завтур Д.О. Митно-тарифна політика в розвитку українського Причорномор'я / Д.О. Завтур // Культура народов Причорноморья – 2007.– № 109. – С. 32-35.

23. Закон України "Про внесення змін і доповнень до Декрету Кабінету Міністрів України від 11.01.93 р. "Про єдиний митний тариф України" № 29/96 від 6.02.96 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1997. – № 5. – С. 5 – 12.

24.Закон України "Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України" // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000 р. [Електронний ресурс] / Верхов. Рада України. – Режим доступу : http: // www.rada.kiev.ua

25. Закон України "Про митний тариф" // Збір, норм. мат. з пит. рег. зов.-ек. діял. України, ч. І. – К.: Мінзовекономзв'язки, 1997. – 152с.

26. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" // Збір, норм. мат. з пит. рег. зов.-ек. діял. України, ч. І. – К.: Мінзовекономзв'язки, 1997. – 152с.

27. Закон України "Про Митний кодекс України " // Збір, норм. мат. з пит. рег. зов.-ек. діял. України, ч. І. – К.: Мінзовекономзв'язки, 1997. – 146с.

28. Закон України “Про внесення змін до Податкового та Митного кодексів України щодо узгодження їх окремих норм” від 07.06.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rada.gov.ua

29.Закон України "Про режим іноземного інвестування" // Відомості Верховної Ради України, № 19, 1996р.

30. Закон України „Про державне регулювання імпорту сільськогосподарської продукції” // Збір, норм. мат. з пит. рег. зов.-ек. діял. України, ч. І. – К.: Мінзовекономзв'язки, 1997. – 152с.

31. Закон України від 03.04.97 за № 179/97-ВР "Про внесення змін до деяких законодавчих актів з питань обкладання ввізним митом товарів та інших предметів, що ввозяться на митну територію України" // Збір, норм. мат. з пит. рег. зов.-ек. діял. України, ч. І. – К.: Мінзовекономзв'язки, 1997. – 152с.

32.Иноземцев В. Глобализация национальных хозяйств и современный экономический кризис / В. Иноземцев// Проблемы теории и практики управления. – 1999. - №3. – С.18-23.

33.Иноземцев В. Глобализация: иллюзии и реальность / В. Иноземцев // Свободная мысль – XXI. – 2000. - №1. – С.26-36.

34.Иноземцев В. Глобализация: наивная мечта 20 века / В. Иноземцев // Финансист. – 2000. - №5. – С.41-43.

35.Інфляція в Україні у 2011 році склала 4,6% // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// http://tsn.ua/groshi/inflyaciya-v-ukrayini-u-2011-roci-sklala-4-6.html

36. Канамори Х. Структурная перестройка в промышленности: опыт Японии / Х. Канамори // Проблемы Дальнего Востока, 1994. - №1. – С. 86.

37.Каптуренко М.Г. Соціальна політика та економічна безпека : навч. посіб. / М.Г. Каптуренко. – Донецьк, 2004. – 336 с.

38.Каптуренко Н.Г. Украина в международных сравнениях / М.Г. Каптуренко // Налоговый курьер. – 2004. – № 24 (72). – С. 2-4.

39.Каптуренко Н.Г. Конкуренция и конкурентоспособность / М.Г. Каптуренко, А. Легенькая, В.В Приходько // Донецк, 1991р. - С. 98.

40. Киреев А. Международная экономика: учеб. / А. Киреев. - М., , 1998.- 418 с.

41.Козирін А.Н. "Митне право Росії: учеб. / А.Н. Козирін. – Москва, 2005 р. – 657с.

42.Кондратов М. Проблеми регіональної промислової політики. Інноваційний розвиток України / М. Кондратов // Економіст. – 2005. – №4. – С. 37-39.

43. Косолапов Н. Глобализация: сущность и международно-политические аспекты / Н. Косолапов // Мировая экономика и международные отношения . – 2001. - №3. - С. 69-73.

44.Костенко Н.В. Кластерна модель регіонального розвитку як інноваційна стратегія соціального партнерства / Н.В. Костенко, Е.Г. Ткаченко, Б.Г. Шелегеда // міжнар. конф. - Київ, 2000. - С.359-364.

45.Костенко Н.В. Кластерна модель регіонального розвитку інноваційного підприємництва в умовах міжнародної економічної інтеграції / Н.В. Костенко, Е.Г. Ткаченко, Б.Г. Шелегеда // сб. науч. пр. - Донецк, 2001. - С.83-86.

46.Костенко Н.В. Інноваційна активність: показники виміру / Н.В. Костенко, Б.Г. Шелегеда // Вісн. Приазов. держ. техн. ун-ту. - Маріуполь, 2000. - №11. - С. 316-320.

47.Костенко Н.В. Правові проблеми становлення інноваційного підприємництва / Н.В. Костенко, Б.Г. Шелегеда // зб. наук. пр. - Донецьк, 2000. - С.92-97.

48.Костенко Н.В. Тенденції розвитку інноваційного підприємництва / Н.В. Костенко, Б.Г. Шелегеда // Вісн. Приазов. держ. техн. ун-ту. - Маріуполь, 2007р. - С.301-304.

49.Кошевцова М. А. Історія розвитку кредитної системи у незалежній Україні / М. А. Кошевцова // Налоговый курьер. – Д., 2005. – № 5-6 (102). – С. 39-40.

50. Круглый стол МЭ и МО. Актуальные вопросы глобализации. // Мировая экономика и международные отношения.- 1999. - №4. – с.37-52.

51. Круглый стол МЭ и МО. Актуальные вопросы глобализации. // Мировая экономика и международные отношения. – 1999 - № 5. – с.41-57.

52.Кузнецова О.А. Научно-инновационный аспект внешне-экономической деятельности в Украине / О.А. Кузнецова// зб. наук.-практ. конф. - Донецьк, 2004.- С. 166-168.

53.Лагодієнко В.В. Напрями управління інвестиційними та інноваційними процесами в АПК / Лагодієнко В.В. // зб. наук. праць ХДАУ.– Херсон, 2006 р. – С. 151-155.

54. Лекарь С. Особливості розвитку податкової політики в Україні на сучасному етапі / С. Лекарь // Економіст. – 2005. – №4. – С. 29-31.

55.Лисенко Л.А. Аспекти щодо визначеня сутності інноваційної діяльності / Л.А. Лисенко// зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2006 р. – С. 457-465.

56. Лукінов І. Економічні трансформації (наприкінці ХХ століття): навч. посіб. / І. Лукінов. – К., 1997р. – с. 657.

57.Макаренко І. Проблеми інноваційної політики України в умовах реформування економіки / І. Макаренко // Економіст. – 2005. – №4. – С. 40-42.

58.Макогон Ю. Інноваційна діяльність і стратегія підвищення конкурентоспроможності продукції: міжнародний і регіональний аспект / Ю. Макогон, В. Панков // Економіст. – 2005. – №6. – С. 40-48.

59.Малярець Л.М. Кластерний аналіз при визначенні типів розвитку промислових підприємств в регіоні / Л.М. Малярець // зб. наук. праць – Дніпропетровськ, 2004. – С. 23-32.

60.Мармуль Л.О. Кластерний аналіз ефективності функціонування туристично-рекреаційних підприємств регіону / Л.О. Мармуль// зб. наук. праць ХДАУ. – Херсон, 2006. – С. 249-255.

61.Мармуль Л.О. Державне управління інноваційно-інвестиційними процесами трансформації в АПК регіону / Л.О. Мармуль, А.М. Собченко// зб. наук. праць ХДАУ. – Херсон, 2006. – С. 138-146.

62.Мандель И.Д. Кластерный анализ: учеб. / И.Д. Мандель. – М., 1988. – 176 с.

63.Маслов С. Негативні наслідки глобалізації економіки / С. Маслов // Економіка. Фінанси. Право.- 2000. - №8.- с.13-18.

64. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4495-17

65. Митний кодекс Співтовариства // Офіційний вісник Європейського союзу. 4.6.2008, с. 19

66. Мінфін: Дефіцит бюджету в 2011 році скоротився в 2,7 рази // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://news.liga.net/ua/news/economics/598998-m_nf_n_def_tsit_byudzhetu_v_2011_rots_skorotivsya_v_2_7_razi.htm

67. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу з http:// www.ukrstat.gov.ua/

68. Панченко Л. Чем болеют наши кластеры? / Л. Панченко // Невское время. – № 95(2218), 30 мая 2000 г. – С.86.

69. Пахомов Ю. М. Національні економіки в глобальному конкурентному середовищі: навч. посіб. / Ю.М. Пахомов, Д.Г. Лук'яненко, Б.В. Губський. – К., 1997. – 237 с.

70.Переваги і недоліки інтеграції України до ЄС // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67697.doc.htm

71. Пирожков С. Проблеми прискорення інноваційного розвитку / С. Пирожков // Економіст. – 2005. – №4. – С. 31-33.

72.Письмак В. Тенденції глобалізації / В. Письмак // Економіст. – 2001. - №1 – С.78.

73.Підлісна О. Ефективність залучення інвестицій в Україну: інноваційноінвестиційні системи / О. Підлісна // Економіст. – 2005. – №4. – С. 80-84.

74.Портер М. Международная конкуренция : учеб. / М. Портер. - М., 1993г. – 976с.

75.Рета М.В. Проблеми визначення та класифікація факторів інноваційної діяльності / М.В. Рета // зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, 2006. – С. 761-768.

76.Рибчак В.І. Державне регулювання малого бізнесу: регіональний аспект / В.І. Рибчак // зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, – 2004. – С. 584-589.

77. Рогач О. Транснаціональні корпорації та економічне зростання: навч. посіб. / О. Рогач. – К., 1997. – 144с.

78. Рогач О. Транснаціоналізація світового господарства та перехідні економіки: навч. посіб. / О. Рогач, О. Шнирков. – К., 1999. – 302с.

79.Роменская В.Н. Глобализация как «теневой щит» олигархии / В.Н. Роменская // Налоговый курьер. – 2005. – №1 (97). – С. 60-61.

80.Рут Ф. Міжнародна торгівля та інвестиції: навч. посіб. / Ф. Рут, А. Філіпенко.- К.: "Основи", 1998р. – 345с.

81. Саблук П.Т. Кардинальні напрями вирішення економічних проблем в АПК / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2005. – № 5. – С. 3-8.

82. Світова економіка: підруч. / [за ред. А. С. Філіпенко, О. І. Рогач, О. І. Шнирков та ін]. – К.: Либідь, 2000. – 582 с.

83. Скакун М.В. Роль та місце інноваційного продукту в системі заходів по посиленню конкурентних позицій промислових підприємств / М.В. Скакун // зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, ДНУ. – 2006. – С. 908-920.

84. Скаленко О. Глобальні резерви поступу : підруч. / О. Скаленко. – К.: Основи, 2000. – 394 с.

85.Сльозко О. Європейський вибір України в контексті інтеграції в ЄС / Сльозко О. / /Україна у світовому економічному просторі / Ін -т економки упр. та госп. права. — К.: Таксон. — 2008. — 246 с — С.63-81.

86. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. Антология экономической классики: учеб. / А. Смит. – М.: Эконов, 1993.- 765с

87.Соколенко С.І. Глобалізація і економіка України: учеб. / С.І. Соколенко. – К.: Логос, 1999. – 568с.

88. Соколов В. Как измерить открытость национального хозяйства / В. Соколов, Ю. Шишков// Международная экономика и международные отношения. 1990. —№ 3. – С 47.

89.Ступницький О. І. Транснаціоналізація науково-технічної політики в умовах посилення міжнародної економічної взаємозалежності: моногр. / О. І. Ступницький. – К.: ВПЦ “Київський Університет”, 2001. – 243 с.

90.Сухобок Т.В. Закон и власть: евроинтеграционные шансы / Т.В. Сухобок // зб. наук. праць. - Донецьк: ІПШІ «Наука і освіта», 2004. - С. 209-211.

91.Терещенко Т.В. Принципи регулювання інноваційної діяльності промислових підприємств / Т.В. Терещенко// зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, ДНУ. – 2004. – С. 290-295.

92.Топиха В.И. Таможенная система Украины и ее влияние на экономику Украины / В.И. Топиха // Таможенный вестник. – 2000. – №1. – С. 5-8.

93.Турчинов О.В. та ін. Розробка методів державного впливу на соціально-економічний розвиток регіонів України: підруч. / О.В. Турчинов. – К.: 1998 – 321с.

94.Указ Президента України «Про Концепцію державної регіональної політики», 25.05.2001 р. № 341/2001 // Регіональна політика України: інституційно-правове забезпечення: Зб. офіц. док. / За ред. З. Варналія. К.: НІСД, 2004. — 521 с.

95.Указ Президента “Про запровадження єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємництва”. Урядовий кур'єр. -2000. - № 13. - 25.01. - с. 4.

96. Україна – 2010. Поглиблення ринкових реформ та стратегія економічного розвитку України до 2010 (матеріали наукової конференції). – К., 1999.

97. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: навч. посіб. / [за ред. А.І.Кредісова]. – К., 1997. – 448с.

98.Федотов О.О. Класифікація інновацій як спосіб їх регулювання/ О.О. Федотов // зб. наук. праць. – Дніпропетровськ, ДНУ. – 2006. – С. 481-491.

99.Філіпенко А.С. Економічний розвиток сучасної цивілізації: підруч. / А.С. Філіпенко. К.: “Знання”, 2000. – 174 с.

100. Ходикіна В.В. Національний потенціал реалізації стратегії інноваційного розвитку України / В.В. Ходикіна// зб. наук. праць. – Полтава: ІнтерГрафіка. – 2005. – Т. 10. – С. 164-168.

101. Ходыкина В.В. Международные интеграционные приоритеты национальной научно-технической стратегии Украины / В.В. Ходыкина// Вісн. технол. ун-ту Поділля. - 2004. - № 4. - С. 201-205.

102. Ходыкина В.В. Некоторые аспекты формирования внешнеэкономической безопасности Украины на современном этапе/ В.В. Ходыкина// труды XIII-ой международной конференции. – М.: РГГУ, 2005. – С. 112-116.

103. Чеботарьов В. Національна інноваційна система України: проблеми та перспективи її формування в агропромисловому комплексі / В. Чеботарьов // Економіст. – 2005. – №3. – С. 52-56.

104. Чечелюк П. Кластер не пресмыкательство перед Западом, а новая инициатива в строительном бизнесе/ Чечелюк П.// Зеркало недели. - 20.09.2003. №36. – С.36.

105. Глобализация и международный финансовый кризис. Диего Пизано /[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www.liberal.by.ru

106. Глобализация – угроза или новые возможности для Европы? Алан А. Тейт. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http:// www.liberal.by.ru

107. Заседание МВФ и ВБ в Праге. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http ://liga.kiev. ua/cgi/lenta/show_print.cgi?id=2204